

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ
ΔΙΠΛΩΜΑΤΟΥΧΩΝ ΑΝΩΤΑΤΩΝ ΣΧΟΛΩΝ
ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑΣ ΕΝΩΣΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ
Βρυσακίου 15 & Κλάδου, 105 65 Αθήνα
τηλ.: 210 3215 146 / fax: 210 3215 147
e-mail: sadas-pea@tee.gr • www.sadas-pea.gr

'ARCHITEKTONES'
JOURNAL OF THE ASSOCIATION OF GREEK ARCHITECTS

Issue 43, Cycle B, January/February 2004
Vrysakiou 15 & Kladou, 105 55 Athens
tel.: +30 210 3215 146 / fax: +30 210 3215 147

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

Πρόεδρος: Παναγιώτης Γεωργακόπουλος
Αντιπρόεδρος: Παναγιώτης Δεσποτόπουλος
Γεν. Γραμματέας: Θανάσης Παπιάς
Ταμίας: Βασίλης Καλλιωνάτης
Ειδ. Γραμματέας: Αλέκος Βράκας
Μέλη: Μηνάς Αγγελίδης
Δημήτρης Αναστασιάδης
Δημήτρης Μαραβέας
Κώστας Μπαρδάκης
Κώστας Μπελιμπασάκης
Παντελής Νικολακόπουλος
Ειρήνη Σιγάλα-Μαγιάφα
Αλέκος Χαλικιάς
Βασίλης Χατζηκίδης
Φραγκίσκα Χρυσολούρη

ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ-ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ
ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΟ ΝΟΜΟ
Παναγιώτης Γεωργακόπουλος

Τα ενυπόγραφα άρθρα εκφράζουν
τις απόψεις των συντακτών τους.
Οι επίσημες θέσεις του ΣΑΔΑΣ και των άλλων
Συλλόγων Αρχιτεκτόνων δημοσιεύονται στη
στήλη Δραστηριότητες του συλλόγου.

Τιμή τεύχους 0,003 €

ΕΚΔΟΤΗΣ

Σωτήρης Δημακόπουλος
ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΕΚΔΟΣΗΣ-ΔΙΑΦΗΜΙΣΕΙΣ
ΕΚΔΟΤΙΚΗ 3D Ρ. Δημακοπούλου & ΣΙΑ ΕΕ
Βουλιαγμένης 49, 116 36 Αθήνα
τηλ.: 210 9931 839, 9235 487
fax: 210 9222 743
ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΚΔΟΣΗΣ
Όλγα Σημαιοφορίδου
ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
Γιώργος Καλομηνίδης
ΔΙΟΡΘΩΣΗ ΚΕΙΜΕΝΩΝ
Κυριάκος Κοσμάς
ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΔΙΑΦΗΜΙΣΕΩΝ
Λάμπης Δορλής
ΔΙΑΦΗΜΙΣΕΙΣ
Βάνα Διαμαντοπούλου,
Αρετή Κατή, Μέλπω Παπαδοπούλου,
Χρυσούλα Μουσουράκη
ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ
Νίκη Δανιηλίδου
DTP SERVICE

Sharpen

Φίλωνος 64 Δάφνη, τηλ.: 210 9709 586
ΕΚΤΥΠΩΣΗ-ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ
Αφοι Αθ. Τσακίρη ΑΕ
Κηφισού 18 ΑΘΗΝΑ
τηλ.: 210 5124 578, 210 5126 570
ΑΠΟΣΤΟΛΗ: Ευάγγελος Μοσχόφης

αρχιτέκτονες

Περιοδικό του ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ | τεύχος 43 – περίοδος Β | Ιανουάριος/Φεβρουάριος 2004

Περιεχόμενα

18 «Σημείωμα της σύνταξης»

Ε Π Ι Κ Α Ι Ρ Α

- 20 «Δραστηριότητες Δ.Σ. ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ»
24 **Μ. Μικελάκης, Μ. Λεφαντζής**, «Ακαδημαϊκός ο Γεώργιος Λάββας»
26 **Α. Κουβελά-Παναγιωτάτου**, «Η αρχιτεκτονική έκφραση»
28 **Β. Παναγιωτοπούλου**, «Πηγαίνοντας στην Outlook... “ξέχασα την ομπρέλα μου”»
30 **Α. Κωτσάκη**, «Υφανταγή μορφών – Άρση συνειδήσεων»

Α Φ Ι Ε Ρ Ω Μ Α

- Επαγγελματικοί χώροι** [Επιμέλεια: Κ. Πιπίνης]
50 **Β. Παναγιωτοπούλου, Κ. Πιπίνης**, «Έτσι... για την ιστορία... ή ποιος φοβάται (σ)την Αθήνα το 2004;»
54 **Κ. Πιπίνης**, «Συνέντευξη με τον αρχιτέκτονα Ηλία Ζέγγελ»
56 **Δ. Πολυχρονόπουλος**, «Από το “open space” στο “virtual space”»
59 **Ρ. Σακελλαρίδου, Μ. Παπανικολάου**, «Κτίρια γραφείων: διαθλάσεις της εικόνας»
62 **Α. Δημητρακόπουλος**, «Παρόδιες προθήκες και υπεραστική ανοικ[ει]οδόμηση: ένα ανα-δρομικό ιδεολόγημα»
65 **Ν. Φιντικάκης**, «Βιοκλιματικές αρχές και τάσεις στην αρχιτεκτονική των κτιρίων γραφείων»
68 **Ν. Τσινίκας**, «Ακουστικός σχεδιασμός χώρων γραφείων»

Δ Ι Α Γ Ω Ν Ι Σ Μ Ο Σ

71 **Κεντρική πλατεία και Εμπορικό κέντρο Νέας Ορεστιάδας**

79 Ε Ι Δ Η Σ Ε Ι Σ

80 Β Ι Β Λ Ι Ο Π Α Ρ Ο Υ Σ Ι Α Σ Η

Εξώφυλλο: Κτίριο γραφείων
φωτ. Γ. Σημαιοφορίδης

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Μιχάλης Α. Βιδάλης
Φάνια Δορκοφύκη
Γιάννης Ζερβός
Διονύσης Καννάς
Ειρήνη Κουφέλη
Αμαλία Κωτσάκη
Έλενα Λαϊνά
Μιχάλης Λεφαντζής
Βασιλική Παναγιωτοπούλου
Αναστασία Πεπέ
Κυριάκος Πιπίνης
Γιώργος Μ. Σαρηγιάννης

Γραμματεία Σ.Ε.: Στέλλα Ρίζου

Επιθυμία του Συλλόγου είναι, να αξιοποιήσει τις απόψεις όλων των συναδέλφων μέσα από τις σελίδες του περιοδικού. Είναι δυνατόν, όλες οι συνεργασίες που θα αποστέλλονται στο περιοδικό, είτε υπό μορφή παρουσιάσεων έργων, θέσεων και επιστολών να καταχωρούνται στις σελίδες του.

Η Σ.Ε. ενημερώνει όλους τους συναδέλφους που επιθυμούν να αποστείλουν υλικό, να τηρούν τις αναγκαίες τεχνικές προδιαγραφές που ισχύουν για το περιοδικό.

Κάθε συνάδελφος που εκδηλώνει την πρόθεσή του για αρθρογραφία στα προγραμματισμένα αφιερώματα πρέπει να αποστείλει πρώτα ενημερωτική περιλήψη του άρθρου του.

ΤΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΕΙΝΑΙ ΑΠΟΘΗΚΕΥΜΕΝΑ ΣΕ ΔΙΣΚΕΤΑ ΚΑΙ ΝΑ ΣΥΝΟΔΕΥΟΝΤΑΙ ΑΠΟ PRINT-OUT ΚΑΙ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΥΛΙΚΟ. ΓΙΑ ΑΡΘΡΑ ΑΦΙΕΡΩΜΑΤΩΝ Η ΕΚΤΑΣΗ ΤΟΥΣ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΚΥΜΑΙΝΕΤΑΙ ΑΠΟ 1000-1200 ΛΕΞΕΙΣ (ΣΥΜΠΕΡΙΛΑΜΒΑΝΟΜΕΝΩΝ ΤΩΝ ΠΑΡΑΠΟΜΠΩΝ Ή ΤΩΝ ΣΗΜΕΙΩΣΕΩΝ), ΓΙΑ ΑΡΘΡΑ ΕΠΙΚΑΙΡΩΝ 700 ΛΕΞΕΙΣ ΚΑΙ ΓΙΑ ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ 400 ΛΕΞΕΙΣ. ΕΙΝΑΙ ΑΠΑΡΑΙΤΗΤΗ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΗ ΓΙΑ ΠΕΡΑΙΤΕΡΟ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΑΠΟ ΤΗΝ Σ.Ε. ΤΟ ΥΛΙΚΟ ΝΑ ΑΠΟΣΤΕΛΛΕΤΑΙ ΜΟΝΟ ΣΤΗΝ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΤΟΥ ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ. ΤΟ ΙΔΙΟ ΙΣΧΥΕΙ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ ΓΙΑ ΒΙΒΛΙΟΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ.

Θα είναι πολύ χρήσιμο για όλους το περιοδικό να **ΔΙΑΒΑΖΕΤΑΙ** και να ασκείται κριτική για το περιεχόμενο και την εμφάνισή του από όλους τους συναδέλφους.

Οι επαγγελματικοί χώροι αντιπροσωπεύουν ένα σημαντικό ποσοστό της αρχιτεκτονικής παραγωγής εντός και εκτός Ελλάδας με επακόλουθο τη δραστική τους παρέμβαση στα νέα τοπία πόλης, που προκύπτουν από τη συγκέντρωση ή τη διάχυσή τους. Παράλληλα, η ιδιότυπη κτιριακή και αστική τυπολογία που αποδίδουν, είναι παρούσα, δημιουργώντας αμφιβολίες για το πόσο προάγεται τελικά η αρχιτεκτονική.

Ένα σύντομο ιστορικό και εικονογραφικό οδοιπορικό στα σημαντικότερα κτίρια γραφείων στην Ελλάδα του περασμένου αιώνα, μαζί με την προσέγγιση των νέων τάσεων σχεδιασμού και ένας σχολιασμός των νέων τοπίων πόλης, φωτίζουν αμυδρά το σχετικά αδιερεύνητο τοπίο αυτού του τομέα της αρχιτεκτονικής παραγωγής.

Στη σειρά των αμιγώς θεωρητικών άρθρων έρχεται να προστεθεί και η προσέγγιση του, επιβεβλημένου στις μέρες μας, βιοκλιματικού σχεδιασμού αλλά και θέματα ακουστικής στους επαγγελματικούς χώρους, τα οποία εμπλουτίζουν την προβληματική του αφιερώματος, αποδιδοντάς του και έναν πρακτικό – τεχνικό χαρακτήρα.

Το αφιέρωμα ολοκληρώνεται με τη συνέντευξη του συναδέλφου Ηλία Ζέγγελη, η οποία δεν περιορίζεται στο θέμα του αφιερώματος, αλλά επεκτείνεται σε κρίρια αρχιτεκτονικά ζητήματα, άκρως ενδιαφέροντα, καθώς προέρχονται από ένα συνάδελφο καταξιωμένο διεθνώς, τόσο στον επαγγελματικό όσο και στον ακαδημαϊκό χώρο.

Το 2004 σηματοδοτείται από τη διεύρυνση της Συντακτικής επιτροπής του περιοδικού, η οποία αριθμεί πλέον 20 μέλη, την εισαγωγή της τετραχρωμίας στην εκτύπωση και γόνιμες αλλαγές στον τρόπο οργάνωσής του. Είναι ευχή αλλά και έκκληση από όλους εμάς, που εθελοντικά φροντίζουμε για την έκδοση αυτή, να υπάρξει ακόμα μεγαλύτερη συμμετοχή από όλους τους συναδέλφους, τηρώντας όμως πάντα τις διαδικασίες, που πάντα σημειώνονται αναλυτικά στην πρώτη σελίδα της ταυτότητας του περιοδικού. Κάθε τεύχος συντονίζεται εκ περιτροπής από ένα ή δύο μέλη της επιτροπής, που είναι οι επιμελητές.

Αξίζει να αναφερθεί ότι οι επιμελητές για τα προηγούμενα τεύχη ήταν:

Τεύχος 34/Ιούλιος-Αύγουστος 2002, «Το ιδιωτικό σύμπαν ως νέος δημόσιος τόπος;»

Επιμελητές: *A. Κωτσάκη, B. Παναγιωτοπούλου, Γ. Σαρηγιάννης*

Τεύχος 35/Σεπτέμβριος-Οκτώβριος 2002, «www.arch.art.gr»

Επιμελήτρια: *A. Κωτσάκη*

Τεύχος 36/Νοέμβριος-Δεκέμβριος 2002, «Αρχιτεκτονική χωρίς αρχιτέκτονες 1^ο» (απόλυτος ρεαλισμός-ελληνική συμμετοχή στην Biennale Βενετίας)

Επιμελητής: *M. Λεφαντζής (συνεργ. T. Κουμπής)*

Τεύχος 37/Ιανουάριος-Φεβρουάριος 2003, «Αρχιτεκτονική χωρίς αρχιτέκτονες 2^ο»

Επιμελητής: *M. Λεφαντζής*

Τεύχος 38/Μάρτιος-Απρίλιος 2003, «Δημόσια συζήτηση για την αρχιτεκτονική;»

Επιμελήτρια: *B. Παναγιωτοπούλου*

Τεύχος 39/Μάιος-Ιούνιος 2003, «Αθήνα ± 2004»

Επιμελήτρια: *E. Λαϊνά*

Τεύχος 40/Ιούλιος-Αύγουστος 2003, «Medialand-Disneyland»

Επιμελήτριες: *Φ. Δορκοφύκη, B. Παναγιωτοπούλου*

Τεύχος 41/Σεπτέμβριος-Οκτώβριος 2003, «Η διάπλαση των αρχιτεκτόνων 1^ο»

Τεύχος 42/Νοέμβριος-Δεκέμβριος 2003, «Η διάπλαση των αρχιτεκτόνων 2^ο»

Επιμελητές: *M. Λεφαντζής, Γ. Σαρηγιάννης*

Τεύχος 45/Μάιος-Ιούνιος 2004, αφιέρωμα «Μνήμη & Αρχιτεκτονική», επιμελήτρια: Αμαλία Κωτσάκη

Το αφιέρωμα συζητά αρχιτεκτονικές, πολεοδομικές και καλλιτεχνικές πρακτικές στο δημόσιο χώρο σε σχέση με τρόπους διαπραγμάτευσης της πολιτισμικής, ιστορικής και συλλογικής μνήμης.

Θέματα όπως:

- η συλλογική μνήμη ως συντελεστής παραγωγής του δημοσίου χώρου,
  - το μνημείο ως έκφραση της αισθητικής, των πολιτικών ανατροπών καθώς και της ευρύτερης κρίσης της αναπαράστασης,
  - ιδεολογική χρήση και ρόλος των μνημείων στη νεοελληνική πόλη – προοπτικές,
  - ιστορικό τοπίο – ιστορική μνήμη – το παράδειγμα της Μακρονήσου,
  - προβληματική ανάδειξης χώρων «ιστορικής μνήμης» στην Ελλάδα και το διεθνή χώρο (στρατοπέδα συγκεντρώσεως, τοπία μαχών, προσφυγικά κ.λπ.),
  - η δικογνωμία ιστορίας- μνήμης,
  - η έννοια της μνήμης και οι σύγχρονες αρχιτεκτονικές και καλλιτεχνικές πρακτικές,
  - συλλογική μνήμη ή λήθη; ο χώρος ως εργαλείο χειραγώγησης της μνήμης,
- θα αποτελέσουν τον καμβά του αφιερώματος.

Στόχος είναι η διεπιστημονικότητα του αφιερώματος και ως εκ τούτου προσεγγίσεις από την πλευρά της πολιτικής επικοινωνίας, της πολιτιστικής διαχείρισης, της πολιτιστικής διαχείρισης, της ψυχιατρικής, της κοινωνικής ανθρωπολογίας και της λογοτεχνίας σε συνδυασμό με την αρχιτεκτονική, αναμένονται με ενδιαφέρον.

*Ασ' τον εκεί. Πού ξέρεις,
Ίσως ο πρώην τραγουδιστής
την ανωτέρα δύναμη ανασκύπτοντας
να ξαναβγαίνει σε κρυμμένο κάτωθι της
δρομάκι χυμών και ασμάτων.*

Ξοπίσω του και μεις.

*Κική Δημουλά, «Αντιγραφείς αισιοδοξίας»,
από το βιβλίο Ήχος απομακρύνσεων*

Προς
τον Υπουργό Πολιτισμού
κ. Ευάγγελο Βενιζέλο

Θέμα: **Αρχαιολογικό Μουσείο Ιωαννίνων**

Το Αρχαιολογικό Μουσείο Ιωαννίνων (1965-1966), αποτελεί κορυφαίο έργο του Άρη Κωνσταντινίδη, έργο καταξιωμένο διεθνώς ως ένα εξαιρετικό δείγμα μουσείου, που βασίζεται σε μία αυστηρή τυπολογία εναλλαγής κλειστών και ημιυπαίθριων χώρων, μιας οργανικής αλληλουχίας δηλαδή εκθεσιακών χώρων και αίθριων που συνδέονται μέσω μιας γραμμικής κίνησης. Η αμφίδρομη σχέση μεταξύ της κάτοψης και της τομής του κτιρίου, αποτέλεσμα της καθαρής λειτουργίας του, δημιουργεί κενά και πλήρη στοιχεία στις όψεις του μουσείου, καθώς και μία εναλλαγή στα ύψη των όγκων του.

Η αρχική σύλληψη του μουσείου προϋποθέτει τη χρήση υλικών στη φυσική τους μορφή, όπως το εμφανές και ανεπίχριστο σκυρόδεμα, την εμφανή λιθοδομή, τα ξύλινα κουφώματα και τις σιδεριές των αίθριων, στοιχεία που συναντώνται αυτούσια και στο Αρχαιολογικό Μουσείο Κομοτηνής (1967), έργο του ίδιου αρχιτέκτονα.

Το Διοικητικό Συμβούλιο του Συλλόγου Αρχιτεκτόνων εκτιμά ότι τα έργα που βρίσκονται σε εξέλιξη υπό τον τίτλο: «Επέκταση και Εκσυγχρονισμός Αρχαιολογικού Μουσείου Ιωαννίνων» (προμελέτη 1997, μελέτη 02/2001, Αρ. Αδείας 29/2001 Δήμου Ιωαννιτών) και που συγχρηματοδοτούνται από το Γ΄ ΚΠΣ 2000-2006, αποτελούν μία αδόκιμη μορφή επέμβασης σε ένα αρχιτεκτονικό έργο που αποτελεί σημείο αναφοράς για τους Έλληνες Αρχιτέκτονες αλλά και που διδάσκεται στις Αρχιτεκτονικές Σχολές της Ελλάδας και του εξωτερικού.

Δυστυχώς, με τα προβλεπόμενα στη μελέτη:

- Κατεδαφίζονται τμήματα των όψεων του κτιρίου από εμφανή λιθοδομή, καθώς δημιουργούνται νέοι είσοδοι και διευρύνονται οι ζώνες των παραθύρων.
- Κλείνονται και ενσωματώνονται ημιυπαίθριοι χώροι (ακολουθώντας τη νοοτροπία των αυθαίρετων κατασκευών).
- Αλλοιώνεται η μορφή του δώματος μέσω συστάδας κλιματιστικών μονάδων.
- Κλείνει ο χώρος κάτω από το πρόπυλο της εισόδου και εντάσσεται στο υπόγειο, αλλοιώνοντας την αρχιτεκτονική και νοηματική σαφήνεια της εισόδου του Μουσείου.
- Αφαιρούνται όλα τα ξύλινα κουφώματα και αντικαθίστανται με κουφώματα αλουμινίου (αντί της επιβαλλόμενης συντήρησης των αυθεντικών ξύλινων κουφωμάτων).

Ταυτόχρονα, διαφοροποιούνται οι έως τώρα συνθήκες λειτουργίας του μουσείου προς όφελος άλλων χρήσεων:

- Η έκτη αίθουσα εκθέσεων μετατρέπεται σε Αίθουσα Πολλαπλών Χρήσεων και οι παρακείμενοι ημιυπαίθριοι χώροι μετατρέπονται σε βεσιτάριο και café.
- Επεκτείνονται σημαντικά τα γραφεία της ΙΒ΄ Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων,

καταλαμβάνοντας μεγάλο τμήμα της βόρειας πλευράς του κυρίως επιπέδου (στάθμη 2), καθώς και τμήμα του υπογείου.

Τα παραπάνω, εκτός από τη λειτουργική ασάφεια που προκαλούν, αλλοιώνουν το περίγραμμα του κτιρίου με την ενσωμάτωση ημιυπαίθριων χώρων, και έχουν ως αποτέλεσμα τη βύναυση αλλαγή των τριών εκ των τεσσάρων όψεων του κτιρίου (Βορινή, Ανατολική και Δυτική).

Κύριε Υπουργέ,

Κανείς δεν αρνείται την ανάγκη συντήρησης και επισκευής ενός κτιρίου, ανάγκη που προκύπτει από τη φυσιολογική φθορά, όπως αυτή της αλλαγής των μονώσεων ή της επισκευής των ξύλινων κουφωμάτων. Όμως, η λογική των επιχειρούμενων επεμβάσεων προκαλεί θλίψη για το πρόσθετο γεγονός ότι, ακόμα και σήμερα, ένα τόσο σημαντικό έργο σύγχρονης αρχιτεκτονικής αντιμετωπίζεται μέσα από μία ωφελμιστική λογική εξυπηρέτησης εφήμερων αναγκών, που είναι αντίθετες με την αρχική ιδέα του κτιρίου και στην προσπάθεια για «εκσυγχρονισμό» του μουσείου, καταστρέφεται και αναιρείται η μοναδική αρχιτεκτονική του ποιότητα.

Η υπόθεση του Αρχαιολογικού Μουσείου Ιωαννίνων έρχεται ως συνέχεια αυτής του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου Αθηνών, για την επικείμενη καταστροφή του οποίου σας ενημερώσαμε με την από 11/09/03 επιστολή μας, ζητώντας την άμεση παρέμβασή σας. Η μέχρι τώρα αντιμετώπιση των δύο αυτών περιπτώσεων, μας κάνει να πιστεύουμε ότι ακόμα και εάν η υπηρεσία σας επρόκειτο να ακο-

λουθήσει τις αρχικές προδιαγραφές και κατασκευαστικές λεπτομέρειες κατά τη φάση των εργασιών, θα ήταν πολύ δύσκολο να τις εφαρμόσει ορθά, καθώς προκύπτει πλέον ότι στερείται του απαιτούμενου βαθμού γνώσεων και ευαισθησίας για την αντιμετώπιση έργων αντίστοιχης δυσκολίας.

Κύριε Υπουργέ, το Δ.Σ. του Συλλόγου Αρχιτεκτόνων ζητά επειγόντως τη διακοπή όλων των εργασιών στο Αρχαιολογικό Μουσείο Ιωαννίνων και την αναπροσαρμογή της μελέτης η οποία θα αποκαθιστά το κτίριο στην αρχική του μορφή, με την τήρηση όλων των αυθεντικών κατασκευαστικών στοιχείων και υλικών.

Παράλληλα ζητούμε τον άμεσο χαρακτηρισμό και την προστασία του Μουσείου Ιωαννίνων με τον περιβάλλοντα χώρο του, καθώς και του Αρχαιολογικού Μουσείου Κομοτηνής, ώστε να αποτραπεί μία αντίστοιχη εξέλιξη.

Γνωρίζοντας ότι τα σημαντικά έργα της σύγχρονης αρχιτεκτονικής του δεύτερου μισού του 20ού αιώνα έχουν καταξιωθεί ιστορικά σε όλη την Ευρώπη, ελπίζουμε ότι με τη συνδρομή σας θα μπορούσε και στην Ελλάδα να υπάρξει αντίστοιχη μέριμνα για την προστασία σύγχρονων έργων μεγάλης αρχιτεκτονικής αξίας.

Κοινοποίηση:

1. Γεν.Γραμματέα ΥΠΠΟ κ. Στ. Μενδώνη
2. Γενική Διεύθυνση Μελετών Μουσείων
3. Διεύθυνση Νεώτερης και Σύγχρονης Πολιτιστικής Κληρονομιάς ΥΠΠΟ
4. Κεντρικό Αρχαιολογικό Συμβούλιο
5. 6η Εφορεία Νεωτέρων Μνημείων
6. ΤΕΕ Τμήμα Ηπείρου
7. 4η Εφορεία Νεωτέρων Μνημείων
8. Μ.Μ.Ε. - Εφημερίδες
9. Ενημερωτικό Δελτίο Τ.Ε.Ε.

Προς 1) τον ΟΡΓΑΝΙΣΜΟ ΑΘΗΝΑΣ
2) Το ΥΠΕΧΩΔΕ

Θέμα: Μητροπολιτικό Πάρκο και πολεοδομική ανάπτυξη Ελληνικού. Διεθνής Διαγωνισμός Ιδεών

Με τη δημοσίευση της διακήρυξης του παραπάνω Διαγωνισμού στο Ε.Δ. του ΤΕΕ (αριθμός 2275/15.12.2003), το Δ.Σ. του ΣΑΔΑΣ-Πανελλήνιας Ένωσης Αρχιτεκτόνων συζήτησε το θέμα το οποίο θεωρείται μείζον για ολόκληρη τη μητροπολιτική περιοχή της Αθήνας.

Κατ' αρχήν ο Διεθνής αυτός Διαγωνισμός δεν στηρίζεται, ούτε εκπορεύεται από το ισχύον Θεσμικό Πλαίσιο, Εθνικό είτε Ευρωπαϊκό. Απαραίτητη προϋπόθεση για τη διενέργειά του αποτελεί η συμμόρφωση με το Πλαίσιο περί Αρχιτεκτονικών Διαγωνισμών.

Ωστόσο το μείζον θέμα είναι ο βασικός προσανατολισμός της «αξιοποίησης» με την οικοδόμηση χιλιάδων τετραγωνικών μέτρων κατοικιών και άλλων κτιρίων που αφενός αλλοιώνουν την πρόθεση για δημιουργία Μητροπολιτικού Πάρκου και αφετέρου δίδουν προτεραιότητα στην ιδιωτική οικοδόμηση χωρίς ουσιαστική αντιστάθμιση σε ουσιαστικές παροχές.

Όπως έχει συμβεί σε κρίσιμες περιοχές (Ελαιώνας κ.λπ.), ο προσανατολισμός, οι πολεοδομικές και χωροταξικές προτεραιότητες και επιλογές επιτείνουν το αδιέξοδο για μια μακροπρόθεσμη πολιτική βιώσιμης ανάπτυξης.

Επομένως η εκμετάλλευση των τελευταίων χώρων για το κοινωνικό σύνολο μέσω της οικοδόμησης αποτελεί τον αντίποδα στην οφειλόμενη στόχευση που συνίσταται στην αρχική εξαγγελία της Κυβέρνησης για δημιουργία Μητροπολιτικού Πάρκου.

Με αυτές τις συνθήκες αλλά και τις προδιαγραφές δεν μπορεί να τελεσφορήσει τέτοιος διαγωνισμός, τα στοιχεία του οποίου πρέπει να ανασκευαστούν πλήρως και στο τυπικό και στο ουσιαστικό μέρος, για να είναι χρήσιμος για το μέλλον της μητροπολιτικής περιοχής της Αθήνας.

Το Δ.Σ. του ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ προσδοκά ότι θα βρει ανταπόκριση, διαφορετικά θα αναγκαστεί να υπερασπιστεί τόσο το Πλαίσιο περί Αρχιτεκτονικών Διαγωνισμών όσο και την ουσία που σχετίζεται με τη διαφύλαξη των τελευταίων δημόσιων χώρων προς όφελος του δημόσιου συμφέροντος και των μελλοντικών γενεών.

Προς τον Υπουργό Παιδείας
κ. Π. Ευθυμίου

Θέμα: Επαγγελματικά δικαιώματα αποφοίτων ΤΕΙ

Κύριε Υπουργέ,

Επειδή πληροφορηθήκαμε ότι βρίσκεται στη διαδικασία έκδοσης το Προεδρικό Διάταγμα που αφορά στα επαγγελματικά δικαιώματα των αποφοίτων του Τμήματος Ανακαίνισης και Αποκατάστασης Κτιρίων του ΤΕΙ Πάτρας, παρακαλούμε να συμμετέχουμε στον διάλογο πριν την έκδοση του παραπάνω Π.Δ.

Προς τον Υφυπουργό ΠΕΧΩΔΕ
κ. Γ. Τσακλίδη

Θέμα: Σχέδιο Π.Δ. «Μητρώα Μελετητών και Εταιρειών Μελετών, ανάθεση και εκτέλεση συμβάσεων μελετών και συναφών υπηρεσιών»

Κύριε Υφυπουργέ,

Κατά την περίοδο της αναθεώρησης του Ν. 716/77, είχαμε καταθέσει ολοκληρωμένη πρόταση κατευθύνσεων την οποία και σας επισυνάπτουμε (κεφάλαιο Γ του εγγράφου μας).

Αυτή τη στιγμή βρισκόμαστε μπροστά στη διαμόρφωση του Προεδρικού Διατάγματος το οποίο προβλέπει ο νέος νόμος περί μελετών. Γι' αυτό το λόγο, επανερχόμαστε μ' αυτό το έγγραφό μας, παρότι οι τότε διατυπωμένες απόψεις μας δεν συμπεριελήφθησαν στο νόμο, και πιο συγκεκριμένα αναφέρουμε τη θέση μας για τις κατηγορίες μελετών και πτυχίων.

Στα πλαίσια πλέον του νέου νόμου και με βάση το σχέδιο Π.Δ. το οποίο προτείνετε, ζητάμε οι τέσσερις κατηγορίες μελετών που αφορούν στο αρχιτεκτονικό έργο και πιο συγκεκριμένα οι κατηγορίες:

1. Χωροταξικές και Ρυθμιστικές Μελέτες
2. Πολεοδομικές και Ρυμοτομικές Μελέτες
3. Αρχιτεκτονικές Μελέτες Κτιριακών Έργων
4. Ειδικές Αρχιτεκτονικές Μελέτες

Να συμπτυχθούν σε δύο κατηγορίες δηλαδή:

1. Χωροταξικές, Ρυθμιστικές, Πολεοδομικές και Ρυμοτομικές Μελέτες
2. Αρχιτεκτονικές Μελέτες Κτιριακών Έργων και Ειδικές Αρχιτεκτονικές Μελέτες

Κύριε Υφυπουργέ,

Παρακαλούμε οι απόψεις μας τουλάχιστον αυτές να γίνουν αποδεκτές.

Προς τον Δήμαρχο Ηρακλείου
κ. Γ. Κουράκη

Θέμα: Πολιτιστικό Κέντρο Ηρακλείου

Πρόσφατα δημοσιεύθηκε στο Ε.Δ. του Τ.Ε.Ε. (19.1.04) επιστολή των συναδέλφων Τ. Μπίρη και Π. Κόκκορη, μελετητών του Πολιτιστικού Κέντρου Ηρακλείου. Σ' αυτήν, ασκείται εύστοχη κριτική (τύποις και ουσία) στο ενδεχόμενο η επιστημονική τους εργασία, δηλαδή η αρχιτεκτονική τους μελέτη –με κατοχυρωμένη την πνευματική της πατρότητα και αναγνωρισμένο το κύρος της ως προϊόντος Α' Βραβείου Πανελληνίου Αρχιτεκτονικού Διαγωνισμού, εκπονημένη όχι μόνο σε στάδιο πλήρους μελέτης αλλά και αποτέλεσμα μεταγενέστερων περαιτέρω επεξεργασιών δι' αναθέσεως από πλευράς Δήμου Ηρακλείου στους ίδιους πάντα μελετητές, όλα αυτά στο χρονικό διάστημα από το 1984 μέχρι σήμερα– να αλλάξει χέρια και να παραδοθεί μέσω πρόσκλησης εκδήλωσης ενδιαφέροντος σε τρίτους μελετητές αρχιτέκτονες. Για να επεξεργασθούν αυτοί, και όχι οι αρχικοί και κατοχυρωμένοι μελετητές λεπτά ζητήματα επικαιροποίησης και πιθανών αλλαγών σε ουσιαστικά ζητήματα της υφιστάμενης μελέτης. Και αντί άλλης εξέλιξης έκπληκτοι διαβάσαμε στο Ε.Δ. της 26.1.04 τη δημοσίευση από την ΔΕΠΤΑΗ ακριβώς μιας τέτοιας πρόσκλησης εκδήλωσης ενδιαφέροντος.

Η ενέργεια αυτή προδίδει ανεπίτρεπτη νοστοροπία Δημόσιου Φορέα που

- Προσβάλλει κάθε έννοια επιστημονικής δεοντολογίας
- Θίγει τα πνευματικά δικαιώματα των μελετητών του έργου
- Προσβάλλει κάθε έννοια ουσιαστικής αξιοκρατίας καθόσον πρόκειται όχι για ανάθεση ρουτίνας αλλά για αλλότρια επέμβαση σε προβεβλημένο και αναγνωρισμένο αρχιτεκτονικό έργο υψηλού επιπέδου
- Αντίκειται στο χρηστό πνεύμα οικονομίας καθόσον παρακάμπτει τη νόμιμη δυνατότητα διαπραγμάτευσης με τους αρχικούς μελετητές, προ-

κρίνοντας την εξ ορισμού δαπανηρότερη διαδικασία της εκδήλωσης ενδιαφέροντος, και τέλος

- Προσβάλλει συνολικά το θεσμό και τις περιεχόμενες αξίες των Πανελληνίων Αρχιτεκτονικών Διαγωνισμών.

Όπως και σε άλλες περιπτώσεις καταστρατήγησης του σημαντικότερου αυτού θεσμού όπου αντέδρασε ακαριαία, έτσι και τώρα ο ΣΑΔΑΣ-Πανελλήνια Ένωση Αρχιτεκτόνων δεν δέχεται ότι με το πρόσχημα της νομιμοφανούς διαδικασίας (πρόσκληση εκδήλωσης ενδιαφέροντος) μπορεί να συγκαλυφθεί μια τέτοια αδόκιμη μεταχείριση κατά ποιοτικού αρχιτεκτονικού έργου, προϊόντος του θεσμού αυτού, καθώς και ο αδικαιολόγητος παραμερισμός των συναδέλφων που το εξεπόνησαν, δηλαδή η στέρψη του κατοχυρωμένου πνευματικού δικαιώματός τους να είναι οι μόνοι κατάλληλοι για την οποιαδήποτε επέμβαση σε αυτό.

Ο Σύλλογός μας θα παρακολουθήσει στενά την εξέλιξη της υπόθεσης συμπαριστάμενος στους συναδέλφους μελετητές. Στα πλαίσια αυτά, σπλιτεύει την άστοχη επιλογή της ΔΕΠΤΑΗ και ζητά την επανόρθωσή της, δηλαδή την άμεση ανάκληση της πρόσκλησης εκδήλωσης ενδιαφέροντος και την αποκατάσταση της αδικαιολόγητα διακοπείσας μακρόχρονης συνεργασίας με τους αρχικούς μελετητές.

Κοινοποίηση:

1. Μέλη Δημοτικού Συμβουλίου Ηρακλείου
2. Δημοτική Επιχείρηση Πολιτιστικής Τουριστικής Ανάπτυξης (ΔΕΠΤΑΗ)
3. ΤΕΕ
4. ΤΕΕ - Τμήμα Ανατολικής Κρήτης
5. Ενημερωτικό Δελτίο ΤΕΕ

Κοπή πίτας του περιοδικού «ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΕΣ»

Η νέα Συντακτική Επιτροπή του περιοδικού του ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ «ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΕΣ», αναλαμβάνει τα νήια της μέχρι τώρα επιτυχούς πορείας των παλαιότερων συναδέλφων, θα εξασφαλίσει με συνεχή προσπάθεια την απρόσκοπτη λειτουργία και έκδοση και θα επιτύχει ακόμα ευρύτερη και πληρέστερη ενημέρωση των συναδέλφων σε όλη τη χώρα. Αυτό τόνισε ο πρόεδρος του ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ Τάκης Γεωργακόπουλος στην κοπή της πίτας της Συντακτικής Επιτροπής του περιοδικού, που πραγματοποιήθηκε παρουσία των περισσότερων από τα μέλη της, την Τρίτη 20 Ιανουαρίου 2004, στα γραφεία του Συλλόγου. Το... έργο της κοπής ανέλαβε ο συνάδελφος Νίκος Σιαπκίδης, ως παλαιότερος. Το επιθυμητό «τρόπαιο – φλουρί» κέρδισαν, διαπιστωμένα, εξ' ημισείας η επιμελήτρια του περιοδικού Όλγα Σημαιοφορίδη και ο συνάδελφος Κυριάκος Πιπίνης. Η κοινή πρόποση όλων των παρευρισκομένων ήταν η ευχή για Καλή Επιτυχία στο έργο της νέας Συντακτικής Επιτροπής.

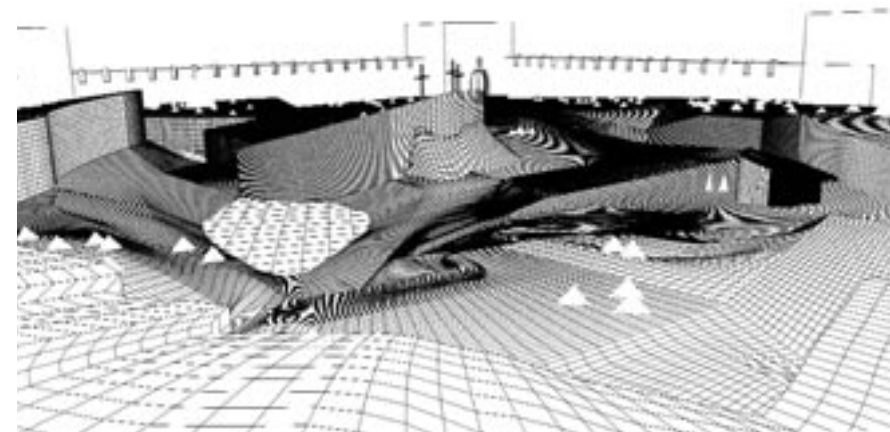
Ακαδημαϊκός ο Γεώργιος Λάββας

Μάνος Μικελιάκης, αρχαιολόγος Μιχάλης Λεφαντζής, αρχιτέκτων

Στις 27 Ιανουαρίου 2004 έγινε η τελετή επίσημης υποδοχής του ομότιμου καθηγητή του Πανεπιστημίου Αθηνών κ. Γ. Π. Λάββα στην Ακαδημία Αθηνών, στην έδρα της Ιστορίας, Θεωρίας και Μεθοδολογίας της Αρχιτεκτονικής. Στην τελετή, θα πρέπει ίσως να σημειωθεί η πολυπληθής προσέλευση του κοινού, τα λίγα αλλά ουσιαστικά λόγια του Προέδρου Σ. Ιακωβίδη και ο πρόλογος του ακαδημαϊκού Χρύσανθου Χρήστου, ο οποίος ανέπτυξε εκτενώς το έργο και τις δραστηριότητες του νέου μέλους της Ακαδημίας. Η τιμητική αυτή διάκριση στον Γ. Π. Λάββα, αποτελεί το επιστέγασμα μιας μακράς ακαδημαϊκής και ερευνητικής πορείας στο Ομοσπονδιακό Πολυτεχνείο της Ζυρίχης, την Αρχιτεκτονική Σχολή του Α.Π.Θ. και το Τμήμα Μ.Μ.Ε. του Πανεπιστημίου Αθηνών. Οι σπουδές του στην αρχαιολογία στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και στην αρχιτεκτονική στο Πολυτεχνείο της Ζυρίχης διαμόρφωσαν το ευρύ επιστημονικό πεδίο προς τα οποίο κατύθινε τις έρευνές του. Τόσο με τη διατριβή του με θέμα «Αρχαίο Τέμενος: οικοδομήματα και διαμόρφωση χώρου – ιδεόγραμμα της οργάνωσης αρχιτεκτονικών συνόλων» όσο και με το ανασκαφικό του έργο στη Μαρώνεια Θράκης, ερεύνησε το ζήτημα της οργάνωσης του χώρου και της κατοικίας στην αρχαιότητα. Η θητεία του ως εμπειρογνώμονα του Ελληνορθόδοξου Πατριαρχείου Ιεροσολύμων στην Παλαιστίνη από το 1984 μέχρι σήμερα, θα του επιτρέψει να διευρύνει τους προβληματισμούς του αυτούς στην αποκαλούμενη από τον ίδιο «πολεοδομία των αγίων» κατά την πρωτοβυζαντινή περίοδο. Παράλληλα η συνεργασία του με τον διεθνούς φήμης ιστορικό Sigfried Giedion στο Πολυτεχνείο της Ζυρίχης έστρεψε το ενδιαφέρον του στη μελέτη και ανάδειξη της νεότερης αρχιτεκτονικής κληρονομιάς (ιστορία νεότερης αρχιτεκτονικής, Προστασία μνημείων και συνόλων, Πολιτιστική Διαχείριση, Διαχείριση Κληρονομιάς), εισάγοντας τα αντίστοιχα μαθήματα για πρώτη φορά στην Ελλάδα στο Α.Π.Θ. και στη συνέχεια στο Τμήμα των Μ.Μ.Ε. του Πανεπιστημίου Αθηνών. Το έργο συμπληρώνεται από πλήθος δημοσιεύσεων για τα θέματα αυτά και το άγνωστο στους περισσότερους αλλά εξίσου σημαντικό αρχιτεκτονικό έργο, με σημαντικότερα το ναό του Απ. Παύλου στη Γενεύη και το Μπελώνειο ίδρυμα στη Σαντορίνη. Η διάλεξή του είχε ως θέμα τους τρεις καταστατικούς δόμους «“μνήματα μνήμης αιωνίου” του Χριστιανισμού» τα τρία κορυφαία ναοδομικά μνημεία, τα οποία σηματοδοτούν στο χώρο τα τρία βασικά στοιχεία του «Πιστεύω», του Χριστιανικού Συμβόλου της Πίστεως, τη Γέννηση

ενός θεού, την Ανάσταση ενός νεκρού και την Ανάληψή του στους Ουρανοί. Αυτά τα «μνήματα μνήμης αιωνίου γέμοντα», όπως αναφέρει ο ιστορικός Ευσέβειος, ανεγέρθηκαν με εντολή του Μεγάλου Κωνσταντίνου ως συνειδητή πράξη εγκαθίδρυσης και ανάδειξης της νέας θρησκείας. «Με το ναό της Γεννήσεως, της Ανάστασης και της Ανάληψης αρχίζει, όπως αναφέρει ο Γ. Π. Λάββας “η χριστιανική ναοδομία” ως πνευματικό ανάπτυγμα θεολογικών, κοσμολογικών και πολιτικών αντιλήψεων. Είναι το καταστατικό πέρασμα από το απλό, προκωνσταντινείο, λειτουργικό ή χρήσιμο, αλλά κοινότυπο κτίσμα συνάθροισης πιστών, στον τύπο του Ναού αφιερωμένου στο θεό, όπως ο Δόμος Διός στην Αρχαιότητα». Έμφαση δόθηκε στο ναό της Αναστάσεως, για την έρευνα και αποκατάσταση του οποίου εργάζεται ο τιμώμενος ως εμπειρογνώμονας του Πατριαρχείου. Οι ανασκαφές του στο χώρο του Γολγοθά ανέδειξαν επίσης κάποια ουσιαστικά σημεία της τοπογραφίας του, όπως το ότι η ευρύτερη περιοχή γύρω από το ναό της Αναστάσεως ήταν λατομείο ήδη από τον 7^ο αιώνα π.Χ. και ταφική περιοχή, καθώς αποκαλύφθηκαν τέσσερις τουλάχιστον τάφοι, ανάμεσα στους οποίους, ο τάφος του Χριστού λαξευμένος σε τμήμα του λατομείου είχε τη μορφή αρκοσολίου. Κατά τις ανασκαφές του 1987 αποκαλύφθηκε διαμπερής σεισμική ρωγμή στο βράχο του Γολγοθά, η οποία υπενθυμίζει τις αναφορές του ευαγγελιστή Ματθαίου «...και η γη εσχίσθη και αί πέτραι εσχίσθησαν», ενώ οι μετρήσεις και οι ανασκαφικές τομές αποκαθιστούν την πραγματική τοπογραφία του Γολγοθά όχι ως λόφο αλλά ως βύθισμα. Μολονότι η ιδέα αυτή καλλιεργήθηκε περισσότερο μέσα από την εικονογραφική παράδοση, υπάρχει μόνο μια γραπτή πηγή όπου σημειώνεται σαν λοφίσκος, από τον Προσκυνητή των Βορδιγάλων (333 μ.Χ.). Σύμφωνα με τη διαδρομή που εκείνος ακολούθησε, θα πρέπει να συνυπολογίζει στο χαρακτηρισμό αυτό μαζί με τον κήπο-λατομείο τη λοφώδη περιοχή Γαρήβ. Στη συνέχεια ο Ακαδημαϊκός παρουσίασε τις διάφορες οικοδομικές φάσεις του ναού: από την κάλυψη του τάφου και του Γολγοθά από τον αυτοκράτορα Αδριανό για την οικοδόμηση του ναού της Αφροδίτης (135 μ.Χ.), την ανέγερση του ναού της Αναστάσεως το 326 μ.Χ. από τον Κωνσταντίνο και τις επάλληλες καταστροφές του από τους Πέρσες και τους Μουσουλμάνους, μέχρι την ανακατασκευή του από τους Βυζαντινούς και τους Σταυροφόρους και τις νεότερες εργασίες του 19ου αιώνα. Η παρουσίαση ολο-

αριστερά: Τρισδιάστατο ψηφιακό μοντέλο και αναπαράσταση του Γολγοθά και του Παναγίου Τάφου πριν από την κατασκευή της Κωνσταντινειακής Βασιλικής, προερχόμενο από τα ανασκαφικά δεδομένα που έδωσε η έρευνα στα θεμέλια του Ναού της Αναστάσεως στην Ιερουσαλήμ. (Μελέτη: καθ. Γ. Π. Λάββας, δρ. Μ. Δ. Λεφαντζής, 2001-2003)

κληρώθηκε με το ναό της Ανάληψης στο όρος Ελαιών, στον τύπο της ροτόντας, τον οποίο ανέγειρε η Αυγούστα Ελένη. Μετά την καταστροφή του από τον χαλίφη Ελ Χακέμ το 1090 μ.Χ., οι Σταυροφόροι ανέγειραν νέο οκταγωνικό κτίσμα που μετατράπηκε από τον σουλτάνο Σαλαδινό σε τζαμί το 1187 μ.Χ. Το μνημείο παραχωρείται στους χριστιανούς στην εορτή της Ανάληψης για να αναβιώσει το όραμα της Νέας Ιερουσαλήμ.

Οι τρεις αυτοί καταστατικοί δόμοι του Χριστιανισμού συνέβαλαν στην ανάδειξη της ναοδομίας ως το θεμέλιο λίθο για τη συμβολική ερμηνεία στο χώρο θεολογικών και κοσμολογικών δογμάτων. Η σημασία τους σήμερα, σε μια εποχή που η Ορθόδοξη ναοδομία περνάει κρίση είναι επίκαιρη και ουσιαστική «για να βρει», όπως καταλήγει ο Γ. Π. Λάββας, «τη δική της σύγχρονη και αυθεντική Ορθόδοξη έκφραση».

Η αρχιτεκτονική έκφραση

Αγνή Κουβελά-Παναγιωτάτου, αρχιτέκτων

Κριτική θεώρηση της 4ης Πανελληνίας Έκθεσης Αρχιτεκτονικού Έργου

Τα σχόλια που ακολουθούν αποτελούν ανταπόκριση στην πρόσκληση της συντακτικής επιτροπής του ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ και αφορούν μόνο στην 4η έκθεση (Νοέμβριος 2003) για την οποία έχω προσωπική άποψη.

Η φετινή έκθεση, η καλύτερη, σε χειρισμό όπως λέγεται, από τις προηγούμενες, είχε ως θέμα: «Παράλιες ζώνες και αστικά συμβάντα», θέμα καυτό και επίκαιρο για την Πάτρα. Εκεί, όπως και στον συνοδευτικό κατάλογο, καταγράφεται και αρχειοθετείται μέρος της σύγχρονης ελληνικής αρχιτεκτονικής. Αναδύεται, όμως, και το ευρύτερο κοινωνικοοικονομικό πλαίσιο δράσης των αρχιτεκτόνων, το έδαφος που ευνοεί ή αποκλείει τη δυνατότητα να ριζώσουν ιδέες και να φυτρώσουν άνθη. Ποιο είναι όμως το σημερινό αυτό πλαίσιο – προϋπόθεση; Μήπως, η ανυπαρξία δημόσιας αρχιτεκτονικής, οι ελλείψεις υποδομής, η αδιαφορία της πολιτείας;

Στα έργα διαχείρισης του δημόσιου χώρου, αλλά και του ιδιωτικού, οι αρχιτέκτονες, παραγκωνισμένοι από το κλίμα αυθαιρεσίας, καλούνται να εφαρμόσουν πρακτικές που συχνά αγγίζουν τα όρια της διαστροφής. Μέσα στο πλαίσιο αντιστροφών προτεραιοτήτων, περιστροφών από την αλήθεια και με ενδιάμεσους τους κάθε είδους εργολάβους, χάνεται η ουσία της αρχιτεκτονικής. Πολλοί συνάδελφοι απορροφώνται από τις απαξιωτικές συνθήκες εργασίας τους, κάποιιο άλλοι, όμως, επιμένουν. Οι αρχιτεκτονικές εκθέσεις διατρανώνουν την κατάσταση.

Για όλους τους παραπάνω λόγους, η δυσκολία ανταπόκρισης στο θέμα ήταν αναμενόμενη και οδήγησε, πιστεύω, στην απόφαση να συμπεριληφθούν μελέτες που έχουν μικρή ως καμιά σύνδεση με το πλαίσιο της έκθεσης. Μόνο που αυτό είχε ως συνέπεια την αποδυνάμωσή του, καθώς μεγάλο δείγμα μελετών και έργων που παρουσιάσθηκε ξέφευγε από την εξυπηρέτησή του. Η υποστήριξη του θέματος, επιπλέον, δε στηρίχθηκε σε θεωρητικό υπόβαθρο που θα απαιτούσε αυστηρότερη επιλογή. Έτσι το υλικό, ταξινομημένο σε πέντε ενότητες, τέσσερις τυπολογικές (χώροι κατοικίας, συλλογικότητας, κατανάλωσης και αναψυχής, εργασίας και παραγωγής) και μία πέμπτη με σπουδαστικές εργασίες κάθε τύπου, υστέρησε σε προβολή θεμάτων που πηγάζουν από το περιεχόμενο. Η μεγιστοποίηση της συμμετοχής υπερνίκησε την εξυπηρέτηση του στόχου, με αποτέλεσμα

(θεμιτό και αναμενόμενο) να προκύψει προϊόν χαρακτηριστικό ενός φορέα μαζικού όπως είναι ο σύλλογος και οι αρχικές προθέσεις να μη γίνουν αρκετά κατανοητές.

Η δυσκολία προσδιορισμού ενός θεωρητικού υποβάθρου θα μπορούσε να παρακαμφθεί με την προβολή του προβληματισμού που αναδύεται – στο βαθμό που αναδύεται – από τις συμμετοχές. Χωρίς άλλη κριτική αξιολόγηση, που άλλωστε δε θα είχε νόημα, θεωρώ ότι μπορούσαν να επισημανθούν σε κάθε ενότητα τα έργα που εξυπηρετούν το στόχο της έκθεσης, επαναπροσδιορίζουν, δηλαδή, τη «σχέση του κατοικούμενου χώρου με τα φυσικά στοιχεία και ιδιαίτερα με το νερό». Οι μελέτες ή έργα, δηλαδή, που προκύπτουν από ανάλυση, αφομοίωση και χειρισμό των χαρακτηριστικών του τόπου και ενεργοποιούν τη «σχέση». Προϋπόθεση θα ήταν να επισημανθούν οι κύριες συνιστώσες του όρου, με προφανή τη συνθήκη της γειτνίασης του έργου με το υγρό στοιχείο, τη σύνδεση του δομημένου με το νερό. Η «σχέση» που παράγεται με τα μικρά γεγονότα των έργων και πώς επιδρά στην αυτονομία τους, οι εκφάνσεις της συνάντησης της πόλης με το νερό. Η σύνθεση του γραμμικού στοιχείου της ακτής με την πυκνή μάζα του αστικού ιστού. Η δυναμική αυτού του ορίου. Είναι απλά το μέτωπο της πόλης, σύνορο, φραγμός, ή και άνοιγμα, ορίζοντας, διέξοδος, υπέρβαση; Ποια τα χωρικά επακόλουθα αυτής της σύνδεσης (επέκταση, διείσδυση, επικοινωνία); Η ιδιαίτερη επαφή με τα στοιχεία της φύσης (έκθεση στον άνεμο, τα σύννεφα και τη βροχή) πώς αποτυπώνεται στο κτίριο; Παραμένει μόνο ως επιδίωξη αξιοποίησης της θέας; Αλήθεια, από πού πηγάζει σύγχρονη λατρεία της θέας προς τη θάλασσα; Είναι, άραγε απόρροια της ανάγκης επανασύνδεσης με τη φύση; Είναι σύνδρομο στέρσης ή στροφή μας προς τη θάλασσα που ακόμη αντιστέκεται και παραμένει φυσική;

Θα ήταν, επομένως, προτιμότερη από την απλή παράταξη μια ad hoc ομαδοποίηση, όπου θα υποδεικνύονταν ιδιαίτερες ποιότητες σε κάθε επιμέρους ενότητα.

Για να επιτευχθούν άλλα οφέλη, όπως φιλοδοξεί ο σύλλογος, εκτός από κέφι, πείσμα και αυτοθυσία που ευτυχώς υπάρχουν, χρειάζεται συστηματική δουλειά για εξαγωγή συμπερασμάτων. Οι ημερίδες που συνόδευσαν την έκθεση πρέπει να συνεχισθούν. Απαιτείται γι' αυτό συγκρότηση ειδικής επιτροπής που θα

προκαλέσει συζήτηση με επιλεκτική παρουσίαση έργων.

Πρόσθετο όφελος από μια τέτοια διαδικασία θα είναι η ενθάρρυνση του γόνιμου διαλόγου (debate) και της κριτικής σκέψης που υστερούν στην Ελλάδα – η αναζήτηση των προβλημάτων μέσα από τα ίδια τα έργα, η προσπάθεια αποκάλυψης των αιτιών και οπωσδήποτε όχι η ομφα-

λοσκοπική περιχαράκωσή μας σε αυτοαναφορές περί νεωτερικότητας κ.λπ.

Στις γνωστές δυσκολίες των συλλογικών διαδικασιών, που με τρόπο μαγικό φαίνεται ότι ξεπερνώνται στην Πάτρα, πρέπει να προστεθούν και αυτές που απορρέουν από την κατ' ανάγκη συνοπτική παρουσίαση των έργων. Θέματα πολεοδομικά για παράδειγμα είναι δύσκολο να παρουσιασθούν ικανοποιητικά σε δύο πινακίδες. Από την άλλη πλευρά, η (ιδιαίτερα καλαισθητή) παρουσίαση παρέχει ευκολία αποσυναρμολόγησης και μεταφοράς.

Με τις εκθέσεις που διοργανώνει τα τελευταία χρόνια ο σύλλογος αρχιτεκτόνων Αχαΐας πραγματοποιείται συστηματική προβολή επιλεγμένων έργων ελλήνων αρχιτεκτόνων και φοιτητών αρχιτεκτονικής. Πρωτοβουλία αξιέπαινη ως ενέργεια ενός συνδικαλιστικού χώρου που απευθύνεται σε ενεργούς αρχιτέκτονες και πολίτες, ως γιορτή της αρχιτεκτονικής που αντιστέκεται. Γιορτή απαραίτητη αλλά και πικρή.

Πηγαίνοντας στην Outlook... «Ξέχασα την ομπρέλα μου»¹

Βασιλική Παναγιωτοπούλου, αρχιτέκτων

Ευτυχώς, δεν είμαι κριτικός τέχνης, μα ούτε και καλλιτέχνης(!). Ευτυχώς, είμαι ακόμα «παιδί», με την «ελαφράδα», το «αθώο» ξάφνιασμα, την απόλαυση του εδώ και τώρα, της στιγμής.

Πώς αλλιώς θα μπορούσα άλλωστε να προσεγγίσω αυτή τη διεθνούς εμβέλειας έκθεση τέχνης; Αφού πρώτα εξαγγέλθηκε ως το απόλυτο καλλιτεχνικό γεγονός της Ολυμπιακής Αθήνας, ύστερα κατηγορήθηκε για έλλειμμα πρωτοπορίας. Κάποιοι, ευτυχώς, προσπάθησαν να την τοποθετήσουν στις πραγματικές της διαστάσεις, όσο είναι δυνατόν σε ενεστώτα χρόνο. Μετέπειτα έγινε το αντικείμενο βανδαλισμών και γι' αυτόν ακριβώς το μιντιακό λόγο φιγουράρισε στα δελτία ειδήσεων. Κατόρθωσε έτσι να εισχωρήσει στην τηλεοπτικά καλλιεργημένη συνείδηση πολλών και να ανεβάσει τον αριθμό των επισκεπτών. «Ουδέν κακόν αμιγές καλού», σχολίασαν αρκετοί. Εν μέσω αποκαθλώσεων, πολιτικάντικων δηλώσεων και αφορισμών έμεινε ανυπεράσπιστα, στην ουσία της, από τους ίδιους τους υπερέμαχους της. Η προστασία των τεχνών αποδείχτηκε για άλλη μια φορά φαντασίωση.

Κι εγώ να έχω κρεωθεί το εν λόγω άρθρο. Αποφάσισα, ως πρώτη στρατηγική κίνηση του εγχειρήματος, να την προσεγγίσω τις τελευταίες ημέρες της λειτουργίας της, ώστε να επικαθίσει επάνω μου και ο τελευταίος αρνητικός απόηχος. Όταν πια «ήγγικεν» η ώρα άφησα κατά μέρος όλους μου τους ενδοιασμούς, ως δεύτερη στρατηγική κίνηση κρέμασα την «ομπρέλα» των πάσης φύσεως νοπτικών εξοπλισμών μου στην κρεμάστρα και προσήλθα καθαρή και αμόλυντη. Τρίτη και τελευταία στρατηγική κίνηση ήταν το ξεκίνημα της περιήγησης από το νέο κτίριο του Μουσείου Μπενάκη στην Πειραιώς 138. Θα είχα από κάπου να πιαστώ, για παν ενδεχόμενον.

Πραγματικά το κτίριο των αρχιτεκτόνων Μ. Κοκκίνου-Α. Κούρκουλα μου έδωσε το διαβατήριο της ομαλής εισχώρησης στον πυρήνα διάδρασης της OUTLOOK. Οι ίδιοι μιλούν για «παιχνίδι μνήμης και φαντασίας» απέναντι στα δίπολα κλειστό – ανοικτό, υλικό – άυλο. Πέρα από τη δυναμική διείσδυση του κτιρίου στην εικονογραφία της οδού Πειραιώς, το εσωτερικό συνδέθηκε ευέλικτα με τις σύγχρονες εκφράσεις της τέχνης. Οι εγκαταστάσεις βρήκαν εδώ τον ιδανικό συνομιλητή τους.

Αλλά ας επιστρέψουμε στη ίδια την έκθεση. Μια σειρά οικείων θεμάτων της καθημερινότητας συγκροτούν το πεδίο δράσης των καλλιτεχνών. Με κυριαρχικά εργαλεία τις εικόνες, αυτό το «καταδυναστευτικό» υλικό του σύγχρονου υποκειμένου και με σύνθημα το «Εγώ ως μέσον» της Elke Krystufek,² η επεξεργασία που επιχειρούν,

ξεχειλίζει, στιγμιάζει, προβληματίζει. Ταυτόχρονα χαλαρώνει από την ανησυχία μιας εσωτερικευμένης νοηματικής δυσπραγίας.

Η Τέχνη ξεδιπλώνεται ως «οθόνη» των τεκταινομένων στην παγκόσμια «πόλη-οθόνη», και δεν φαντάζει διόλου ακατανόητη. Η «τετριμμένη»³ πραγματικότητά της έγινε το απόλυτο έργο τέχνης. Στο σώμα της, γνωστό σε όλους μας, είναι ανιχνεύσιμες οι αγωνίες του καλλιτέχνη, ο νερικισμός του, το μητροπολιτικό σοκάρισμά του, η ανίχνευση του ορίου ανάμεσα στο φυσικό και το τεχνητό τοπίο, η α-πολιτική πολιτική της δράσης του. Ζητήματα που μας αφορούν άμεσα, σαρξ εκ της σαρκός μας. Ζητήματα που καλά θα κάνουν να αναμολκλεύσουν όχι μόνο ερωτήματα για το εάν η τέχνη αυτιστικά περικυκλωμένη βρίσκει να περπατάει δρόμο αδιέξοδο. Αλλά ως άμεσα συνδεδεμένη με την πόλη, το δημόσιο λόγο και ως εκ τούτου και το δημόσιο χώρο, θέτει καίρια ερωτήματα συνύπαρξης και συγκατοίκησης, με μίαν ατμόσφαιρα σκοταδισμού. Είναι εδώ ακριβώς που η έκθεση εγείρει το καίριο πολιτικό ζήτημα που οφείλει να μας απασχολεί σαν κοινωνία «ερμηνικά κλειστή», αντίθετα με ότι φαντασιωσικά θέλουμε να πιστεύουμε. Πώς πορευόμαστε, ελλειμματικά αναστοχαστικοί και κωφεύοντας στις όποιες επιχειρούμενες κριτικές θεωρήσεις. Άρνηση διαλόγου με το διαφορετικό, υπαγωγή σε ισοπεδωτικές ομοιομορφίες καταναλωτικής χειραγώγησης συγκροτούν ένα πυρήνα πολιτισμικού συντηρητισμού, που δεν διακρίνεται εύκολα και παρασύρει μαζί του φωνές που φύσει και θέσει βρίσκονται στον αντίποδα.

Στο συγκλονιστικό βίντεό του, «Ταξίδι στη σελήνη», ο Νοτιοαφρικανός Γουίλιαμ Κέντριτς, μας αποκαλύπτει πως όταν ένας καλλιτέχνης δημιουργεί, βρίσκεται αποκομμένος, στοιχειωμένος από τα φαντάσματά του. Δεν έχει, ούτε κατά διάνοια, μπροστά του την έννοια του κοινού. Στο πίσω μέρος του μυαλού του θα αναζητά πάντοτε, εκείνους τους ελάχιστους ίσως, που διαβάζοντας διαγώνια το έργο του, ξεπερνώντας την επιφάνεια, θα τον ακολουθήσουν στις δυσπρόσιτες(!) διαδρομές του.

Αν φαντάζει «αθώα» η εκδοχή, συγχωρήστε με. Πηγαίνοντας στην OUTLOOK, «Ξέχασα την ομπρέλα μου».

Σημειώσεις

1. «Ανάμεσα στ' ανέκδοτα αποσπάσματα του Νίτσε βρέθηκαν αυτές οι λέξεις, μόνες τους, σε εισαγωγικά», Ντερριντά Ζ., Έμβολα. Τα ύψη του Νίτσε, Εστία, Αθήνα 2002, σελ. 80-94.
2. Βουγιγιάου Ν., Παγκοσμιοποίηση και σύγχυση, OUTLOOK, Οργανισμός Προβολής Ελληνικού Πολιτισμού Α.Ε., Αθήνα 2003, σελ. 21.
3. Τζιρτζιλιάκης Γ., Το σύνδρομο του χειρουργού, ό.π. σελ. 42.

πάνω: Damien Hirst, Φιλανθρωπία, 2002
κάτω: Tobias Rehberger, Pont du Blin 2003

δίπλα: Νίκος Αλεξίου, Χωρίς τίτλο, 2003

Υφανταγή μορφών – Άρση συνειδήσεων

Αμαλία Κωτσάκη, αρχιτέκτων

*Aut prodesse volunt aut delectare poetae.
Οράτιος, Ποιητική, στ. 333*

Οι ποιητές ζητούν να ωφελούν ή να ευφραίνουν. Σκόπιμο θα ήταν να γνωρίζουν και ποιον και τι εξυπηρετούν.

Δεν πάει πολύς καιρός που στις συζητήσεις περί «καλλωπισμού» των κεντρικών αρτηριών της πρωτεύουσας στα πλαίσια της προετοιμασίας για τους Ολυμπιακούς Αγώνες, αναφέρθηκε και η ολοκλήρωση του επί δεκαετίες ημιτελούς κτίσματος στη λεωφόρο Αμαλίας 22-24, δίπλα στη Ρωσική εκκλησία.

Η Βουλή των Ελλήνων στην οποία πλέον ανήκει το κτίσμα πρόκειται εκεί να στεγάσει διοικητικές υπηρεσίες της. Έχει ήδη μεσολαβήσει αρκετό διάστημα από την προκήρυξη του κλειστού αρχιτεκτονικού διαγωνισμού για τη διαρρύθμισή του κτιρίου και το σχεδιασμό των όψεών του. Καταξιωμένοι συνάδελφοι συμμετείχαν (Δ. & Σ. Αντωνακάκη, Αλ. & Στ. Καλλιγάς, Αλ. Τομπάζης), η κριτική επιτροπή άκρως αξιόπιστη και τελικά το πρώτο βραβείο απονέμεται στους αρχιτέκτονες Αλέξανδρο και Στέφανο Καλλιγά.

Πρόθεση αυτού του σύντομου σχολίου δεν είναι με κανένα τρόπο να κρίνει τη διαδικασία ή το αρχιτεκτονικό αποτέλεσμα.

Δεν μπορεί όμως να αντισταθεί στην πρόκληση να σχολιασθούν οι μορφολογικές επιλογές του Ελληνικού Κοινοβουλίου, του Συμβόλου της Ελληνικής Δημοκρατίας, προκειμένου να στεγάσει υπηρεσίες του σε ένα κτίριο που βρίσκεται σε απόσταση αναπνοής από την κεντρική έδρα του και την επίσης συμβολικά φορτισμένη Πλατεία Συντάγματος. Και αυτό γιατί οι επιλογές αυτές δεν καλύπτουν αμιγώς αρχιτεκτονικές ανάγκες, αλλά κυρίως συμβολικές, επικοινωνιακές, ρητορικές. Ο καταξιωμένος κλασικισμός και τα μεταγενέστερα παράγωγά του θα αποτελέσουν για μια ακόμη φορά το ασφαλές καταφύγιο.

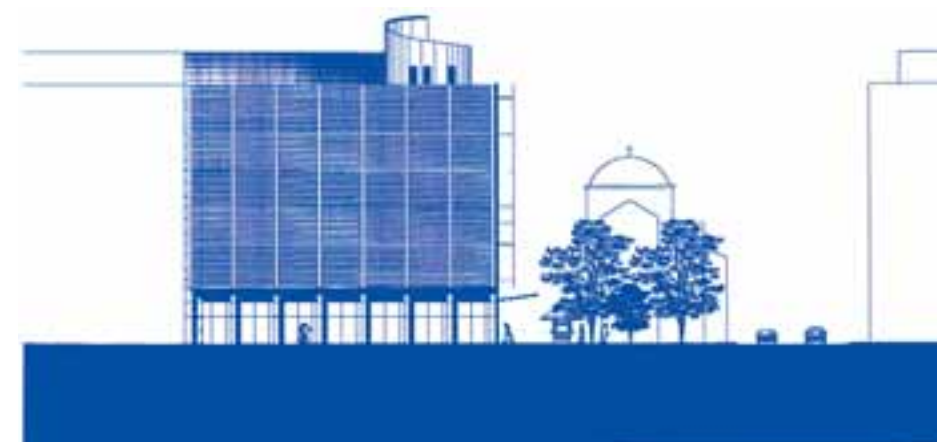
Το γεγονός ότι η «κλασικιστική» μορφολογία εν έτει 2004, μετά τη μοντερνιστική «λαίλαπα» της δεκαετίας του '60, τη φαλκιδευμένη επανεκτίμησή της ως μεταμοντέρνα πλέον εκδοχή της δεκαετίας του '80 και την πλήρη «επανανοοποίηση» της τη δεκαετία του '90, εξακολουθεί να παραμένει η εκλεκτή της εκάστοτε εξουσίας, ανεξαρτήτως των ρητών ή αρρήτων ιδεολογικών θέσεών της, και να αποτελεί ζήτημα που

δεν μπορεί να αφήσει αδιάφορη την αρχιτεκτονική κοινότητα, αλλά και κάθε ενεργό πολίτη.

Ασφαλώς δεν πρόκειται για κάτι καινοφανές. Αρκεί να αναλογιστούμε τις αρχιτεκτονικές επιλογές της εξουσίας για το Δικαστικό Μέγαρο της Αθήνας του 1930, ένα πομπώδες νεομπαρόκ κτίριο, το οποίο έτυχε της ένθερμης υποστήριξης του Ελευθερίου Βενιζέλου την ίδια εποχή που ο ίδιος προωθούσε επιμελώς το περίφημο πρόγραμμα κατασκευής των «μοντέρνων» μεσοπολεμικών σχολείων. Η αναφορά στο διεθνή διαγωνισμό για το Μέγαρο της Κοινωνίας των Εθνών στη Γενεύη το 1927, όπου το Α' βραβείο κέρδισαν οι μποζαρίστες Νένοτ, Broggi και Lefebvre τη στιγμή που ανάμεσα στις συμμετοχές περιλαμβάνονταν και μελέτες των Le Corbusier και Hannes Mayer, αποδεικνύει ότι και η προηγμένη Δύση δεν υπολείπεται αναλόγων περιπτώσεων.

Το ζήτημα κατά συνέπεια είναι περισσότερο πολύπλοκο και ασφαλώς καθόλου αθώο, καθότι εμμένει, παρά του ότι οι εμφανείς τάσεις της εποχής μας σε ό,τι αφορά την πολιτική της φυσιογνωμίας είναι σαφές ότι τη διαφοροποιούν πλήρως από τις προηγούμενες.

Η παντελής σήμερα εξάλειψη των «κοσμοϊστορικών φυσιογνωμιών» του Hegel, που έφτιαχναν ιστορία ως φορείς του «παγκοσμίου πνεύματος» (Weltgeist), των χαρισματικών ηγετών του Max Weber, που συνήγειραν τους λαούς ως εμπνευστές μιας αδάμαστης συλλογικής συνείδησης, η κατάρρευση των μύθων του Sorrel που φόρτιζαν τη συλλογική συνείδηση με πεποιθήσεις και βεβαιότητες, η οριστική εγκατάλειψη των μεγάλων παθών, χωρίς τα οποία «τίποτε το

τρανό δεν συντελέστηκε ποτέ στον κόσμο», σύμφωνα με την εγγεγραμμένη διατύπωση, αποτελούν αδιαμφισβήτητα γεγονότα της εποχής μας. Η χρήση της κλασικιστικής έκφρασης όμως που δικαιολογημένα τα εξέφραζε, εξακολουθεί να επικρατεί στις μέρες μας –στην εποχή του τέλους της πολιτικής;– και μάλιστα να εμφανίζεται σε επικοινωνιακούς συνδυασμούς ποικίλους, λιγότερο ή περισσότερο φανερούς, συχνά άδηλους και ευρηματικούς.

Από τη συνάντησή της με την πολιτική σκέψη και πράξη έχει παραχθεί ένα σημειακό αποτέλεσμα που με τη μελέτη του θα ήταν προτιμότερο να ασχοληθεί ο επιστημονικός κλάδος της πολιτικής επικοινωνίας.

Όπως αναφέρει ο καθηγητής Α-Ι. Δ. Μεταξάς στο πρόσφατο βιβλίο του *Η υφανταγή των μορφών – Από την πολιτική ομιλία του κλασικισμού*, που απετέλεσε ερέθισμα για σύνταξη αυτού του σχολίου, «η κλασική μορφωτικότητα, ως επικοινωνιακό εργαλείο πολιτικού εντυπωσιασμού, εμφανίζει το σύνδρομο της καταξιοτικής αρχαιοδοξίας».

Η κατ'έπιψιν κλασικότητα λατρεύτηκε ευρέως και προσφέρθηκε για αισθητικοποίηση της εξουσίας σε ένα σχεδόν διαταξικό αλλά και διακαθεστωτικό επίπεδο, εποχές που η άκριτη αποδοχή του κλασικισμού διαπερνούσε κάθε κοινωνική τάξη ή πολιτισμική κατηγορία. Και λειτουργούσε σχεδόν εραλδικά, στο μέτρο που σε πολλούς παρήγαγε μια αίσθηση αυτοπεποίθησης απέναντι στους «άλλους» και «ευγενούς ταυτότη-

πάνω: Συμμετοχή του γραφείου αρχιτεκτονικών μελετών Α. Τομπάζη-ΜΕΛΕΤΗΤΙΚΗ Α.Ε.
μέση: Συμμετοχή του Α66 Εργαστηρίου Αρχιτεκτόνων Αντωνακάκη και ΣΙΑ ΟΕ

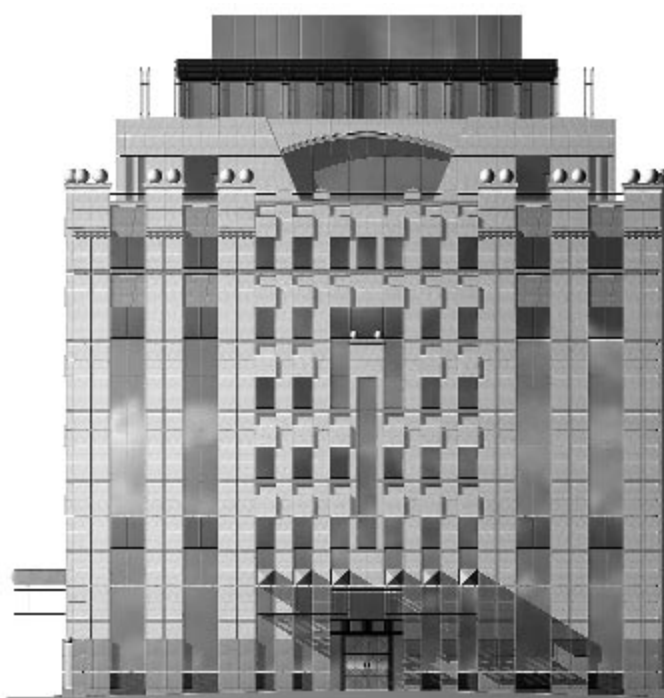
δίπλα: Το κτίριο Διοικητικών Υπηρεσιών της Βουλής στη λεωφόρο Αμαλίας 22-24 (φωτ. Α. Κωτσάκη)

πάνω και κάτω: Α΄ Βραβείο κλειστού αρχιτεκτονικού διαγωνισμού για τη διαμόρφωση του Κτιρίου Διοικητικών Υπηρεσιών της Βουλής (Λ. Αμαλίας 22-24, Σουρή και Ψύλλα, Αθήνα), Φθινόπωρο 1999
Γραφείο αρχιτεκτονικών μελετών Α. & Σ. Καλλιγιάς Ο.Ε.
Αρχιτέκτων έργου: Στέφανος Α. Καλλιγιάς.

αφιέρωμα

Κτίριο γραφείων Ελληνικής Τεχνοδομικής (λεπτομέρεια), σύμβουλοι αρχ. Τ. και Δ. Μπίρης, Αθήνα, 1998

τος» συνάμα. Και υπηρέτησε αυτή η αποδοχή τόσο την επιβλητικότητα όσο και την υποβλητικότητα, δύο διαμεσολαβούσες ψυχολογικές καταστάσεις, «αναγκαίες» για την παραγωγή κατεξουσίησης. Ό,τι δανείζεται λοιπόν κανείς από τη «μεγάλη τέχνη» ή είναι ένα «έργο της διανόησης» που αρχικά παράχθηκε σε μια συγκεκριμένη εποχή, θεωρούμενη εξίσου «μεγάλη» –και η οποία όχι απλώς θεωρείται αλλά είναι και το φυσιολογικό της χρονικό πλαίσιο– φαίνεται ότι μπορεί να επιτρέψει «νομοφανέστερα» μια μεταγενέστερη αισθητική παράφραση που δεν είναι πάντα άμεσα αντιληπτή.

Μια τέχνη «καταληγμένη» αλλά και «μεγάλη», όπως ο κλασικισμός, μια διαχρονική «αξία» εξακολουθεί να γεννά το ερώτημα μήπως αυτή η διπλή ιδιότητά της μπορεί να θεωρηθεί ως ένα οιασδήποτε επιγενόμενο διακριτό στοιχείο που διευκολύνει εγγενώς την παράχρησιν.

Η κριτική προσέγγιση κάθε «αξίας» παραμένει διαρκής πολιτική αλλά και αρχιτεκτονική υποχρέωση.

Σημείωση

1. Α-Ι. Δ. Μεταξάς, *Η υφαντική των μορφών – Από την πολιτική ομιλία του κλασικισμού*, εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα, 2003.

Το βιβλίο παρουσιάζεται από το συνάδελφο Γιάννη Μιχαήλ στη σελίδα των βιβλιοπαρουσιάσεων του παρόντος τεύχους, βλ. σ. 80.

Επαγγελματικοί χώροι

Επιμέλεια: Κυριάκος Πιπίνης

Έτσι... για την ιστορία... ή... ποιος φοβάται (σ)την Αθήνα το 2004;

Έρευνα-Επιμέλεια: Βασιλική Παναγιωτοπούλου, Κυριάκος Πιπίνης

Από την ανατολή του μοντέρνου, στην Ελλάδα του '30, έχει διανυθεί πολύς δρόμος, έχουν καλουπωθεί τόνοι οπλισμένου σκυροδέματος, κατ' αντιπαράθεση έχει κυθεί και έχει στεγνώσει πολύ μελάνι για την περιγραφή της «πτώσης» του, που δεν έγινε ακαριαία. Μετά τον εμφύλιο στη δεκαετία του '50, η ανοικοδόμηση, που ξεκινά τότε, δεν συνεχίζει το έργο των «ηρωικών» του '30. Οι μεγάλες ανάγκες στέγασης που προήλθαν από τις καταστροφές των πολέμων και την έντονη αστυφιλία, ήταν ευνοϊκές για την ανάπτυξη της αστικής πολυκατοικίας. Σ' αυτή την κομβική στιγμή, η αρχιτεκτονική στην Ελλάδα αντί να προσφέρει μια νέα περίοδο άνθησης του μοντερνισμού «σωπαίνει».

Για τα πολυώροφα κτίρια –δημόσια και ιδιωτικά– που αναζητούν τον ελληνικό χαρακτήρα της αρχιτεκτονικής, σε συνδυασμό με το συντηρητισμό της τότε ισχυρής οικονομικής τάξης και σε σχέση με μια «αγορά» που βρίσκεται σε εμβρυακή ηλικία, υιοθετείται ως μορφή ένας ενιαίος λευκός όγκος-κουτί, προσαπαιτούμενο της αντιπαροχής. Η κάτοψη που προκύπτει έτσι, αντιστοιχεί σε μια «αδιάφορη» όψη, ενώ η πλήρης εκμετάλλευση απαγορεύει κάθε σπατάλη εμβαδού ώστε να προκύψουν πιο ενδιαφέροντες όγκοι στην πρόσοψη. Τα οικόπεδα, σχετικά με τη θέση τους στο οικοδομικό τετράγωνο, μεσαία - γωνιαία - διαμπερή, δεν επιτρέπουν ποικιλίες συνθέσεων, τα κλιμακοστάσια και οι υγροί χώροι αποκτούν δεδομένη θέση στην κάτοψη. Η επιτυχημένη συνταγή της εποχής επιβιώνει μέχρι σήμερα, 50 χρόνια μετά.

Αν στο κτίριο της πολυκατοικίας η τυποποίηση δεν είχε συγκεκριμένους κανόνες, στα κτίρια γραφείων οι κανόνες γίνονται συγκεκριμένοι. Από το 1949 ο Θ. Βαλεντίνης εισάγει ένα σύστημα κανόνα τόσο στις κατόψεις όσο και στις όψεις. Η διάταξη των επίπλων προσδιορίζει τον ζητούμενο κανόνα που παράγει την κύρια όψη του κτιρίου (μεσαία οικόπεδα), συνδέει δε τα στοιχεία της όψης με τις δοκούς και τις πλάκες.

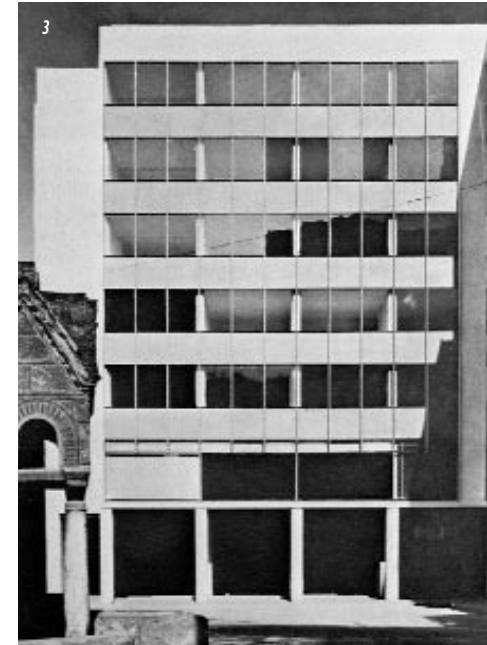
Ο Ν. Βαλασμάκης αντίθετα, την ίδια περίοδο (στα 1958) στο κτίριο γραφείων της οδού Ερμού, στηρίζεται στη λογική διαχωρισμού ανάμεσα σε φέροντα και μη στοιχεία. Το μάρμαρο στην όψη «καθησυχάζει τους συνεκιστές της ελληνικότητας», το δε υαλοστάσιο στέκει ουδέτερο και ήρεμο, δεύτερο πλάνο για την Καπνικαρέα. Με το Travel Stor στην εθνική οδό (Εκάλη) του Ι. Ρίζου, αναπαράγεται πιστότερα «η έννοια του γυάλινου κουτιού που διάφοροι τοίχοι το διαλύουν και το προεκτείνουν στον εξωτερικό χώρο».

Τα κτίρια γραφείων τυπολογικά ακολουθούν δύο κατευθύνσεις: Η πρώτη συνεχίζει την παράδοση των μεταπολεμικών γραφείων του Θ. Βαλεντίνη, δηλαδή «του εμφανούς σκελετού από μεπτόν με τις όποιες κορμπουζιανές παρα-

1. Θ. Βαλεντίνης, Κτίριο γραφείων στην πλατεία Ομονοίας, Αθήνα, 1958
2. Θ. Βαλεντίνης, Κτίριο γραφείων στην οδό Πατησίων, Αθήνα, 1953
3. Ν. Βαλασμάκης, Κτίριο γραφείων στην πλατεία Καπνικαρέας, Αθήνα, 1959
4. Γ. Βικέλας, Συγκρότημα «Atrina Center» στη λεωφόρο Κηφισίας, Αθήνα, 1980
5. Ν. Βαλασμάκης, Τράπεζα Πίστεως στην οδό Σταδίου, Αθήνα, 1978-1991

Οι φωτογραφίες 1 και 9 είναι από το αρχείο της Έκθεσης «Τοπία εκμοντερνισμού – Ελληνική αρχιτεκτονική '60 και '90»
Οι φωτογραφίες 2 και 3 είναι από το βιβλίο Μεταπολεμική αρχιτεκτονική στην Ελλάδα 1945-1983, εκδ. Αρχιτεκτονικών Θεμάτων, Αθήνα, 1984
Οι φωτογραφίες 4, 5, 6, 7 και 8 είναι από το βιβλίο του Δ. Φιλίππιδη, Μοντέρνα αρχιτεκτονική στην Ελλάδα, εκδ. Μέλισσα, Αθήνα, 2001
Η φωτογραφία 10 είναι από την ιστοσελίδα του αρχ. Δ. Πορφύριου

λαγές του, στα πλαίσια ενός ελληνικού μπρουταλισμού». Οι επενδύσεις του σκελετού με «ευγενή» υλικά που υιοθετούνται αντιστοιχούν στην προσπάθεια διάκρισης των κτιρίων γραφείων από τα βιομηχανικά. Δεύτερη κατεύθυνση είναι η λύση του τοικοπετάσματος – υαλοπετάσματος, που από εδώ και πέρα γίνεται το σήμα κατατεθέν στην αρχιτεκτονική γραφείων της Αθήνας, ακολουθώντας την εξέλιξη της αντίστοιχης μορφολογίας στο εξωτερικό. Ο Πύργος των Αθηνών (1968-71), η προσθήκη του Υπουργείου Εξωτερικών (1973-77), και ο επιβλητικός Πύργος στο συγκρότημα γραφείων στον Παράδεισο Αμαρουσίου (1977-83) του Γ. Βικέλα, σκηνοθετούν την αποθέωση της νέας τεχνολογίας, που άραγε τι σχέση είχε με την Ελλάδα;

Σιγά-σιγά, η κατασκευή των κτιρίων γραφείων, αλλά και –των παιδιών, της καταναλωτικής πια εποχής– των εμπορικών κέντρων, παίρνει διαστάσεις εμπορευματοποίησης όμοιες με εκείνες της πολυκατοικίας στη δεκαετία του '60. Η Λεωφόρος Κηφισίας, μεταμορφωμένη σε λεωφόρο του «μέλλοντος», παραθέτει «καλλίγραμμα σώματα» το ένα δίπλα στο άλλο. Η «Αρχιτεκτονική» όλο και πιο συχνά απουσιάζει. Τα κτίρια γραφείων – εμπορικών κέντρων είναι

σαφώς ενταγμένα σε ένα απ' ευθείας σύστημα οικονομικών ανταλλαγών, ταυτόχρονα βέβαια υπηρετούν και τις συμβολικές ανταλλαγές που προϋποθέτει ο λόγος της κατασκευής τους. Κτίρια τραπεζών, ασφαλιστικών-ναυτιλιακών εταιρειών, φορέων οικονομικού κύρους εν γένει, «απαιτούν αρχιτεκτονικούς χειρισμούς που παραπέμπουν στους νόμους του καταναλωτισμού». Μαζί με τα εμπορεύματα, που στεγάζει η αρχιτεκτονική (όχι πια χρήστες, αλλά προϊόντα, σήματα εταιρειών με προδιαγραφές έτοιμες-κονσερβαρισμένες απ' τα μεγάλα οικονομικά κέντρα αποφάσεων), γίνεται και εκείνη αντικείμενο κατανάλωσης.

Επί σκηνής μια αρχιτεκτονική «γοήτρου» που παραπέμπει σε ένα πρότυπο, γενικά αποδεκτό. Η Τράπεζα Πίστεως στη Σταδίου του Ν. Βαλασμάκη (1987) «γίνεται σύμβολο τάξης και status» για οποιαδήποτε τράπεζα-ασφαλιστική εταιρεία θέλει να σέβεται τον εαυτό της.

Ο χαρακτηριστικός κτιριακός τύπος της δεκαετίας του '80 είναι τα εμπορικά κέντρα. Πρώτος διδάξας ο Γ. Βικέλας με τη «Galleria» στη Γλυφάδα (1980): Πολυτέλεια, χρήση γυα-

λιού, μαρμάρου, γρανίτη, μοντέλο που υιοθετείται κατά κόρον στην αρχιτεκτονική των κτιρίων γραφείων και όχι μόνο. Η επιχειρούμενη πολυτελής συνύπαρξη της τεχνολογικής εξέλιξης, με το αρχαιοελληνικό πνεύμα και το πρόσφατο παρελθόν του νεοκλασικισμού, γίνεται το άλλοθι πολλαπλών μμησεων και αναπαραγωγών που δίνουν υποτιτλισμό ανάλογων επιδιώξεων: Agora Center, Atrium, Atrina κλπ.

Αν στη δεκαετία του '60 εντοπίσαμε δύο κατευθύνσεις στην τυπολογία των κτιρίων γραφείων –πλέγμα καννάβου σε εμφανή σκελετό οπλισμένου σκυροδέματος και υαλοπέτασμα– αμφότερα να ανταποκρίνονται και να αντιστοιχούν σε μια αυστηρά οργανωμένη κάτοψη, στη δεκαετία του '90 παρατηρούμε αυτόνομη της όψης από την αρχιτεκτονική οργάνωση της κάτοψης. Το πλέγμα των φερόντων στοιχείων μεταβάλλει τη δομική του σημασία, μερικές φορές ξεκολλάει από το κέλυφος του κτιρίου. Διακρίνουμε δύο διατυπώσεις όγκων: Είτε ως ενιαίο οργανικό κέλυφος να αναίρεται, με την εισχώρηση στο εσωτερικό του πλέγματος των φερόντων στοιχείων, είτε ως πολυπρισματικά στερεά να παρατίθενται, να συμπληρώνονται ή να αναιρούνται, παράγοντας έναν τρισδιάστατο κάρναβο. Όσον αφορά δε την όψη, διατυπώνονται δύο προτάσεις: η «σιωπηλή» και η «κοιλούσα»: Η σιωπηλή όψη υφάινεται πάνω σε ένα γεωμετρικό κάρναβο που λειτουργεί σαν θέαμα, με το τετράγωνο κύριο πρωταγωνιστή να παράγει και να παράγει, να κλιμακώνει σχέσεις διαφάνειας-αδιαφάνειας, να αποκρύπτει την εσωτερική αλήθεια των κτιρίων. Το εγχείρημα της σιωπηλής όψης είναι ιδιαίτερα χρήσιμο στις περιπτώσεις εκείνες που δεν είναι γνωστοί οι χρήστες των κτιρίων – γραφείων – μαζική κατασκευή προς ενοικίαση, πώληση ή leasing. Στην «κοιλούσα» εξέλιξη της όψης αντιστοιχούν όλα εκείνα τα εικονογραφικά στοιχεία διαχείρισής της, σαν αναφορά στην αρχιτεκτονική άλλων εποχών και στην επιχειρούμενη με αγοραίους όρους, σύζευξη του ισχυρού παρελθόντος: κολώνες – αετώματα – γείσα, με το παντοδύναμο marketing. Το προϊόν προς πώληση, δίνει την εικόνα του κτιρίου προς κατανάλωση (χρώμα-σχήμα) και αντίστροφα. Μια διαρκής εναλλαγή σημαίνοντος-σημαινόμενου, όπου ενώ το κτίριο συντίθεται με «μοντέρνο» τρόπο, μεταφέρει μηνύματα δανεισμένα από άλλους τόπους, περιοχές και εποχές. Το προϊόν διαφημίζεται σε συσκευασία κτιρίου. Σκιαγραφείται έτσι το αίτημα-ερώτημα της σύγχρονης αρχιτεκτονικής, για την πορεία της δημόσιας αρχιτεκτονικής στην Αθήνα, στο οποίο έρχονται να τοποθετηθούν κάποια «επώνυμα» κτίρια.

Ενδεικτικά στεκόμαστε εδώ στην επεξεργασία των όψεων του κτιρίου γραφείων της Ελληνικής Τεχνοδομικής στους Αμπελόκηπους, έργο των αρχιτεκτόνων Τ. και Δ. Μπίρη, όπου η υπογράμμιση της δυναμικής του χαρακτήρα της ιδιοκτήτριας κατασκευαστικής εταιρείας (οικονομική ευρωστία-σύγχρονη τεχνολογία), σχηματοποιείται από τη χρήση του γυμνού σκυροδέματος. Επίσης το Α' βραβείο του διαγωνισμού μελέτης του νέου κτιρίου διοίκησης της Εθνικής Τράπεζας, έργο των αρχιτεκτόνων Ρ. Σακελλαρίδου και Μ. Παπανικολάου (με σύμβουλο το Mario Botta), οι οποίες προτείνουν ένα κτίριο που να «δίνει ένα σήμα στην Τράπεζα» ισχυροποιώντας όμως και πλουτίζοντας την εμπειρία της διαλεκτικής: λειτουργία – μορφή – περιεχόμενο, κ.ά.

Και φθάνουμε στο σήμερα, στην εποχή του Millennium, της

τρίτης χιλιετίας, του «ψυχολογικού φόβου» και του καθολικού ελέγχου. Στην εποχή του «όλα επιτρέπονται», του «απόλυτου πλουραλισμού» και της παγκοσμιοποίησης. Ο μεταμοντερνισμός αποδεικνύει πως δεν πρόκειται για μια περαστική μόδα, (κτίριο Δ. Πορφύριου στη Λ. Συγγρού). Αποδόμηση, high tech, βιοκλιματική αρχιτεκτονική σε απονικτικό περιβάλλον, απ' όλα έχει ο μπαξές... μήπως όχι γιατί επιτρέπονται όλα, αλλά γιατί διανύουμε το τέλος της βεβαιότητας; «Κάθε γενιά πρέπει να κτίζει τη δική της πόλη», θα αποφανθούν οι φουτουριστές. Στη συγκεκριμένη περίπτωση όμως, αυτός που κτίζει τη δική μας πόλη είναι οι μεγάλες κατασκευαστικές εταιρείες. Κτίζουν τα τεράστια «επώνυμα ανώνυμα αρχιτεκτονικά» συγκροτήματα του αεροδρομίου των Σπάτων, των Ολυμπιακών, το καταπατημένο κτήμα Θωμ, αποτελειώνουν τη Λ. Κηφισίας, τη Λ. Συγγρού και προχωρούν ακάθικτες στα Μεσόγεια κ.ά. Η «πόλη-οθόνη» διαρκώς κερδίζει χώρο. Εκεί που η δημόσια συμπεριφορά ενθαρρυνόταν να ανθίσει, τώρα η πόλη θέτει διαρκώς το εφήμερο σε πρώτο πλάνο. Το ανθρώπινο πρόσωπο μιας «συν-εταιρικής» αρχιτεκτονικής έχει για τα καλά εμφανιστεί, στήνει δε τις αρχές ενός «βάρβαρου» αρχιτεκτονικού ορίου μιας «οκύρωσης» που οριοθετεί το καινούργιο και ταυτόχρονα εξουσιάζει και ελέγχει. Μπροστά σε μια τέτοια νέα μορφή χωρικής εξουσίας που χρησιμοποιεί προς όφελός της τη διευρυμένη και «εικονικά» πια παγκόσμια αγορά, υπάρχει ανεξάρτητη αρχιτεκτονική παραγωγή; Είναι δυνατή η διάνοιξη μιας «πύλης» απ' όπου να εισέλθει η ελπίδα, η ανατροπή; Πώς θα ενεργοποιήσουμε τα ίχνη; Πώς θα υλοποιήσουμε το αρχιτεκτονικό σχέδιο μέσα σε έναν σύμπαν, φυσικό και διανοητικό, που διαρκώς μετασχηματίζεται; Η θραυσματοποιημένη, η «αποσπασματική» πόλη, που συνεχώς διαφεύγει κάτω από τις δυνάμεις ενός δικτύου, μιας ανεξάντλητης μεταλασσομένης ροής εικόνων-πληροφοριών-προϊόντων, είναι κίβλας εδώ;

9 Αλήθεια; Ποιος φοβάται το 2004;

6. V. Mazzucconi-Γ. Βικέλας, Εμπορικό κέντρο «Agora Center» στη λεωφόρο Κηφισίας, Αθήνα 1983-87
7. Γ. Βικέλας, Εμπορικό κέντρο «Galleria», Γλυφάδα, 1980
8. Σ. Αγιοστρατίτης, Κτίριο γραφείων στην οδό Χατζ. Μέξη, Αθήνα, 1999
9. Τ. και Δ. Μπίρης (σύμβουλοι αρχιτέκτονες), Κτίριο γραφείων Ελληνικής Τεχνοδομικής στην οδό Λ. Ριανκούρ, Αθήνα, 1998
10. Δ. Πορφύριος, Κτίριο γραφείων της Interamerican στη λεωφόρο Συγγρού, Αθήνα, 2002
11. Μ. Παπανικολάου, Ρ. Σακελλαρίδου (σύμβουλος Μ. Botta), Κτίριο Διοίκησης ΕΤΕ στην οδό Αιόλου, Αθήνα, 2001 (φωτ. D. Tufano)

Συνέντευξη με τον αρχιτέκτονα Ηλία Ζέγγελη

του **Κυριάκου Πιπίνη**, αρχιτέκτονα

Στις 27 Ιανουαρίου του 2004, ο αρχιτέκτων Ηλίας Ζέγγελης, βρέθηκε στο Τμήμα Αρχιτεκτόνων του Πανεπιστημίου Πάτρας για μια προγραμματισμένη διάλεξη του. Στη συνέχεια, έδωσε μια σύντομη συνέντευξη στον συνάδελφο Κ. Πιπίνη για το αφιέρωμα στους Επαγγελματικούς Χώρους του περιοδικού «Αρχιτέκτονες» ύστερα από πρόσκληση της Συντακτικής Επιτροπής. Μια συνέντευξη όμως, που τελικά είχε πολλές πτυχές: συζήτηση, ακρόαση, σχεδόν κλοπή μιας δωρεάν διδακτικής ώρας, γνωριμία μ' ένα συνάδελφο που κινείται εδώ και πολλά χρόνια επιτυχώς στο διεθνή αρχιτεκτονικό στίβο. Ο Ηλίας Ζέγγελης, έχοντας διαβάσει τις ερωτήσεις, πριν τη συνάντησή μας, έδωσε μια συνολική απάντηση. Έτσι προέκυψε ένα κείμενο, που αποτυπώνει ακριβώς τη ροή του συλλογισμού του. Αφαιρώντας τις ελάχιστες διακοπές και διευκρινιστικές ερωτήσεις, παρατίθεται αυθόρμητα η σκέψη του.

Τα τελευταία δέκα χρόνια προέκυψαν στην Αθήνα νέα τοπία πόλης (με κτίρια γραφείων εταιρειών, οργανισμών, πολυκαταστημάτων, χώρους αναψυχής). Διαβάζοντας την κριτική σας για την πλήρη μεταμόρφωση του Ολλανδικού τοπίου, διακρίνετε αντιστοιχίες μεταμόρφωσης στο Αττικό τοπίο, εσείς με τη ματιά σας από απόσταση; Πόσο η Αθήνα κινδυνεύει από τα συμπτώματα της «γενικής πόλης»; Αν η Αρχιτεκτονική είναι όπως λέτε ένα από τα αντίδοτα σ' αυτή την, παγκοσμιοποιημένα, γενικευμένη ασθένεια, πώς μπορεί στην Ελλάδα του αεροδρομίου των Σπάτων, των μελετοκατασκευών, των Ολυμπιακών έργων, να μεταγισθεί η ζωογόνο δύναμή της;

Ζείτε και εργάζεστε στη Δυτική Ευρώπη. Πώς αντιλαμβάνεστε σήμερα ένα κτίριο γραφείων;

Κάποιες φωνές κραυγάζουν, πως τα κτίρια γραφείων έχουν πεθάνει, γιατί η τεχνολογία μέσω των laptop και των κινητών τηλεφώνων αναιρεί την έννοια της επαγγελματικής έδρας, «εργάζομαι παντού και πάντα». Αυτά τα κτίρια τι θα τα κάνουμε;

Τι θα είχατε να συμβουλευέστε ένα νέο, που θα ήθελε να ακολουθήσει σπουδές αρχιτεκτονικής;

Αν ο διπλανός συναξιδιώτης σας στο αεροπλάνο, σας έθετε το απλό ερώτημα, τι είναι Αρχιτεκτονική σήμερα, τι θα του απαντούσατε με μια φράση;

Είναι αλήθεια πως τα νέα τοπία πόλης που προέκυψαν στην Αθήνα, η οποία παρ' όλα αυτά διατηρεί τον ιδιαίτερο χαρακτήρα της, είναι συμπτώματα της «Γενικής Πόλης», που αναπόφευκτα συνδέονται με την Πολιτική και την Οικονομία.

Εφόσον έχουμε αυτό το σύστημα πολιτικής και εξουσίας, είναι επόμενο να επιτρέπονται τέτοια συμβάντα, δημιουργώντας ένα είδος αστικού πελάγου.

Το Αττικό τοπίο έχει καταστραφεί οριστικά.

Η πηγαία αντίδραση του πολίτη, μια μορφή συνειδησης, δημιουργεί τα κάθετα πάρκα, δηλαδή τις πολυκατοικίες με τις γλάστρες στα μπαλκόνια τους.

Μια συνείδηση, που οι επαγγελματίες δεν έχουν, όχι οι νέοι, αλλά οι σκληροί επαγγελματίες και εργολάβοι.

Το σύστημα επιτρέπει τη δημιουργία ενός αρχιπελάγου από κτίρια γραφείων και εμπορικά κέντρα, που αντί να είναι διάσπαρτα, θα έπρεπε να πυκνώσουν.

Η εξάπλωση της πόλης υπερπηδάει βουνά.

Ο Υμηττός είναι πια σαν ένας λόφος στην πόλη, που δεν καθορίζει το όριο πόλης-φύσης.

Επειδή λοιπόν δεν μπορούμε να έχουμε την εξοχή μας, θα την εξαφανίσουμε;

Όλα ξεκινούν από την παιδεία, την εκπαίδευση.

Η πολιτεία αγνοεί την Αρχιτεκτονική.

Η Αρχιτεκτονική όμως είναι αυτό που ήταν πάντα.

Η Τέχνη του κτιρίου.

Αντανακλά, αντικατοπτρίζει και ασκεί κριτική στον Πολιτισμό της εποχής της.

Είναι όργανο της κοινωνίας.

Προσφέρεται σ' αυτήν.

Πρέπει να φέρνει κάθε φορά το Νέο, το Καινούριο.

Νέα έκφραση. Νέα υπόσταση.

Αντίθετα, η Πολιτεία τοποθετεί σε άθλια μοίρα την Αρχιτεκτονική.

Ας το σκεφτούμε σε σχέση με άλλες χώρες:

Ισπανία, Πορτογαλία, Φινλανδία, σε αντίθεση με Αγγλία και Ελλάδα.

Η γνώση του πολίτη για τους Αρχιτέκτονες εδώ είναι ανύπαρκτη.

Αν ζητήσεις από ένα ταξιτζή στη Βαρκελώνη να σε πεί σ' ένα αρχιτεκτονικό έργο, το γνωρίζει και θα σου πει ότι δίπλα υπάρχει κι ένα άλλο κτίριο, που αξίζει να δεις.

Αν ζητήσεις στην Αθήνα από κάποιον να σε πεί, για παράδειγμα, σ' ένα έργο του Πικιώνη, δε θα ξέρει για τι του μιλάς...

Η Εκπαίδευση πρέπει να ξεκινάει από τα σχολικά χρόνια, να διδάσκουν Αρχιτέκτονες-Ιστορικοί.

Καλλιεργείται έτσι η συνείδηση της ανάγκης για την Αρχιτεκτονική.

Όπως μαθαίνουμε για τον Ντα Βίντσι και τον Ερμή του Πραξιτέλους.

Έτσι όσοι νέοι κάποτε γίνουν πολιτικοί, θα γνωρίζουν την Αρχιτεκτονική, θα μπορούν να ασκήσουν κριτική και δε θα γίνονται εύκολα μαριονέτες των εργολάβων.

Στην Ολλανδία τα νέα αρχιτεκτονικά γραφεία υποστηρίζονται από το κράτος με χορηγίες, δωρεές ή χαμηλότοκα δάνεια.

Όχι υποκρισία.

Με την είσοδο της πληροφορικής, το ότι δουλεύω στο σπίτι ή οπουδήποτε, είναι μια φαντασίωση τραβηγμένη από τα μαλλιά, μια μόδα.

Δεν θέλω να κάνω τον προφήτη, δε γνωρίζω τι θ' απογίνουν κάποτε τα κτίρια γραφείων.

Οι λύσεις θα βρεθούν.

«We will cross the bridge when we come to it.»

Σήμερα τα κτίρια γραφείων καταδεικνύουν το αρχέτυπο της «Γενικής Πόλης».

Δεν αντιπροσωπεύουν τίποτα, όντας από γυαλί και καθρέφτες.

Δεν προσδίδουν συμβολισμό και χαρακτήρα στην πόλη.

Τα περισσότερα είναι ανώνυμα.

Αντί λοιπόν, να προάγουν την Coca Cola, καλό θα ήταν να προάγουν τον εαυτό τους και την πόλη, να σχεδιάζονται έτσι, ώστε αύριο να μπορούν να γίνουν κατοικίες ή κάτι άλλο.

Το κτίριο είναι Container.

Κάτι στραβό γίνεται και τόσος κόσμος θέλει ν' ακολουθήσει αυτές τις σπουδές.

Λίγοι όμως θα γίνουν πολύ καλοί.

Οι νέοι δεν πρέπει να επηρεάζονται από τους γονείς.

Η Αρχιτεκτονική δεν μπορεί να είναι δεύτερη επιλογή.

Να υπάρχει «θεία κλίσις».

Να την αγαπάς, να το ξέρεις και να θέλεις να το κάνεις!

Να ξέρεις από πριν τι είναι η Αρχιτεκτονική.

«Δυστυχώς»... είναι μια Τέχνη.

Να έχεις ταλέντο αλλά δε φτάνει.

Να μελετάς.

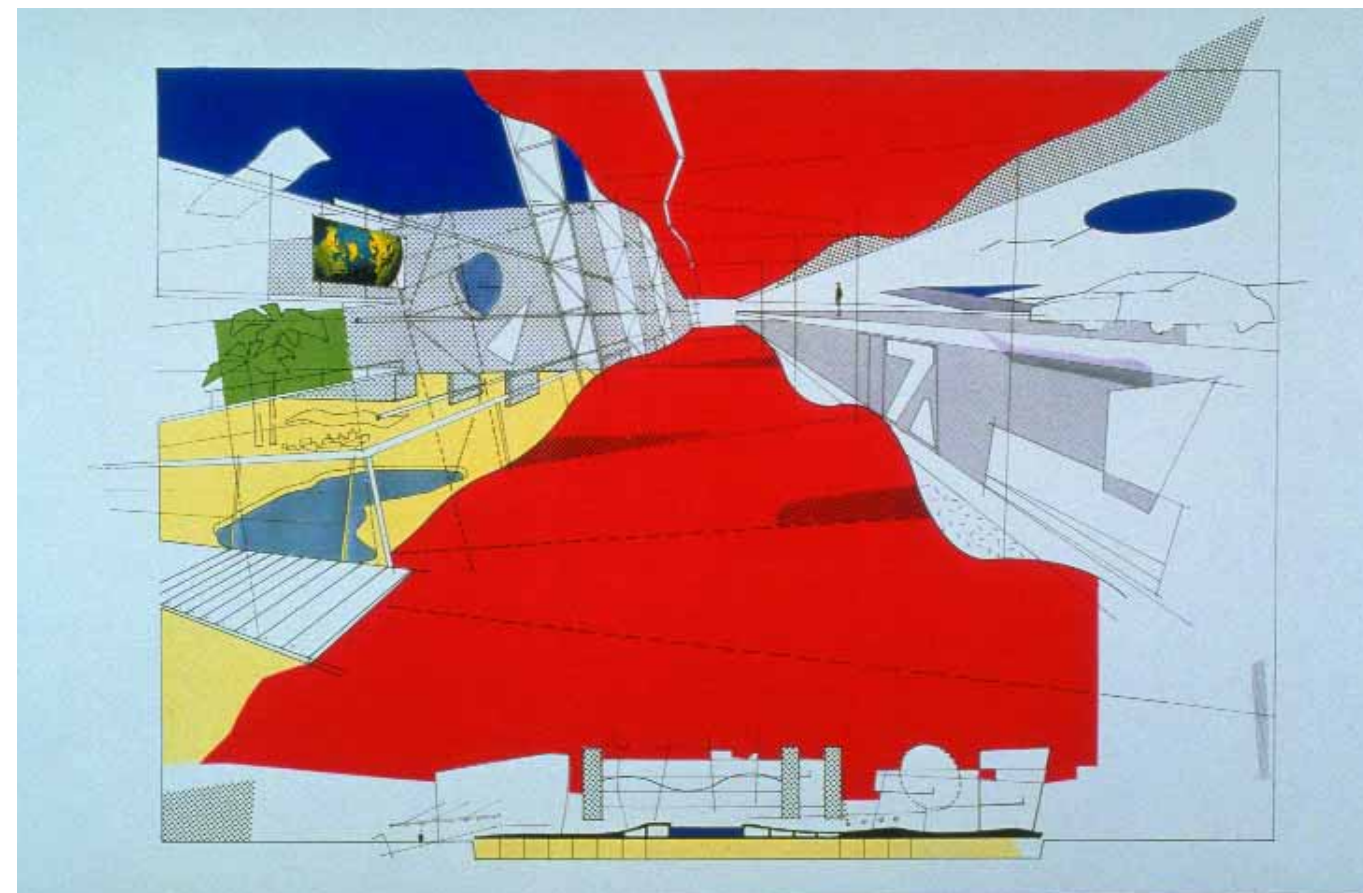
Τρία ερωτήματα: «Μ' αρέσει; είμαι αρκετά καλός; την αγαπάω»;

Είναι «τεστ», που το περνάει κανείς μόνος του τελικά.

Ένα είδος αυτοκριτικής.

Διαβάζω βιβλία πριν πάω να το κάνω.

Πρέπει να έχεις ΠΑΘΟΣ για να το κάνεις, όχι μόνο ταλέντο.

πάνω: Τσιγάντε-Ζέγγελης αρχιτέκτονες, Συγκρότημα Βέλκα, Πειραιάς, μελέτη, 1995 -97

Δεν έχει άμεση ανταπόκριση με τη χρήση του.

Αντίθετα σήμερα η OMA συνιστά το branding. Ο Koolhaas λέει κάνε PRADA...

Υπάρχει μεγάλο ταλέντο στις γυναίκες.

Στη «machos» πατριαρχική κοινωνία τι συμβαίνει άραγε μετά και αγνοούνται οι γυναίκες;

Παντρεύονται και ξεχνούν την Αρχιτεκτονική;

Χιλιάδες άνθρωποι παίρνουν κάθε χρόνο το δίπλωμα Αρχιτεκτονικής.

Αρκετοί από αυτούς θ' αλλάξουν επάγγελμα.

Το 80% ίσως δεν γίνουν καν καλοί αρχιτέκτονες.

Ίσως θα έπρεπε να ελαττωθεί ο αριθμός.

Οι σχολές δυστυχώς δεν απορρίπτουν ακόμα.

Όλοι παίρνουν το δίπλωμά τους.

Όπως αυτός που θέλει να γίνει μουσικός.

Το κοινό πρέπει να είναι μορφωμένο, ώστε να απαιτεί περισσότερα.

Οι Έλληνες ταξίδεψαν πολύ και ζητούν περισσότερα στο φαγητό τους. Έτσι η μαγειρική στα καλά εστιατόρια της Αθήνας εξελίχθηκε πολύ τα τελευταία χρόνια.

Κάπως έτσι πρέπει να γίνει και με την Αρχιτεκτονική.

Να διδάσκεται η ιστορία της από την αρχαιότητα μέχρι και τα πλέον σύγχρονα κτίρια.

Είναι υποχρεωτικά μέρος της Ιστορίας του κόσμου, που διδασκόμαστε στα σχολεία.

Να πάψει η Πολιτεία να την αγνοεί!

Είναι κομμάτι του Πολιτισμού μας.

Από το «open space» στο «virtual space»

του **Δημήτρη Πολυχρονόπουλου**, αρχιτέκτονα, επίκ. καθηγητή ΔΠΘ

Δομές και μορφές των τόπων εμπορίου και παροχής υπηρεσιών στην εποχή μιας «ανοικτής» και «εικονικής» επικοινωνίας

Η τελευταία δεκαετία χαρακτηρίζεται από μια «απούλοπιση» των διεργασιών των παρεχόμενων υπηρεσιών. Καθώς το εικονικό (virtual) περιβάλλον διεκδικεί το χαρακτηρισμό του επαρκούς και αυτόνομου πλαισίου, τι μπορεί να σημαίνει για τη συγκρότηση των πόλεων η δυνατότητα εργασίας, σε ένα «εικονικό επαγγελματικό χώρο» που μετακινείται μαζί μας στο ταξί, στο τρένο και τέλος εγκαθίσταται μέσα από ένα ανοικτό υπολογιστή στην κατοικία μας;

Οι εταιρείες αναγγέλλουν το θάνατο του «προσωπικού

γραφείου» με την έννοια της κατοχής χώρου. Οι υπάλληλοι εξοπλίζονται με κινητά τηλέφωνα, φορητούς υπολογιστές, μικροεξαρτήματα. Στην εργασία παρεισδύει η έννοια του «παιχνιδιού» και της ανακάλυψης νέων δυνατοτήτων. Επεκτείνεται σταδιακά ο χρόνος απασχόλησης, στην κατοικία, στο αυτοκίνητο, στο Μετρό, στην εξοχή. Οι νέες τεχνολογίες επιτρέπουν τη διασύνδεση (online) της εργασίας όπου και αν συντελείται, ενώ ένας προσωπικός υπολογιστής λόγω της δυνατότητας πολλαπλών εκτελούμενων εντολών και αποθήκευσης αρχείων, θεωρείται ισοδύναμος με ένα εξοπλισμένο πολυώροφο γραφειακό χώρο του παρελθόντος. Ο εικονικός χώρος εργασίας ακολουθεί παντού. Σ' αυτό το πλαίσιο δημιουργείται η αίσθηση μιας έντονης ασάφειας και είναι σχεδόν αδύνατο να προσδιο-

κάτω και δίπλα: Potsdamer Platz, Βερολίνο

ριστεί με ακρίβεια η έκταση του χώρου και του χρόνου εργασίας. Κατ' ανάγκη, επαναπροσδιορίζονται όλες οι υποθέσεις για τις σχέσεις ανάμεσα στο σώμα, το κτιριακό κέλυφος και τα φυσικά αντικείμενα που εξοπλίζουν τον επαγγελματικό χώρο. Το γενικότερο πλαίσιο στο οποίο αναπτύσσονται οι παραπάνω αλλαγές εντοπίζεται σε μια σειρά νέων σχέσεων και δεδομένων:

Οι νέες μορφές κατανάλωσης κυριαρχούνται σταδιακά από την ιδέα των αμοιβών «εισόδου», της συνδρομής ή εισφορών για την απόκτηση των παροχών μέλους με βραχυπρόθεσμες προσβάσεις. Για τις σημερινές ανάγκες της société de Consommation του Baudillard, οι αγορές ευγενικά παραχώρησαν την θέση τους στα δίκτυα και η ιδιοκτησία αντικαθίσταται σταδιακά από την πρόσβαση. Ο Rifkin επισημαίνει πως η κατοχή και συσσώρευση φυσικού κεφαλαίου που κάποτε υπήρξε ο πυρήνας του βιομηχανικού τρόπου ζωής, γίνεται όλο και πιο περιθωριακή ως προς τη συντελούμενη οικονομική διαδικασία. Αντίθετα το «πνευματικό κεφάλαιο» αποτελεί καθοδηγητική δύναμη και είναι εξαιρετικά επιθυμητό. Γενικές έννοιες, ιδέες και εικόνες είναι εμπορεύματα με μετρίσιμη αξία.

Παράλληλα, μια αγορά που συγκροτήθηκε μέσα στο διαδικτικό σχήμα πωλητών και αγοραστών, αποδομείται και επαναπροσδιορίζεται μέσα από τη σχέση προμηθευτές-χρήστες, υπό το πλαίσιο ενός διαρκούς «εμπορικού θεάματος».

Αυτή η μετατόπιση ενδιαφέροντος από την ιδιοκτησία

στην πρόσβαση αποτελεί μια ουσιαστική αλλαγή της σχέσης ανάμεσα στα προϊόντα και τις υπηρεσίες που τα συνοδεύουν, αλλά και μια θεμελιώδη εννοιολογική μεταβολή στη διάρθρωση των ανθρώπινων συναλλαγών. Η έννοια της απόκτησης και κατοχής αντικειμένων, σταδιακά κλονίζεται. Μια πρώτη ένδειξη των παραπάνω αποτελεί το γεγονός ότι ενώ στο πρόσφατο παρελθόν η έμφαση δίδονταν στην πώληση των αγαθών και συνάπτονταν εγγυήσεις δωρεάν παροχής υπηρεσιών –απλώς σαν κίνητρο για την αγορά ενός αζιόπιστου προϊόντος– αντίθετα σήμερα ένας μεγάλος αριθμός εταιρειών προσφέρουν σχεδόν δωρεάν πολλά προϊόντα, προσβλέποντας στη μακροχρόνια παροχή υπηρεσιών. Το ζητούμενο εδώ είναι η εγκαθίδρυση μακροπρόθεσμων προσωπικών σχέσεων με το χρήστη. Η σχέση ανάμεσα στο προϊόν και τις υπηρεσίες είναι σαφές ότι έχει οριστικά αντιστραφεί.

Μέσα από αυτή την προσέγγιση τα «αγαθά» ενσωματώνουν τις έννοιες της αλληλεπίδρασης και της συνεχούς αναβάθμισης, ενώ η αξία που προκύπτει από την κατοχή τους χωρίς τις έννοιες αυτές είναι συχνά ασήμαντη. Το σχήμα αυτό αποπνέει μια έντονη αίσθηση «έμψυχου» προϊόντος. Αν ο Benjamin θεωρεί, ότι όταν ο Baudelaire μιλά για μια «θηρσκευτική μέθη των μεγάλων πόλεων» το μη κατονομαζόμενο υποκείμενό της είναι κατά πάσα πιθανότητα ένα εμπόρευμα με ψυχή, τότε αυτό δεν θα μπορούσε να βρει καλύτερη θέση από εκείνη που του παρέχουν τα σημερινά δίκτυα των «virtual spaces». Για τον Mitchell (1999) ένα «...δίκτυο που περιρρέει, ανάμεσα στο εδώ και το οπουδήποτε...» είναι ο πιθανός ιδανικός τόπος του cyber flâneur. Θα προσέθετα όμως ότι το «εμπόρευμα», ταυτίζεται εδώ με τον τόπο της περιπλάνησης. Η περιπλάνηση (flânerie) καθαυτή, αποτελεί στο εξής μια εμπορευματοποιημένη εμπειρία. Το σχήμα αυτό αποτελεί μια νέα οριακή σχέση, τη δεύτερη ίσως μετά την εδραίωση των συναλλαγών για την πρόσβαση στην εικόνα του αντικειμένου και όχι το ίδιο.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο είναι φανερή η δυσκολία της απάντησης στο ερώτημα, πώς ορίζεται η νέα λειτουργική διάρθρωση αλλά και πώς γίνεται αντιληπτή η δυναμική παρουσία ενός επαγγελματικού χώρου. Με την ανέγερση ενός γιγάντιου κτιρίου με προκλητική μορφή; Με την «κατασκευή» ενός εικονικού (virtual) διαμεσολαβητικού τόπου μέσα σε ένα ανοικτό-παγκόσμιο-πεδίο ενημέρωσης, συναλλαγών και υπηρεσιών; Σε ποιο βαθμό επηρεάζουν τα νέα στοιχεία, την αισθητική, το συμβολισμό και τις απόψεις περί λειτουργικότητας;

Έως τώρα η Αρχιτεκτονική στο βαθμό που εμπλέκονταν στις παραπάνω σχέσεις είχε ως δεδομένη την «τοπικότητα» του πλαισίου, με την έννοια ότι ο χώρος, μπορεί μεν να αποτελεί αφηρημένη συνθήκη, η υλοποίηση όμως της δομής αποτελούσε a priori ζήτημα αναφοράς σε τόπο. Μιλάμε συνεπώς μέχρι εδώ, για μια συμβατική προβολή, της γεωγραφίας των δραστηριοτήτων σε αστικό έδαφος. Τι συμβαίνει όμως όταν εκατομμύρια εργαζόμενοι μετατοπίζονται σταδιακά στην κατηγορία των εξ αποστάσεως συνεργατών (teleworkers);

Πώς απογράφεται η δυναμική των χρήσεων γης με τα συνηθισμένα πολεοδομικά εργαλεία, όταν το Μετρό του Λονδίνου αποτελεί πλαίσιο που εξυπηρετεί ταυτόχρονα με τη μεταφορά ατόμων, ανάγκες τους για πρόσθετο χρόνο εργασίας και παροχής υπηρεσιών από απόσταση; Αν κατά τη διάρκεια της μετακίνησης συντελούνται επαγγελματικές συνδιαλλαγές, ή χρεώνονται προσβάσεις σε απομακρυσμένες υπηρεσίες ψυχαγωγίας (virtual games) και ενημέ-

ρωσης (e-mails, e-books, virtual libraries, κλπ) τότε δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως απλό μεταφορικό μέσο. Πώς υπολογίζεται άραγε το οικονομικό όφελος των συναλλαγών και προσβάσεων, που συντελούνται ανάμεσα σε δύο στάσεις του μέσου αυτού;

Αν για τον Mumford η Μητρόπολη προσδιορίζεται ως το σημείο μέγιστης συγκέντρωσης δύναμης και πολιτισμού, τουλάχιστον ως προς τη χωρική έννοια της συγκέντρωσης, υπό τις διαμορφούμενες συνθήκες δεν είναι πλέον σαφές το νόημα. Πολύ περισσότερο, αν σε αντιπαροβολή εκλαμβάνονταν τα κεντρικά γραφεία μιας πολυεθνικής εταιρείας, ως το σημείο αναφοράς, για τη μέγιστη συγκέντρωση δραστηριοτήτων και παρεχόμενων από αυτή υπηρεσιών.

Αναδύεται όμως το «αφελές» ίσως ερώτημα, τι μπορεί να σημαίνουν τα γιγάντια, επιδεικτικές τεχνολογίας και μορφών, κτίρια γραφείων που συνεχίζουν να ανεγείρονται με φρενήρεις ρυθμούς. Πού έγκειται το πεδίο ανταγωνισμού τους; Με τι μέσα προσδιορίζουν τη σημασία τους; Στο «οικόπεδο» Potsdamer Platz, ένα πρώην τόπο καταστροφής, που αναδείχθηκε στη μεταψυχροπολεμική εποχή, μια τράπεζα γιορτής για εργολάβους και διακεκριμένους μόδιστρους της Αρχιτεκτονικής, οι απόπειρες κατανόησης των σχέσεων –αρκούν από τα «εγκατεστημένα» κτίρια– με τη σύγχρονη τέχνη και την κοινωνία, καταλήγουν στην περιγραφή σύνθετων αυτιστικών μορφωμάτων. Όπως και αν αναζητηθεί μια απάντηση στα επίπεδα της έκφρασης και του περιεχόμενου, τόσο για τη μορφή όσο για την υπόσταση του αντικειμένου (κτίριο), η ανάλυση οδηγεί σε φιλολογικές αντιφάσεις. Αναδεικνύεται μάλλον ότι τα περισσότερα είναι αποτέλεσμα ασύγχρονων σχέσεων μεταξύ αυτών που συμβαίνουν στο ευρύτερο κοινωνικοοι-

κονομικό πλαίσιο και μιας τάσης για πολύπλευρη επίδειξη. Καθώς η καθαρότητα σκέψης και μορφής, των εποχών της «αθωότητας» της αρχιτεκτονικής έχει περάσει ανεπιστρεπτή, η φράση πολύ κακό για το σχεδόν τίποτα, θα ταίριαζε ίσως αρκετά καλά. Είναι γεγονός πλέον ότι τα εκατομμύρια «επισκεπτών» του εικονικού επαγγελματικού χώρου (virtual Home) μιας πολυεθνικής, πέραν κάποιου πολύ μικρού ποσοστού, δυστυχώς ή ευτυχώς αγνοούν το πού βρίσκονται και τι μορφή έχουν τα κτίρια της εταιρείας. Συχνά μάλιστα δέχονται εντονότερες επιρροές στα αισθητικά τους πρότυπα από τον εικονικό χώρο των «cyber builders». Άλλωστε πώς υπολογίζεται η διαφορά έντασης της εμπειρίας ανάμεσα στο εικονικό και το πραγματικό περιβάλλον;

Αν κλείνοντας, δεν είναι δυνατή μια επαρκής διασάφηση ή η ανάδειξη μιας προφανούς κατεύθυνσης, μπροστά στη θολή ρευστότητα που διακρίνει τις παραπάνω σχέσεις, τουλάχιστον θα επιστρατεύσω ως παρηγορητικό λόγο ένα μικρό απόσπασμα από το εξαιρετικό κείμενο «The urban landscape» της Sharon Zukin, «We owe the clearest cultural map of structural change not to novelists or literally critics, but to architects...Their products, their social role as cultural producers...» Απορρίπτοντας να δεχτούμε ότι δεν γνωρίζει περί τίνος ακριβώς ομιλεί, ας ελπίσουμε ότι αυτά περίπου, θα συνεχίσουν να είναι αντιπροσωπευτικά του ρόλου και της σημασίας του αρχιτέκτονα στο προσεχές μέλλον.

Σημειώσεις-Παραπομπές

1. Jeremy Rifkin, *The age of access*, Εκδ. Λιβάνη 2001.
2. Manuel Castells, *The rise of the network society*, Blackwell, 1997.
3. Walter Benjamin, *Charles Baudelaire. Ένας λυρικός στην ακμή του καπιταλισμού*, μετάφρ. Γ. Γκουζούλης, Εκδ. Αλεξάνδρεια, 1994.
4. W. I. Mitchell, *Space, Place and the Infobahn –City of Bits*, MIT press, 1996.
5. Christian Norberg-Schulz, «The phenomenon of places» στο *Theorizing a new agenda for Architecture*, συλλογ. τόμ., edit. Kate Nesbitt, Princeton architectural press, N.Y. 1996.
6. Sharon Zukin, *Landscapes of Power – from Detroit to Disney world*, University of California press, 1991.
7. Stuart Hall, David Held, Anthony McGrew, *Η Νεωτερικότητα σήμερα*, μετάφρ. Θ. και Β. Τσακίρης, εκδ. Σαββάλας, 2003.
8. Gevork Hartoonian, *Ontology of Construction – on nihilism of technology in theories of modern Architecture*, Cambridge university press, 1994.
9. Δ. Πολυχρονόπουλος, *Η ουτοπική διάσταση των virtual cities* Συνέδρ. «Πόλη και Ουτοπία», Πάντειο Πανεπιστήμιο 13-14/9/1997.
10. Δ. Πολυχρονόπουλος, *Εικονικός χώρος. Ένας νέος δημόσιος χώρος* πρακτ. συνέδρ. «Μετασχηματισμός της Ελληνικής Πόλης», Αθήνα–Ε. Μ. Πολυτεχνείο, 9–11/5/2003.

Κτίρια γραφείων: διαθλάσεις της εικόνας

των **Ρένας Σακελλαρίδου, Μόρφως Παπανικολάου**, αρχιτεκτόνων

Το κτίριο γραφείων έχει την εξής ιδιορρυθμία: καθώς στεγάζει την κατ' εξοχήν οικονομική δραστηριότητα μίας κοινωνίας υπηρεσιών, είναι πιο ευαίσθητο στις αλλαγές και στους τρόπους που αυτή διαχειρίζεται την εργασία της. Όσο αυξάνεται η σημασία των υπηρεσιών σε μία κοινωνία τόσο αυξάνεται και ο αριθμός των κτιρίων γραφείων, το μέγεθός τους, η έμφαση στην αναγνωρισιμότητά τους, η μετωνυμική σημασία της μορφής τους.

Παρά τη δυνατότητα που προσφέρει η τεχνολογία για σύνδεση με τα δεδομένα εργασίας από οποιοδήποτε σημείο, και άρα την αμφισβήτηση του προσδιορισμένου σημείου εργασίας, τα κτίρια γραφείων εξακολουθούν να αποτελούν το μεγαλύτερο ίσως μέρος της οικοδομικής δραστηριότητας στον ανεπτυγμένο κόσμο. Εντυπωσιακό το παράδειγμα της Σαγκάης, η οποία μέσα σε χρονικό διάστημα δέκα χρόνων μετέτρεψε μία αγροτική περιοχή σε ακανές τοπίο από ουρανοξύστες. Εντυπωσιακή και η αύξηση των κτιρίων γραφείων στα κέντρα ή στις περιφέρειες των μεγάλων πόλεων. Δεν είναι μόνον αξίες γης και οικονομικά μεγέθη που οδηγούν στον εκάστοτε πιο ψηλό ουρανοξύστη στο πλαίσιο του διαρκούς ανταγωνισμού των ανερχόμενων επιχειρησιακών κέντρων των πόλεων. Η αναζήτηση της διαφορετικότητας και της δημιουργίας ταυτότητας επιβάλλουν μορφές, υλικά, και, ίσως, σχεδιασμό χώρου.

Άραγε η ανάπτυξη αυτή φέρει και νέες σχεδιαστικές παραμέτρους; Υπάρχουν συνθετικοί χειρισμοί που αφορούν το χώρο, χειρισμοί μορφής, ή πειραματισμοί εφαρμογής νέων υλικών που χαρακτηρίζουν το σύγχρονο κτίριο γραφείων; Από τον δημόσιο χώρο στον απολύτως ιδιωτικό, πού εντοπίζεται σήμερα η εξέλιξη του κτιρίου γραφείων στο εσωτερικό του; Πώς διαδέχεται το δημόσιο στο ιδιωτικό ή ποιες οι αλλαγές του ιδιωτικού σε σχέση με παλαιότερα μοντέλα;

Θα μπορούσε να ισχυριστεί κανείς ότι η ειδοποιός διαφορά έγκειται στη διαφοροποίηση των ορίων ανάμεσα στο ιδιωτικό και το δημόσιο, που τελείται είτε στο εσωτερικό είτε στη σχέση του μέσα με το έξω. Η διάχυση των ορίων ανάμεσα στο δημόσιο και το ιδιωτικό μεγεθύνεται καθώς αφορά όχι μόνον το εσωτερικό αλλά διαμορφώνει το περιβάλλον, τον φλοιό, εκφράζεται μέσα από την επιλογή των υλικών. Συνθετικοί χειρισμοί που ενσωματώνουν την ενοποίηση εξωτερικού και εσωτερικού χώρου, έννοιες όπως του ελαφρού, του διαφανούς/ημιδιαφανούς, ή η απουσία υλικότητας, έρχονται να αντικαταστήσουν τις συμπαγείς διαφοροποιήσεις μάζας, γεωμετρίας και υλικών.

Η διαφάνεια, κυριολεκτική και μεταφορική, συντελεί στη

πάνω: Commerzbank, Φρανκφούρτη, Γερμανία, 1997

Αρχιτέκτονες: Sir Norman Foster and Partners, Jeremy Myerson, Philip Ross, «The Creative Office», Laurence King Publishing, Λονδίνο 1999, σελ. 147

μέση: Bürohaus, Gniebel, Γερμανία, 1996
Αρχιτέκτων: Kauffmann Theilig and Partner, Jeremy Myerson, Philip Ross, «The Creative Office», Laurence King Publishing, Λονδίνο 1999, σελ. 173

σελ. 59: Torre Agbar, Βαρκελώνη, Ισπανία 2001- 2003

Αρχιτέκτων: Jean Nouvel
Philip Jodidio, «Architecture Now», Taschen, σελ. 369

διαφοροποίηση της εικόνας. Η εικόνα γίνεται πολλαπλή και επαναπροσδιορίζεται. Η διαφάνεια στο εσωτερικό φέρει διάχυση των ορίων, διαθλάσεις της εικόνας. Η συνολική εικόνα συντίθεται από πολλές επιμέρους, από ανακλάσεις, από μερικές θεάσεις. Το είδωλο διαθλάται, δίνεται η ψευδαίσθηση της προσιτής εικόνας, καθώς το συμπαγές όριο δεν παρεμβάλλεται πλέον για να προσδιορίσει το όριο του ιδιωτικού και άρα απροσπέλαστου, από το δημόσιο και άρα προσιτό. Το όριο γίνεται διαφανές, ημιδιαφανές. Επεκτείνεται. Επιτρέπει τη θέαση. Οι γεωμετρικές κάμπτονται, γίνονται πολύπλοκες. Η εικόνα δεν υπονοείται, δηλώνεται, παρουσιάζεται πλέον στην πολλαπλότητά της, ανοικτή, όχι εκ των προτέρων γνωστή.

Μήπως η έμμεση ανατροπή του ιδιωτικού έρχεται να αποκαταστήσει την οπτική διαπερατότητα του ενιαίου χώρου και την αντίληψη του συνόλου που έδινε το open plan μέσα από αρχιτεκτονικούς χειρισμούς που επιτρέπουν μερικές θέες, πολλαπλές εικόνες, θεάσεις και ανακλάσεις του εργασιακού περιβάλλοντος; Η πρόθεση δήλωσης διαφάνειας εργασιακών συνθηκών επιχειρείται να εκφραστεί μέσω της διαφάνειας σε αρχιτεκτονικούς όρους.

Στο πλαίσιο της διάχυσης των ορίων ανάμεσα στο ιδιωτικό και το δημόσιο, η σημερινή χωρική δομή του κτιρίου γραφείων ενσωματώνει έννοιες όπως απρογραμμάτιστη συνάντηση, έμφαση στην επικοινωνία, ανατροπή του αυστηρού χωρισμού ανάμεσα στο δημόσιο και το ιδιωτικό. Ο ιδιωτικός χώρος χαρακτηρίζεται ως δημιουργικός χώρος εργασίας με έμφαση στην ομαδικότητα και στην επαφή, στην ανταλλαγή και στη δόμηση νέας γνώσης, στην κοινότητα και στην κινητικότητα. Ο δημόσιος χώρος, από την άλλη πλευρά, αποκτά βαρύτητα, καθώς αποτελεί το χώρο συμπύκνωσης της κίνησης και της αντίληψης της παρουσίας του άλλου. Το απρόβλεπτο διεισθύνει στο σχεδιασμό. Έννοιες όπως του δρόμου ή της πλατείας, πολυώροφα αίθρια, εσωτερικά κενά που επιτρέπουν την οπτική επαφή και την αντίληψη του όλου, αντιστρέφουν τη λογική του λειτουργικού κατακερματισμού. Και ακόμη μικροί χώροι για συναντήσεις, διάδρομοι που ανοίγουν σε σημεία κομβικά ή δημιουργούν εσοχές, περιμετρικές διαδρομές γύρω από εσωτερικά αίθρια αποτελούν στοιχεία χωρικής οργάνωσης που υποθάλπουν τη δυνατότητα για συνεύρεση. Όσο και αν η τεχνολογία αναιρεί τον προσδιορισμένο εργασιακό τόπο, η ανάγκη για τον τόπο παραμένει, καθώς αυτός εμπλουτίζεται με δυνατότητα για επαφή, ανταλλαγή, επικοινωνία.

Τα όρια διαχέονται καθώς όλο και περισσότερο η αναζήτηση της ατομικότητας ή της ιδιωτικότητας, διαθλάται μεταφορικά μέσα από διαφάνειες και ανακλάσεις, ή κυριολεκτικά με την κινητικότητα που επιτρέπουν οι τεχνολογικές καινοτομίες. Καθώς η έννοια του απόλυτα προσδιορισμένου σημείου εργασίας ανατρέπεται από την τεχνολογία, ο τόπος εργασίας γίνεται ρευστός, πολλαπλός. Η κίνηση, από την άλλη πλευρά, δεν προσδιορίζεται μονοσήμαντα. Λοξοδρομεί. Στάση, απρογραμμάτιστη συνάντηση. Η κίνηση εμπλουτίζεται από την εικόνα.

Η μορφή προσδίδει αναγνωρισιμότητα, διαφοροποιεί το ένα κτίριο γραφείων από το άλλο σε ένα συνεχές ανάπτυξης. Το εταιρικό κτίριο γραφείων διαπραγματεύεται έννοιες φυσιογνωμίας, αναγνωσιμότητας και δημόσιας προβολής, καθώς η προβεβλημένη παρουσία μορφής και περιεχομένου ταυτίζεται με δήλωση επιτυχημένης δραστηριότητας. Η διαφοροποίηση δίνει έμφαση στη δημιουργία εικόνας και αυτή με τη σειρά της καλείται να γίνει ολοένα και πιο ελκυστική. Ίσως, γι αυτό το λόγο, σημαντική ανατροπή στο κτίριο γραφείων και στην εικόνα του είναι η ανάφραση της στατικότητας και της αυτιστικής ή εσωστρεφούς παρουσίας του. Η εικόνα στο εξωτερικό προβάλλεται ανοικτή, πολλαπλή και όχι μονοσήμαντη. Το εσωτερικό υποδηλώνεται, γίνεται διαφανές προς το εξωτερικό. Η εξωτερική επιφάνεια γίνεται ο τόπος όπου οι έννοιες της κινητικότητας, της διαφάνειας ή της μεταβλητότητας που χαρακτηρίζουν τη δομή του εσωτερικού χώρου αποτυπώνουν, με διαφορετικούς κάθε φορά χειρισμούς, καταστάσεις έντασης, πύκνωσης ή ροής διευρύνοντας τη σχέση

πάνω: Rover Design and Engineering Centre, Gaydon, Αγγλία, 1996

Αρχιτέκτονες: Weedon Partnership
Jeremy Myerson, Philip Ross, «The Creative Office», Laurence King Publishing, Λονδίνο 1999, σελ. 121

μέση: Κτίριο γραφείων St Gallen, Ελβετία, 1998-2001

Αρχιτέκτονες: Herzog + De Meuron
«El Croquis» 109/110, σελ. 197

του μέσα με το έξω. Η εργασιακή κοινότητα πιο διάφανη από ποτέ προβάλλεται προς τα έξω. Το κτίριο γραφείων διαστέλλει, διευρύνει την παρουσία του και με το φως της νύκτας. Η εικόνα δίνει αναγνωρισιμότητα που γίνεται τόσο πιο σημαντική όσο ελαττώνεται η όσμωση με την αστική χρήση. Η εικόνα γίνεται κυρίαρχη όταν παύει να υφίσταται η πόλη.

Αν η αναγνωρισιμότητα απευθύνεται στην εικόνα, η πόλη έχει άλλες απαιτήσεις. Ο αστικός ιστός ζητά χρήση, κίνηση, στάση. Χωρίς υποστηρικτικές λειτουργίες, χωρίς χρήσεις που πυκνώνουν την κίνηση, τη στάση, χωρίς μείξη λειτουργιών, οι νέες περιοχές επέκτασης των κτιρίων γρα-

φείων απομένουν χωρίς αστική ταυτότητα. Έχουν ανάγκη από μεϊκή χρήση και έμφαση στην πολλαπλότητα της λειτουργίας για να διατηρήσουν ζωντανά τα στοιχεία της αστικότητάς τους, σε αντίθεση με τις περιοχές του κέντρου όπου η μεγάλη πυκνότητα και η μείξη λειτουργιών δημιουργεί ενδιαφέρουσες συνθήκες αστικότητας. Αντίθετα, κατά μήκος μεγάλων αξόνων ταχείας κυκλοφορίας κάθε έννοια οικείας αστικότητας ανατρέπεται. Το κτίριο γραφείων μετατρέπεται σε εικόνα που καταναλώνεται γρήγορα μέσα από την ταχύτητα. Ο ιστός παύει να υφίσταται, η προσπελασιμότητα, η κίνηση του πεζού, η στάση, η μείξη των λειτουργιών αποτελούν πλέον έννοιες χωρίς περιεχόμενο. Η εικόνα κυριαρχεί ολοκληρωτικά.

Πιθανόν, στα επόμενα χρόνια σε αναζήτηση φτηνής γης το κτίριο γραφείων όλο και περισσότερο να αρκείται στην αυξημένη δύναμη της εικόνας σε βάρος της αστικότητας και της ένταξης στην πόλη. Πιθανόν, η τεχνολογία να ανατρέψει την έννοια του προσδιορισμένου σημείου εργασίας σε μεγαλύτερο βαθμό. Ίσως οι βαθύτερες ανατροπές να αφορούν την αύξηση της κινητικότητας μέσα από τη διάχυση της έννοιας του τόπου εργασίας, την άρνηση της κυριολεκτικής εργασιακής κοινότητας και την αντικατάστασή της με την virtual κοινότητα χωρίς τη δέσμευση του τόπου. Η έννοια του δικτύου, η ανάφραση του συγκεκριμένου τόπου, η κυριαρχία της εικόνας αποτελούν βεβαίως χαρακτηριστικά των καιρών ευρύτερα ενός συγκεκριμένου κτιριακού τύπου. Από την άλλη πλευρά, η έννοια της ταυτότητας, της ένταξης στον αστικό ιστό, της έμφασης στον δημόσιο χώρο και στις συντακτικές του παραμέτρους, ενώ αποτελούν τον αντίποδα, κερδίζουν με ενδιαφέροντα τρόπο έδαφος στο σχεδιασμό του κτιρίου γραφείων. Καθώς καθετί εμπιέριχε εν δυνάμει την ανατροπή του, το κτίριο γραφείων μάλλον δεν έχει προδιαγράψει μονοσήμαντα την πορεία του.

Παρόδιες προθήκες και υπεραστική ανοικ[ει]οδόμηση: ένα ανα-δρομικό ιδεολόγημα

του **Αριστοτέλη Δημητρακόπουλου**, αρχιτέκτονα

Η απουσία ενδογενούς τυπολογίας κτιρίων επαγγελματικής χρήσης θεωρείται χαρακτηριστική του βίαια γιγαντούμενου νεοελληνικού άστεως. Ενώ η σύγχρονη ελληνική πόλη οργανώνεται μονοσήμαντα με την ατέρμονη επανάληψη μιας μοναδικής κτιριακής τυπολογίας –της πολυκατοικίας– εξισώνοντας κάθε δραστηριότητα και προγραμματική δομή σε ένα αποκλειστικό και ολιστικό κατασκευαστικό προϊόν-πανδοχείο, τα αναπτυσσόμενα τμήματα των προαστιακών οδικών αρτηριών αναδεικνύονται ως καινοφανή πεδία εκτόνωσης, αντιπαραθέτοντας μια σαφώς ορισμένη τυπολογία κτιρίων κατ' εξοχήν επιχειρηματικής δραστηριότητας.

Ηδύφωτα αντι-προσωπεία

Δημιουργήματα προσωποπαγών επιχειρήσεων, τυπικά προοριζόμενα για ιδιοχρησία, τα κτίρια πραγματώνουν –τουλάχιστον σε επίπεδο προθέσεων– τις αντιλήψεις των επενδυτών/δημιουργών τους περί ιδεατού επαγγελματικού περιβάλλοντος. Αντικατοπτρίζοντας τη δομή της δευτερογενούς εγχώριας οικονομίας, τους κτιριολογικούς κανονισμούς και τις συχνά υποσυνείδητα –ή ακατάληπτα– προσδιοριζόμενες αντιλήψεις για τη δόμηση, την αισθητική και το χώρο, η επιχειρηματικότητα διαρθρώνεται με δραστηριότητες μεταπώλησης ετοιμών ειδών και η προγραμματική οργάνωσή της μετουσιώνεται σε υβριδικά κτίρια στέγασης γραφειακών χώρων στον όροφο και εκθετηρίου στο ισόγειο.

Γ.Ο.Κ. ως ιδεότυπο: το υψηλό (sublime)

Πρώτιστη –και συχνά αποκλειστική– σύγχρονη μορφολογική αρχή αποτελεί η εξάντληση –ή υπέρβαση– των όρων δόμησης. Η μεταποίηση των προαστιακών και εκτός-σχεδίου κτιριολογικών κανονισμών γεννά εμπρόθετα παραποιημένες κατασκευές: με την εξάντληση του μέγιστου αριθμού ορόφων, το ανακόλουθα περισσό επιτρεπόμενο ύψος αποδίδεται στο ισόγειο μέχρι εξάντλησης του νόμιμου κτιριακού όγκου. Η κλίμακα του χώρου εμπορικής προβολής αναπροσαρμόζεται και άμεσα προδιαγράφεται η αυθαίρετη εισαγωγή νέας εσωτερικής στάθμης, μερικού ημι-ορόφου/παταριού σε υποχώρηση. Οι

άνω όροφοι, τυπικού ύψους, ανάγονται σε στοιχεία μόρφωσης της στέψης.

Η υπερμεγέθης παρόδια βιτρίνα αναδεικνύεται με την αδιάκοπη μεγιστοποίηση του συνεκούς φέροντος υαλοστασίου, ενώ τα αδιαφανή ελεύθερα δομικά στοιχεία ελαχιστοποιούνται, απομακρύνονται από την περίμετρο, εμφανίζονται ως στοιχεία του εσωτερικού χώρου και συχνά αποσιωπώνται με ανακλαστικές επενδύσεις.

Με αυθαίρετη επι-ασφάλτωση, η πρασιά, συχνά και η πάροδος, μεθερμηνεύονται ως οικειοποιημένες επιφάνειες ιδιωτικής στάθμευσης ή υπαίθριας έκθεσης.

Ο αναλυσίμος αρχιτεκτονικός εξωραϊσμός ακολουθεί ως επουσιδες μέσο εικονογράφησης και σύνταξης λαϊκίστικων εταιρικών φυσιογνωμίων χωρίς να παρακωλύει την

εμπορική δραστηριότητα, αποφεύγοντας συγκρούσεις με εγκαθιδρυμένες επιχειρηματικές πεποιθήσεις.

Φωταγωγία: σκηνογραφικοί αρχιτεκτονισμοί

Ο τεχνητός φωτισμός ως προέκταση των δυνάμεών μας προσφέρει το καθαρότερο παράδειγμα για το πώς τέτοιες προεκτάσεις μεταβάλλουν τις αντιλήψεις μας. ..Είναι εξίσου αντιληπτό ότι η ηλεκτρική προέκταση της διαδικασίας [διαμόρφωσης] συλλογικής συνείδησης, δημιουργεί συνείδηση-χωρίς-τόπους... ως άμεση προσομοίωση της συνείδησης...¹

Lewis Lapham

Η εξαύλωση του χειροπιαστού οικοδομήματος τη νύχτα αποτελεί αυτοσκοπό και αποθέωση της δημιουργίας του: τα απτά κτιριακά όρια διακείνται, οι συμπαγείς μάζες σβήνουν και η πραγματική αρχιτεκτονική πρόθεση ανελκύεται. Οι αναλώσιμες υποσχέσεις της καταναλωτικής πλησμονής σκηνογραφούνται ως φωτοκουσία, ως μνημειακοί ιστοί νάρκωσης, οπτικής μη-συνείδησης.²

Το νέο ημισιαστικό τοπίο διαρθρώνεται ως γραμμική παράθεση δημοσιοποιημένων εσωτερικών χώρων, αποκαλυπτική εναπόθεση θεματικών μοντέλων διαβίωσης, ως προσποιητή εκμυστήρευση φωτεινών προτύπων ήπιας έκλυσης, ως άλλο συλλογικό peer-show, εξιδανικευμένη παράσταση που επιτρέπει στον [επιβαίνοντα] οδοιπόρο να

εκμαιεύσει τις υποτιθέμενα απόκρυφες ηδονιστικές φόρμουλες ενός απενοχοποιημένου καταναλωτισμού.

Εκθάμβωση: πανοπτική συνομολόγηση

...ήρθε να πραγματώσει μια απόλυτα διάφανη μορφή, ένα βουβό σώμα εκκενωμένο από εσωτερικό εαυτό ή διάνοια δική του, εντελώς χειραγωγήσιμο και ελεγχόμενο.³

Christine Boyer

Το νυκτερινό αστικίζον τοπίο πέρα από τον ιστορικό πολεοδομικό πυρήνα, αρθρώνεται ως διαλεκτικό δίπολο μεταξύ απόλυτα ιδιωτικών, προσωπικών χώρων που στιγμιαία γεινιάζουν: του κλιμακικά ελεγχόμενου και λειτουργικά αυτόνομου θαλάμου επιβατών ιδιωτικού οχήματος και του επιμελώς φωτισμένου εκθεσιακού χώρου της παρόδιας βιτρίνας. Μεταξύ των δύο, ο καθ' εαυτού δημόσιος χώρος –λεωφόρος, πάροδος και πεζοδρόμιο– υποβιβάζεται σε σκοτεινή αφιλόξενη ζώνη εξαναγκαστικά δευτερεύουσας λειτουργίας, αντιτάσσεται στις εφήμερες αισθήσεις θαλπωρής, οικιότητας, ασφάλειας και ιδιαιτερότητας του ιδιωτικού. Η αντίληψη του δημόσιου χώρου διαστρέφεται, το όχημα καθίσταται ο πραγματικός κάτοικος της πόλης, με σαφή την απώλεια της συλλογικότητας και της ανθρώπινης κλίμακας, σε δυναμική και διάσταση.

Νεύρωση: ηδονιστική συναισθησία

Το αίσθημα του απόξενου υπονοεί την επιστροφή στη συγκεκριμένη δομή του χώρου στην οποία όλα συρρικνώνονται σε μέσα και έξω, και όπου το μέσα είναι επίσης το έξω.⁴

Sigmund Freud

Πανταχόθεν ελεύθερα ψευδο-πολυτελή μετα- ή νεομοντέρνα κουτιά που εναπόκεινται στον εφήμερο θεματικό διάκοσμο για άμεσο εντυπωσιασμό, τα λαμπερά κουτιά-κτίρια των οποίων η μια πλευρά [προς την υπερτοπική λεωφόρο] εξέλιπε, ως πύλες, αυλαίες σε παράταξη, ανάγουν την εσωτερική διαμόρφωση σε εξωτερική όψη μέσω της αυτοανάρξεως του κτιριακού περιβλήματος, με διασφάλιση της μέγιστης οπτικής διαπερατότητας και εγγύτητας, εισάγοντας την έννοια του αυτοκινητιστικού window-shopping. Αινιγματικά τοπία, εναποθέσεις θηλυκών χώρων θέασης, επιθυμίας, υποδοχής, υποθάλπου ανδροπρεπείς αντιδράσεις απόκτησης, εξαγοράς, απόλαυσης, κατανάλωσης.

Ανοικείωση: μη-κρύφια πεδία αυταπάτης

Το «πεδίο ανησυχίας» ορίζεται από το ανοικείο... το οποίο διαμορφώνεται ως ξαφνική φανέρωση, σαν μέσα από παράθυρο.⁵

Anthony Vidler

Μέσω της παρόδιας προθήκης, οικιακά (απενοχοποιημένα) αγαθά ανάγονται σε κεντρικά συστατικά και απτά κριτήρια του επιτυχημένου και αξιοβίου. Η λειτουργική και συναισθηματική τους βαρύτητα μεταποιείται και αναπροσαρμόζεται υπηρετώντας εγχώρια πρότυπα διαβίωσης. Αλλότρια προϊόντα, πλέον ενταγμένα στην ιδιωτική, (αντιπροσωπευόμενη) τοπική αγορά, συνθέτουν αναπόσπαστα θραύσματα του «ελληνικού ονείρου»: φανταχτερά, πληθωρικά, ιδιωτικά νοικοκυριά με ξενόφερτο εξοπλισμό. Συνήθεις συναισθηματικές εκλάμψεις ευτυχίας αποσιωπώνται από τον καθημερινό βίο και επανασυστήνονται ως εξαγοράσιμη απόρροια εμπορευσίμων αγαθών.

Κινητισμός: Πανδώρας επί-θεση

Η εμφάνιση συγκαλύπτει την ουσία. Η ίδια η έλξη της ορατής

επιφάνειες υποθάλλει μια αντανόμια, μια «διαλεκτική του μέσα και του έξω», μια τοπογραφία που αντανάκλα τη δικογνωμία έλξης/ταραχής η οποία εγείρεται από τη σκηνογραφία της θηλυκότητας ως μύσκα. Το σχίσμα είναι κρίσιμο.⁶

Laura Mulvey

Η αγορά ως τόπος προσαρμοζόμενος στην αυξανόμενη κινητικότητα του αγοραστικού κοινού χωροθετείται ακριβώς επί των πορειών κίνησης. Πλέον πρόκειται όμως για οδούς ταχείας κυκλοφορίας, πολυδιάστατα και υπερτοπικά δίκτυα μεταφοράς, αποσυσχετισμένα από την ίδια την πόλη, διατυπώνοντας το νεοσύστατο οδικό αστικισμό: τη μετάλλαξη της παραδοσιακής γραμμικής εμπορικής αγοράς των ιστορικών κέντρων.

Αν στην «πεζή» πόλη η εγγύτητα και η διαφάνεια, η εικόνα και βιτρίνα στοχεύει στην αποπλάνηση του φιλήδονου περιπατητή, στον εγκώριο αυτοκινητιστικό αστικισμό η προβολή της «πραγματείας» και η άμεση οπτική προσέλευση παραμένει ως αυτοσκοπός αλλά η κλίμακα αναπροσαρμόζεται στις προδιαγραφές της υπερταχείας θέασης. Οριακά διογκούται η αστική διάρθρωση του πεζού αστικού πυρήνα και παραμορφωτικά γεννώνται καινοφανείς αστικές πλοκές.

Αναστροφή: τυπολογική αντιπαραβολή

Η προσέγγιση της αντίστροφης κτιριακής τυπολογίας, όπως αυτή εισάγεται από ενδυναμούμενους μη-προσωποπαγείς εταιρικούς ομίλους, αναπαράγοντας επιβαλλόμενα διεθνή επιχειρησιακά πρότυπα, αποκαλύπτει σχίσμα αντιλήψεων. Πολυ-αγορές, υπερ-καταστήματα, και εμπορικά χωριά – γνώριμες και οικείες παραστάσεις εμπορευματικής ομοιογένειας – τυφλά κουτιά, με ελάχιστο διάκοσμο τα εταιρικά λογότυπα να σημειοδοτούν και να αναγγέλλουν την καταναλωτική δραστηριότητα, απομακρύνονται από τα όρια της παρόδου, προβάλλοντας την ατέρμονη και «φιλόξενη» εικόνα της υπαίθριας στάθμευσης. Πελάγη ασφάλτου παισιώνων απλοϊκά, αποκρουστικά mega-κτίρια εγκιβωτίζονται εσωστρεφής, σφραγισμένα τοπία πληθωρικής ευμάρειας και εύπεπτου εντυπωσιασμού, υποτασσόμενα στο

αυστηρό, γενικευμένο τυπολογικό λεξιλόγιο των πολυεθνικών αγορών-αλυσίδων. Η υπερμεγέθης «ταμπέλα», μη-αρχιτεκτονικό στοιχείο, και μοναδικό επικοινωνιακό μέσο μετά την εξάλειψη της βιτρίνας και της διαφάνειας, ακυρώνει κάθε έννοια συμβολισμού και ποιητικής μεταφοράς υπεραπλουστεύοντας το λειτουργικό διάγραμμα. Η καταναλωτική αποκόλυψη συμβαίνει όταν ο επιβαίνων σταθμεύσει το όχημα και επανασυσταθεί στον πλέον εσωτερικευμένο εμπορικό χώρο ως πεζός. Ως πρωτογενές κίνητρο κυριαρχούν πλέον οι διαθέσιμες θέσεις στάθμευσης.

Μετώπια: σταλίστρες ή προθήκες;

Οι επιφάνειες υπαίθριας στάθμευσης οι οποίες στην πόλη έχουν το ίδιο δημόσιο κύρος με ένα διάδρομο που οδηγεί σε αποχωρητήριο (δηλαδή είναι δημόσιοι χώροι, αλλά είναι προτιμότερο να μη τις προσέξεις), έχουν εδώ αναχθεί σε τελετουργικά στοιχεία, αποκτούν μνημειακή υπόσταση.⁷

Robert Venturi

Η χωροθέτηση της υπαίθριας στάθμευσης, ανηρωϊκό αίτιο διαφοροποίησης των δύο τυπολογιών, αποτελεί προτεραιότητα που τυπικά παρακάμπτεται από τις εντόπιες, μικρότερης κλίμακας επιχειρήσεις που ανεγείρουν ιδιόκτητους επαγγελματικούς χώρους.

Η εγκώρια τυπολογία των κτιρίων-προθηκών επί του οικοδομικού ορίου, ανέχεται και αναπαράγεται σε πλαίσιο ανοχής και εθελουφλικής αποστρέφης προς το ζήτημα της στάθμευσης. Στο πλαίσιο μιας αποδεκτής συνήθους συλλογιστικής της καταστρατήγησης των δημόσιων χώρων, οι ιδιώτες ανθίστανται στη θυσία τομέα ακίνητης περιουσίας για τη δημιουργία θέσεων στάθμευσης.

Μετά-σταση: στάθμευση

Με την πεποίθηση πως η πόλη μπορεί να παραμείνει ως έχει, πως το όχημα είναι δεδομένο είδος απενοχοποιημένης πολυτέλειας και ο πεζός εξ ορισμού ατυχής πολίτης, θεωρείται πως οι αστικές δομές δε χρειάζεται να ανασυνταχθούν ώστε να προσαρμοστούν στη δυναστεία του. Συνειδητά και συλλογικά το απόλυτο νεοελληνικό επικοινωνιακό μέσο, το ιδιωτικό όχημα, αγνοείται ως παρουσία, καταλήγοντας να καταλαμβάνει κάθε άτιτλη επιφάνεια, ώστε ο δημόσιος χώρος να νοείται ως κατ'εξοχήν πεδίο άναρχης στάθμευσης.

Ο υδροκεφαλισμός, ή αντίστοιχα η θανάτωση της εμπορικής προθήκης, ορίζει τα δύο είδη υπεραστικού παρασιτισμού: της βδέλλας και της κοιλής ή θρόμβωσης αντίστοιχα, στην υπηρεσία του μετα-αστικού πολίτη: των ιδιωτικών οχημάτων.

Σημειώσεις

1. Lewis Lapham, *Understanding Media*, The MIT Press, 1964, σ. 128, 130.
2. Michael Taussig, *Mimesis and Alterity: A Particular History of the Senses*, Routledge, 1992, σ. 23-24. Όρος *optical unconscious*.
3. Christine Boyer, *Cybercities*, Princeton Architectural Press, 1996, σ. 102, σκόλιο στο γυάλινο πολίτη του 3ου Ράικ.
4. Anthony Vidler, *The Architectural Uncanny, Essays in the modern unhomely [unheimlich]*, MIT Press, 1992, σ. 222.
5. Ibid, σ. 224.
6. Beatriz Colomina, *Sexuality and Space*, Princeton Architectural Press, New York, 1992, Laura Mulvey, Pandora: Topographies of the Mask and Curiosity, σ. 60.
7. Robert Venturi, Steven Izenour, Denise Scott Brown, *Learning from Las Vegas - Revised Edition*, MIT Press, 1977, σ. 77.

Βιοκλιματικές αρχές και τάσεις στην αρχιτεκτονική των κτιρίων γραφείων

του **Νίκου Φιντικάκη**, αρχιτέκτονα, διευθυντή του διεθνούς προγράμματος της UIA «Αρχιτεκτονική των κτιρίων και ήπιες μορφές ενέργειας»

Η υπεύθυνη προσέγγιση της φύσης και η χρήση του αειφόρου ενεργειακού δυναμικού αποτελούν σήμερα μία αναμφισβήτητη αναγκαιότητα που επηρεάζει σχεδόν κάθε σύγχρονη δραστηριότητα του ανθρώπου. Ο ρόλος της αρχιτεκτονικής, σαν υπεύθυνο επάγγελμα, είναι να βρει την ερμηνεία αυτής της εκτίμησης στον τομέα του σχεδιασμού και οργάνωσης του κτισμένου περιβάλλοντος.

Αν κάποιος, πριν από μερικές δεκαετίες, την περίοδο της άναρχης και ασύδοτης στη σχέση με το περιβάλλον, ανάπτυξης της πόλης της Αθήνας και της περιφέρειάς της (και κατ'επέκταση των πλείστων ελληνικών πόλεων) μιλούσε για επιστροφή σε φιλοσοφικές αναζητήσεις του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού, θα χαρακτηριζόταν «αθεροβόμων» και «ουτοπιστής». Σήμερα, η σοβαρή διαταραχή που υπέστη η ελληνική πόλη και μαζί της το ανθρώπινο δυναμικό της –θύτης και θύμα ταυτοχρόνων– δικαιολογεί αλλά και καθοδηγεί προς τέτοιου είδους ανάδρομες διαδρομές, προς αναζήτηση ενός μελλοντικού πιο ήπιου τρόπου ανάπτυξης του αστικού περιβάλλοντος.

Σε μία τέτοια πολεοδομική προοπτική, η θεωρία των πρωσκρατικών φιλοσόφων για τα τέσσερα στοιχεία της φύσης, ήλιος – αέρας – γη – νερό, και τις τέσσερις ποιότητες, θερμό – ψυχρό, υγρό – ξηρό, μπορούν να αποτελέ-

σουν την απαρχή για πιο φιλικές προς το περιβάλλον παρεμβάσεις του ανθρώπου και των επιτευγμάτων του. Η επιδίωξη του έργου του αρχιτέκτονα στο μέλλον μπορεί να προσανατολιστεί στο σχεδιασμό των κτιρίων και των αστικών χώρων με τρόπο ώστε οι φυσικές πηγές να συντηρηθούν, καθώς ανανεώσιμες μορφές ενέργειας –κυρίως η ηλιακή και η αιολική ενέργεια– θα χρησιμοποιηθούν όσο πιο εκτεταμένα γίνεται, αποφεύγοντας έτσι μια ανεπιθύμητη ανάπτυξη – σπατάλη.

Νέα σχεδιαστικά πρότυπα μπορούν να αναπτυχθούν καθώς αυξάνεται η γνώση για τον τρόπο αντιμετώπισης του ήλιου και του ανέμου ως πηγών φωτισμού, δροσισμού και θέρμανσης μέσα στα κτίρια. Εξάλλου για να γίνει αποδεκτή από το ευρύ κοινό η ηλιακή και αιολική τεχνολογία, ως μία νέα σύγχρονη και βιώσιμη αντίληψη στην κατασκευή, πρέπει πρώτα να υπάρξουν παραδείγματα ορατά και εφαρμοσμένες ιδέες. Έτσι η μορφή του κτισμένου περιβάλλοντος του μέλλοντος μπορεί να βασιστεί σε μία υπεύθυνη προσέγγιση της φύσης και στη χρήση του αειφόρου ενεργειακού δυναμικού του ήλιου και του ανέμου.

Ενεργειακό Ισοζύγιο των Κτιρίων Γραφείων

Ειδικότερα στην κατηγορία βιοκλιματικός σχεδιασμός και «κτίρια γραφείων» οι σχεδιαστικοί και περιβαλλοντικοί περιορισμοί μοιάζουν εκ πρώτης όψεως αντιθετικοί. Στο κέντρο πόλης όπου συνήθως συναντώνται τα κτίρια γραφείων, το περιβάλλον είναι ήδη επιβαρημένο (ρύπανση στα χαμηλότερα επίπεδα, υφιστάμενα ψηλά κτίρια τα οποία επισκιάζουν τον περίγυρο, κυκλοφοριακός θόρυβος, προβλήματα ασφάλειας που οδηγεί σε λύσεις «σφραγισμένων» κτιρίων). Οι εφαρμογές του βιοκλιματικού σχεδιασμού εστιάζονται:

- Στον τρόπο εσωτερικής οργάνωσης και λειτουργίας του κτιρίου καθώς και σε ένα εσωτερικό προβλεπόμενο σύστημα κυκλοφορίας του ήλιου και του αέρα μέσα σε αυτό.
- Στα υλικά που χρησιμοποιούνται (τύπος υαλοστασίων, μορφή περιόδων, σύστημα θερμομόνωσης, υλικά επενδύσεων και επιστρώσεων κλπ.).
- Στην εξωτερική μορφή και επιδερμίδα του κτιρίου και στα χρώματα.

Τα φυσικά δεδομένα που συναντώνται σε κάθε τοποθεσία, ειδικότερα δε ο ήλιος και ο αέρας, μπορούν να τιθασευτούν για να εξυπηρετήσουν τις εσωτερικές κλιματικές ανάγκες του κτιρίου. Οι τοπικοί παράγοντες που συμβάλλουν στον βιοκλιματικό σχεδιασμό είναι:

- Προσανατολισμός προς τον ήλιο και κατάλληλη χρήση του ηλιακού φωτός ως προς τον ηλιασμό των εσωτερικών χώρων.

κάτω: «Ελληνικό Ινστιτούτο Μετεωρολογίας στη Βιομηχανική Ζώνη της Θεσσαλονίκης»
Η πυραμίδα που στεγάζει τους χώρους υποδοχής αποτελεί τοπόσημο αναγνώρισης του κτιρίου

«Ελληνικό Ινστιτούτο Μετρολογίας στη Βιομηχανική Ζώνη της Θεσσαλονίκης»
 μέση: Το αίθριο που συμβάλλει στη βιοκλιματική συμπεριφορά του κτιρίου
 κάτω: Διαγραμματικά σκίτσα βιοκλιματικών αρχών και επεμβάσεων

- Κλιματολογικά δεδομένα περιοχής (θερμοκρασιακές μεταβολές, ταχύτητα και κατευθύνσεις ανέμων, περίοδοι ανέμων, ποσότητα βροχόπτωσης) και συμβολή τους στο σωστό κλιματισμό του κτιρίου (θέρμανση και ψύξη).
- Φυσικά τοπολογικά δεδομένα περιοχής και συνύπαρξη κτιριακού όγκου με τον περιβάλλοντα χώρο (κλίση εδάφους, περίγραμμα οικοπέδου).
- Τεχνητά τοπολογικά δεδομένα περιοχής που προκύπτουν από το υφιστάμενο κτισμένο περιβάλλον (πιθανό άνοιγμα προς ανοικτό δημόσιο χώρο, προσπτώσεις σκιάσμού από διπλανά ψηλά κτίρια, αντανάκλασεις από τα υλικά των διπλανών κτιρίων, υφιστάμενη κορυφογραμμή) και η δυνατότητα ένταξης του νέου κτιρίου στον υφιστάμενο ιστό.
- Εναρμόνιση με τους ισχύοντες κτιριακούς κανόνες χωρίς να διαταραχθεί η κλίμακα ή ο πιθανός αρχιτεκτονικός χαρακτήρας μιας περιοχής.
- Κατεύθυνση και ταχύτητα των ανέμων (η διαμπερής ή παράλληλη με το κύριο κίνηση του αέρα συμβάλλει στον εξαερισμό του κτιρίου, διαμόρφωση διόδων ψυχρού και θερμού αέρα στο κτίριο).
- Υδρολογία περιοχής (συνύπαρξη με το νερό εάν υπάρχει, ή πιθανή εισαγωγή του στοιχείου εάν δεν υπάρχει).

• Κατανομή χώρων φύτευσης έξω και μέσα στο κτίριο η οποία συμβάλλει στην παροχή οξυγόνου, στην ισορροπηση της θερμοκρασίας, στον σκίασμό των χώρων, ως φράγμα ανέμων και σε απομόνωση της σκόνης.

Κατά το σχεδιασμό τους, τα κτίρια γραφείων πρέπει να λογαριάζονται ως αυτόνομα ενεργειακά συστήματα, τα οποία είναι ικανά, βάση της μορφής και των υλικών κατασκευής τους, να προσαρμόζονται σε διάφορες χρήσεις. Ταυτόχρονα μπορεί να λειτουργήσει η βέλτιστη εκμετάλλευση των περιβαλλοντικών πηγών ενέργειας, που είναι ικανές να καλύψουν διάφορες απαιτήσεις και ανάγκες. Με άλλα λόγια:

- Η εσωτερική λειτουργία του κτιρίου να μπορεί να συμβάλλει στη σωστή διανομή του φυσικού ηλιασμού και αερισμού.
- Η εξωτερική επιδερμίδα του κτιρίου καθώς και άλλα υλικά κατασκευής να μπορούν να αναπροσαρμόζονται ανάλογα με τις ώρες της ημέρας και τις εποχιακές αλλαγές κλιματικών συνθηκών, ώστε στο εσωτερικό του κτιρίου να επικρατούν συνθήκες άνεσης για τους χρήστες.
- Η εξωτερική μορφή του κτιρίου να είναι φιλική προς το περιβάλλον όπου εντάσσεται.

Το Παράδειγμα ενός Εφαρμοσμένου Προτύπου: «Ελληνικό Ινστιτούτο Μετρολογίας στη Βιομηχανική Ζώνη της Θεσσαλονίκης»

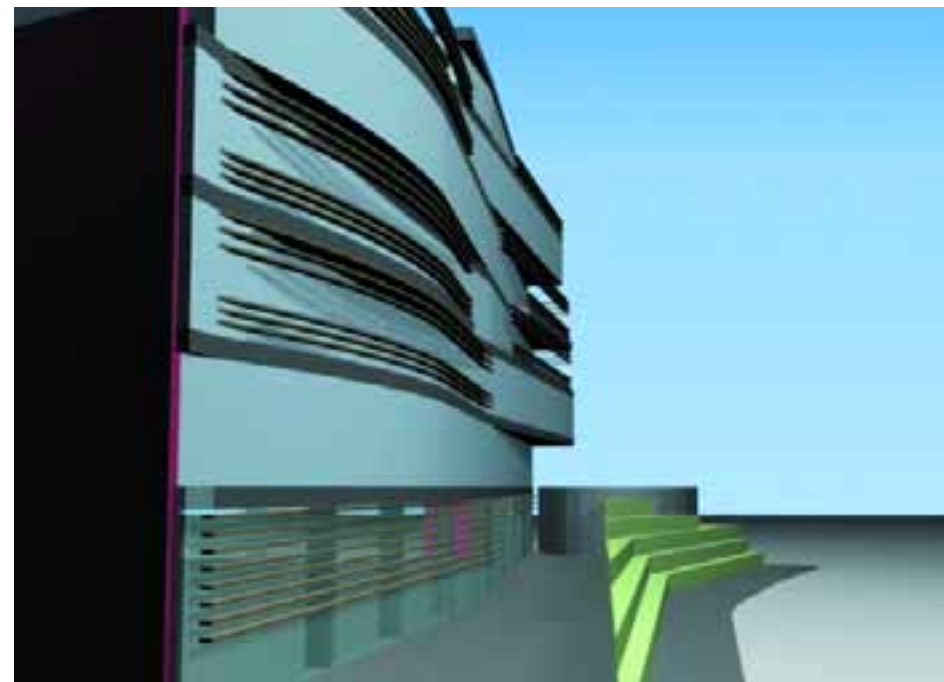
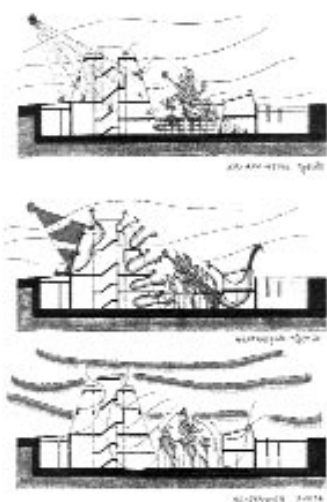
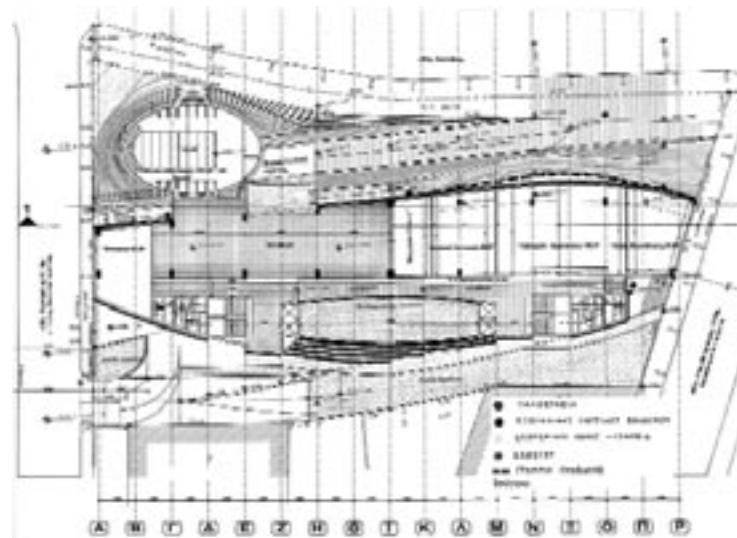
Αρχιτεκτονική Μελέτη: Σύνθεση και Έρευνα ΕΓΠΕ
 Συντονιστής Αρχιτέκτων: Ν. Φιντικιάκης
 Συνεργάτες Αρχιτέκτονες: Δ. Μαυρωτάς, Κ. Κατωπόδη, Μ. Τζαβέλη, Μ. Φιντικιάκη
 Ειδικός Σύμβουλος Βιοκλιματικών: Καθ. Μ. Σανταμούρης & Συνεργάτες

Ανάγνωση του Κτιριακού Όγκου: Το κτίριο αυτό είναι κυρίως υπό το έδαφος, ενώ προς τα πάνω προβάλλει μόνο μία πυραμίδα. Στη μία πλευρά της το ισόγειο βυθίζεται, δημιουργώντας έτσι ένα μεγάλο αίθριο, γύρω από το οποίο διαμορφώνονται χώροι οι οποίοι έχουν άνοιγμα προς αυτό το αίθριο που τους παρέχει το φυσικό φωτισμό και αερισμό.

Κατανομή των Χώρων και Βιοκλιματική Λειτουργία τους: Στους ορόφους της πυραμίδας διατάσσονται οι χώροι υποδοχής, οι χώροι συναθροίσεων και εκδηλώσεων, καθώς και οι διάφορες κατηγορίες χώρων γραφείων. Όλοι οι παραπάνω χώροι βρίσκονται περιμετρικά του κτιρίου, ενώ στο κέντρο βρίσκεται το κεντρικό κλιμακοστάσιο. Κατά αυτόν τον τρόπο, σε συνδυασμό με το μικρό βάθος των χώρων, επιτυγχάνεται ο καλύτερος φυσικός ηλιασμός των χώρων κοινού και εργασίας. Ταυτόχρονα η κεντρική τοποθέτηση του κλιμακοστασίου λειτουργεί και ως φυσική καμινάδα κίνησης του αέρα, διευκολύνοντας έτσι τον ορθό αερισμό των χώρων.

Στους υπό το έδαφος και περί το αίθριο χώρους διατάσσονται τα εργαστήρια, τα οποία έχουν ανάγκη από αποφυγή της απευθείας έκθεσης στο ηλιακό φως αλλά και από προστασία από εξωτερικές οκλήσεις (θόρυβοι, κρυστάλλοι). Η διαμόρφωση ενός περιμετρικού διαδρόμου κυκλοφορίας μεταξύ των εργαστηρίων και του αίθριου διευκολύνει τη σωστή λειτουργική κατανομή και ταυτόχρονα αποτελεί ένα επιπλέον φράγμα προστασίας των εργαστηρίων.

Η διαμόρφωση του εσωτερικού αίθριου, λειτουργεί τόσο ως υπαίθριος χώρος εκτόνωσης των εργαζομένων, ενώ

«Κτίριο Δημαρχείου του Δήμου Λάρισας»
 πάνω: Η κύρια βορεινή όψη
 μέση: Οι κυματισμοί της όψης εισάγουν τα βιοκλιματικά πρότυπα

ταυτόχρονα συμβάλλει στη βιοκλιματική κατανομή του ηλιακού φωτός και της κίνησης του αέρα. Παράλληλα η κάλυψη των εργαστηρίων με φυτική γη εξασφαλίζει τις καλύτερες δυνατές συνθήκες μόνωσης, τόσο το χειμώνα όσο και το καλοκαίρι.

Το Παράδειγμα ενός Νέου Προτύπου που βρίσκεται στη Φάση Σχεδιασμού: «Κτίριο Δημαρχείου του Δήμου Λάρισας»

Η αρχιτεκτονική μελέτη γίνεται με συνεργασία της Δ/σης Τεχνικών Υπηρεσιών του Δήμου Λάρισας και του Αρχιτεκτονικού Γραφείου: Σύνθεση & Έρευνα ΕΓΠΕ. Συντονιστής Αρχιτέκτων: Ν. Φιντικιάκης. Συνεργάτες Αρχιτέκτονες: Μ. Τζαβέλη, Μ. Φιντικιάκη. Σύμβουλος Βιοκλιματικών: καθ. Μ. Σανταμούρης

Ανάγνωση του Κτιριακού Όγκου: Το νέο δημαρχείο του

δήμου Λάρισας έχει κύρια βορεινή όψη προς το ποτάμι. Η ιδιαίτερη κυματιστή μορφή της, η οποία προσομοιάζει την κίνηση του νερού, αποσκοπεί στην καλύτερη ένταξη του κτιρίου στο ιδιαίτερο αυτό τοπίο της πόλης, ενώ ταυτόχρονα επιτυγχάνεται η αξιοποίηση πολλών βιοκλιματικών προτύπων. Η μορφή αυτή που άλλοτε επιτρέπει τη διαμόρφωση μικρών μπαλκονιών και άλλοτε δημιουργεί περσίδες ηλιοπροστασίας και ανεμοπροστασίας, ανάλογα με τις εσοχές και εξοχές της κυματιστής όψης, εξασφαλίζει τόσο την προστασία της όψης το χειμώνα από το κρύο και τον άνεμο όσο και το καλοκαίρι από την άμεση ακτινοβολία.

Κατανομή των Χώρων και Βιοκλιματική Λειτουργία τους: Η βορεινή όψη του κτιρίου αποτελείται από διπλές λωρίδες υαλοστασίων, και περιλαμβάνει μία απλή και μία διπλή σειρά υαλοπινάκων χαμηλού συντελεστή εκπομπής, μεταξύ των οποίων διαμορφώνεται διάκενο για τη κυκλοφορία του αέρα. Σε αυτό το διάκενο τοποθετείται επίσης σειρά εσωτερικών περσίδων σκίασης για τη ρύθμιση της ποιότητας του φυσικού φωτισμού. Στις περιπτώσεις που η όψη υποχωρεί, τότε και διαμορφώνονται εξωτερικά μπαλκόνια, χρησιμοποιούνται μόνο μία σειρά διπλών υαλοπινάκων, ενώ οι περσίδες σκίασμού είναι εξωτερικές.

Στη νότια όψη διαμορφώνεται μία 'βιοκλιματική ζώνη πρασίνου', δηλαδή μία κατακόρυφη ζώνη (buffer zone) μέσα στην οποία αναπτύσσεται χώρος πρασίνου. Αυτή λειτουργεί ως θερμική καμινάδα για όλο το κτίριο, καθώς μέσω ειδικών σωλήνων απαγωγής διοχετεύεται ο αέρας και διανέμεται στην κεντρική μονάδα κλιματισμού, στην ταράτσα του κτιρίου. Επομένως λειτουργεί ως δόση για το καλοκαίρι και ως θερμοκήπιο για το χειμώνα. Το καλοκαίρι ανοίγει και τα φυτά δημιουργούν μια εξαιρετική αίσθηση δροσιάς, και επομένως προστασία από την υπερβολική θερμότητα. Το χειμώνα συλλέγει τη θερμότητα και τη διανέμει, όπως προαναφέρθηκε, στον υπόλοιπο κτιριακό όγκο. Τέλος η λειτουργία της ζώνης εξυπηρετεί στο φιλτράρισμα του έντονου νότιου ηλιακού φωτισμού, ενώ είναι σημαντική και η σημασία μιας 'πράσινης' οπτικής παρέμβασης μεταξύ του κτιρίου και του υπόλοιπου αστικού ιστού.

Σε αυτό το σημείο πρέπει να επισημανθεί η σπουδαία συμβολή του Δημάρχου και του Δημοτικού Συμβουλίου Λάρισας στην προώθηση και εφαρμογή βιοκλιματικών αρχών.

Επίλογος

Τα κτίρια γραφείων, έχουν την ιδιαιτερότητα εκείνη, και ενώ κατασκευάζονται κατά κύριο λόγο από ιδιωτικούς φορείς, αποτελούν πολύ περισσότερο κτίρια που αναφέρονται στη δημόσια ζωή της πόλης παρά στην ιδιωτική. Ως εκ τούτου επιβάλλεται η αρχιτεκτονική τους να ακολουθεί τις σύγχρονες τάσεις βιοκλιματικού σχεδιασμού στον εκάστοτε αστικό ιστό.

Η διερεύνηση περιβαλλοντικών και οικολογικών προσεγγίσεων στην εφαρμογή της αρχιτεκτονικής των κτιρίων γραφείων, με επιδίωξη την βελτίωση ή και ανατροπή του καταπονημένου περιβαλλοντικού αστικού τοπίου, με τη βοήθεια μάλιστα παρεμβάσεων των φυσικών στοιχείων, όπως είναι ο ήλιος, ο αέρας, η γη και το νερό, μπορεί να αναζητηθεί στη μορφή και στα υλικά της κατασκευής, στην εσωτερική λειτουργία και οργάνωση των κτιρίων και στην εναρμόνιση της αρχιτεκτονικής τους με τον περίγυρο, (φυσικό ή αστικό), όπου καλείται να ενταχθεί.

Ακουστικός σχεδιασμός χώρων γραφείων

του **Νίκου Τσινίκα**, αρχιτέκτονα, καθηγητή ΑΠΘ

πάνω: Ηχομονωτικά κινητά χωρίσματα με ηχοαπορροφητική επένδυση
μέση δεξιά: Σύνθετη ηχοαπορροφητική διάταξη πολλών «ηχοδιαπερατών» στρώσεων

Σ' αυτό το κείμενο, θα θιγούν επιγραμματικά μερικά από τα ζητήματα τα οποία είναι σημαντικά στο σχεδιασμό χώρων γραφείων.

Το σχήμα των χώρων. Καταρχήν καλό είναι να διευκρινισθεί (να ειπωθεί) ότι δεν υπάρχει (δεν διακρίνεται) ως προς τον ακουστικό σχεδιασμό «ιδανικό» σχήμα για ένα γραφείο. Τα διάφορα σχήματα παρουσιάζουν πλεονεκτήματα και αδυναμίες. Τα μη συμμετρικά σχήματα, τα τραπεζοειδή και τα σχήματα με κυρτές εσωτερικές επιφάνειες, διαχέουν τον ήχο και μειώνουν τις πιθανότητες δημιουργίας στασιμών κυμάτων. Αντίθετα στα ορθογώνια παραλληλεπίπεδα αναπτύσσονται στάσιμα κύματα από τις παράλληλες επιφάνειες. Στα σχήματα με κοίλες εσωτερικές επιφάνειες, για παράδειγμα στους θόλους, δημιουργούνται ακουστικά λάθη όπως εστιάσεις και παραμορφώσεις του ήχου καθώς και μεγάλοι χρόνοι αντήχησης.

Απευθείας ήχος και διάχυτο ηχητικό πεδίο. Οι μικρές αποστάσεις απευθείας ήχου μεταξύ ομιλητών π.χ. εργαζόμενου – επισκέπτη είναι επιθυμητές. Στις μικρές αποστάσεις η ομιλία γίνεται κατανοητή ακόμη και σε περιβάλλον με μεγάλο θόρυβο βάθους.

Συμπαγή σχήματα χώρων γραφείων των οποίων οι ιδανικές αναλογίες πλάτους, μήκους, ύψους είναι αυτές της χρυσής τομής. Διάχυτο ηχητικό πεδίο δεν μπορεί να επιτευχθεί σε χώρους στους οποίους η μία διάσταση είναι

δυσανάλογη σε σχέση με τις άλλες όπως είναι οι διάδρομοι, οι χαμηλοτάβανοι μεγάλοι χώροι, κ.ά.

Κατευθυντικότητα, ευκρίνεια και ηχοδιάχυση. Με βάση την κατευθυντικότητα της ανθρώπινης φωνής στο οριζόντιο επίπεδο, η διάταξη ακροατών σε σχέση με τον ομιλητή πρέπει να σχεδιάζεται έτσι ώστε η γωνία απευθείας ήχου του ομιλητή προς τους ακροατές να είναι μικρότερη από 140°. Η μέγιστη ευκρίνεια στην ομιλία επιτυγχάνεται με ακόμη μικρότερη γωνία εκπομπής ήχου από 140°. Η κατευθυντικότητα του ήχου είναι από τα βασικά κριτήρια ακουστικού σχεδιασμού όταν επιδιώκεται σχέση ομιλητή και ακροατή. Η τοποθέτηση μιας ανακλαστικής επιφάνειας

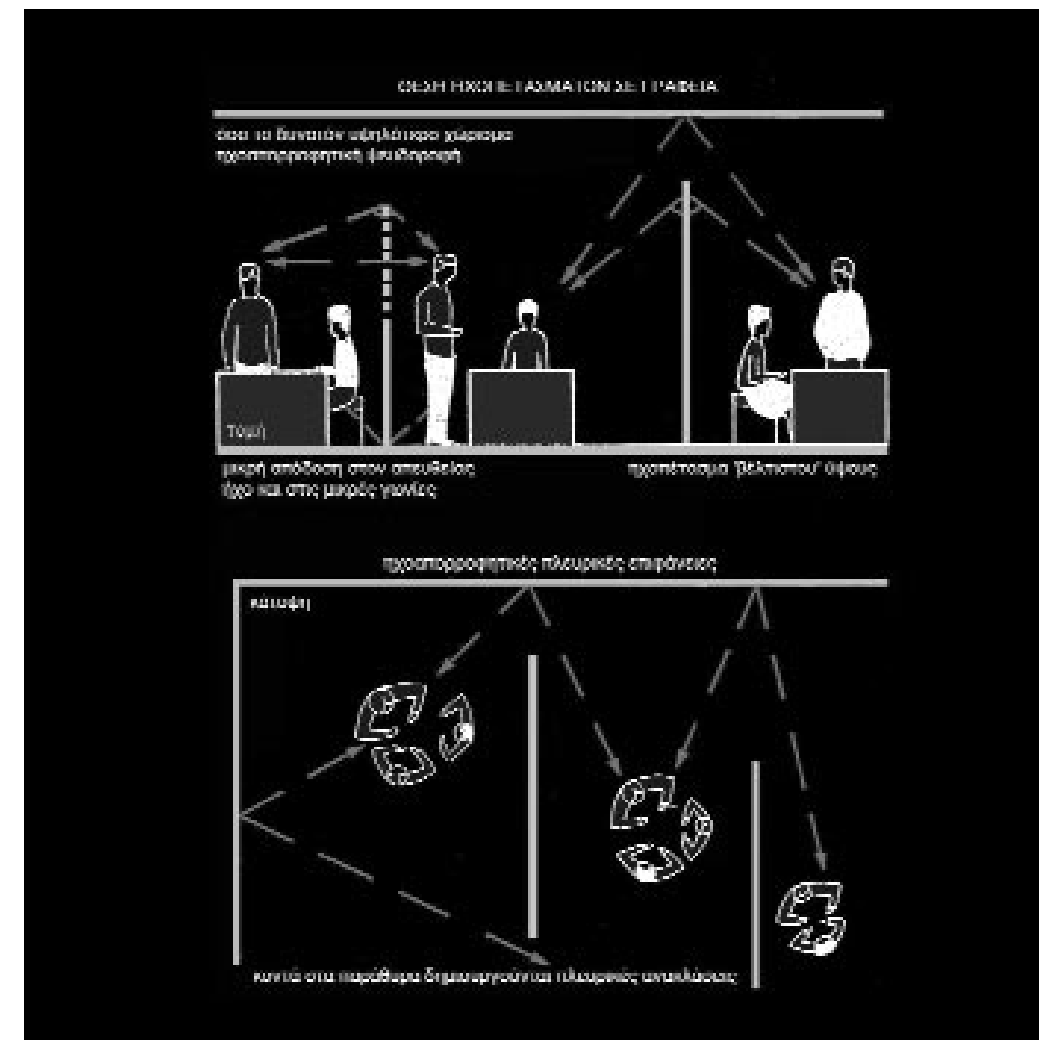
ανάμεσα στον εργαζόμενο και το συνομιλητή ενισχύει την επικοινωνία. Μετά την ανάκλαση, για να μη δημιουργηθεί ακουστικό χάος, πρέπει ο ήχος να κατευθυνθεί σε μια ηχοαπορροφητική επιφάνεια. 'Αν αυτό δεν είναι εφικτό, πρέπει να δημιουργηθεί ηχοδιάχυση είτε με ηχοδιαχυτές που συνήθως είναι κυρτής μορφής διατάξεις, είτε με τοποθέτηση αντικειμένων όπως είναι τα έπιπλα, οι αρχιτεκτονικές προεξοχές, τα γλυπτά, κ.ά.

Όγκος και ηχοαπορρόφηση. Ο όγκος του χώρου και η συνολική ηχοαπορρόφηση καθορίζουν σε πολύ μεγάλο βαθμό το ακουστικό αποτέλεσμα. Μεγάλος όγκος χώρου με μικρή ηχοαπορρόφηση (σκληρά υλικά εσωτερικού χώρου) συνεπάγονται μεγάλο χρόνο αντήχησης (φασαρία, βαβούρα), μικρή ευκρίνεια, χαμηλό ποσοστό καταληπτότητας ομιλίας και πολύ μειωμένη ακουστική ιδιωτικότητα.

τητα. Για παράδειγμα ένας εργαζόμενος μιλάει στο τηλέφωνο, δεν ακούει καλά από τη φασαρία, υψώνει τη φωνή του για να ακουστεί και συμβάλλει με τη σειρά του στη συνολική φασαρία και την ακουστική ενόχληση των άλλων. Η κατάσταση αυτή ονομάζεται ακουστικός ανταγωνισμός ανάμεσα στο χώρο και τα άτομα, είναι αποτέλεσμα μιας κακής ακουστικής, και είναι σύνθετος φαινόμενο κύρια στους χώρους εστίασης (ταβέρνες, κ.ά.). Μικρός όγκος με μεγάλη ηχοαπορρόφηση έχει ακριβώς το αντίθετο αποτέλεσμα.

ακουστικά φάσματα και να αποφεύγονται υλικά ή διατάξεις που απορροφούν περιορισμένο φάσμα συχνοτήτων όπως π.χ. οι κοιλότητες, οι εσοχές, οι θόλοι, κ.ά.

Βέλτιστος χρόνος αντήχησης. Στα γραφεία επιδιώκεται ο χαμηλός χρόνος αντήχησης ώστε να επιτυγχάνεται η βέλτιστη επικοινωνία. Χαμηλός χρόνος αντήχησης συνεπάγεται χώρους με ηχοαπορροφητικές ψευδοροφές, ηχοαπορροφητικές επενδύσεις τοίχων (ταπεσαρίες, ινόπλακες) και ηχοαπορροφητικά δάπεδα (π.χ. μοκέτες). Ηχοαπορροφητικά έπιπλα και ηχοαπορροφητικά χωρίσματα ανάμεσα στα γραφεία με NRC noise reduction coefficient

Ακουστική ποιότητα στους χώρους γραφείων

Ευκρίνεια ομιλίας. Εξαρτάται από την απόδοση στα σύμφωνα (μικρή διάρκεια, υψηλή συχνότητα, μικρή ισχύς) και στα φωνήεντα (μεγάλη διάρκεια, χαμηλή συχνότητα, μεγάλη ισχύς). Η επιλογή των υλικών μπορεί να κάνει τα σύμφωνα να ακούγονται περισσότερο από τα φωνήεντα ή το αντίθετο οπότε, χάνεται η καταληπτότητα ομιλίας αφού μία λέξη όπως η «καταληπτότητα» θα ακούγεται «αση-όρα» ή «κλιπτότα».

Ηχοαπορροφητικά υλικά και διατάξεις. Τα ηχοαπορροφητικά υλικά συνήθως αποδίδουν μέγιστη ηχοαπορρόφηση σε μικρής ευρύτητας φάσματα ήχου. Πρέπει να επιλέγονται ηχοαπορροφητικά υλικά που τα διαγράμματα ηχοαπορρόφησης τους να καλύπτουν, όσο το δυνατό, μεγάλα

> 0.6 συμβάλλουν στην περαιτέρω βελτίωση του επιδιωκόμενου ακουστικού περιβάλλοντος

Ακουστική ιδιωτικότητα. Η εξασφάλιση της ακουστικής ιδιωτικότητας στα γραφεία ανοικτής κάτοψης είναι ένα από τα πλέον σημαντικά αλλά και δύσκολα ζητήματα. Η λειτουργία των χώρων γραφείων αυτού του τύπου οργάνωσης θα αποτύχει αν δεν αντιμετωπισθούν αποτελεσματικά αντίστοιχα θέματα. Για την εξασφάλιση της συνεννόησης ανάμεσα στους εργαζόμενους με τους επισκέπτες τους, της ακουστικής ιδιωτικότητας ανάμεσα σε συνεχόμενες θέσεις γραφείων (π.χ. να μην ακούγονται από τους διπλανούς όταν μιλούν στο τηλέφωνο), εφαρμόστηκε μία λύση αύξησης της ηχοστάθμης θορύβου με παράλληλο έλεγχο της ακουστικής ιδιωτικότητας. Η λύση αυτή βασίζεται στην εισαγωγή από τα μεγάφωνα οροφής

μες χαμηλότερες των 100dB. Έτσι, ανάμεσα στην ομιλία του ενός εργαζόμενου και την ακοή του διπλανού εργαζόμενου, πλανάται ένας θόρυβος που υπερκαλύπτει την ομιλία. Εξασφαλίζεται έτσι η ακουστική ιδιωτικότητα αφού το περιεχόμενο της συζήτησης δεν γίνεται αντιληπτό από τους άλλους. Πρέπει να αναφερθεί ότι ο συνεχής θόρυβος βάθους που υπάρχει στο χώρο είναι ενοχλητικός όταν τα άτομα δεν απασχολούνται στο τηλέφωνο ή δεν ομιλούν. Έτσι ενώ η επίλυση αυτή ξεκίνησε φιλόδοξα και εφαρμόστηκε σε πολλά κτίρια (π.χ. γραφεία ανοικτής κάτοψης της IBM στη δεκαετία του '70) η εφαρμογή του σταμάτησε σχετικά γρήγορα.

Η εισαγωγή θορύβου επικάλυψης για την εξασφάλιση της ακουστικής ιδιωτικότητας μπορεί να εφαρμοστεί εύκολα και περιστασιακά. Για παράδειγμα η τοποθέτηση ενός μικρού ανεμιστήρα μακριά από τα συνομιλούντα άτομα και κοντά στους ανεπιθύμητους ακροατές συμβάλλει στην επιθυμητή επικάλυψη.

Εξασφάλιση χαμηλής στάθμης θορύβου για διάφορες δραστηριότητες

Ο κανονισμός ηχομόνωσης (άρθρο 12 Κτιριοδομικού κανονισμού 3-2-1989), ορίζει:

A) ως απαίτηση ηχομόνωσης γραφείων από άλλο χώρο κύριας χρήσης τιμή Φαινόμενου Σταθμισμένου Δείκτη Ηχομείωσης $R'w = 40$ dB, δίπλα σε κατοικία $R'w = 52$ dB και από χώρους εγκαταστάσεων $R'w = 53$ dB και

B) ως απαίτηση ηχοπροστασίας από εξωτερικούς θορύβους και θορύβους εγκαταστάσεων τιμές 40 και 35 dB(A) αντίστοιχα.

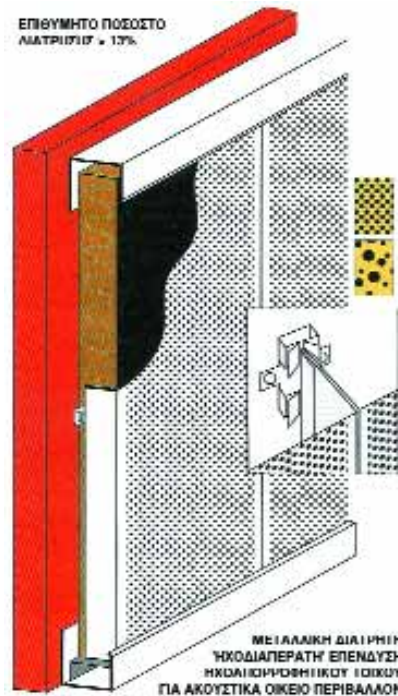
Τα βαριά κτιριακά στοιχεία όπως είναι οι ανελκυστήρες, οι σκάλες, οι χώροι υγιεινής, εμπεριέχουν ικανοποιητικές τιμές ηχομόνωσης, μεγαλύτερες συνήθως από 40 dB.

Τα ελαφρά χωρίσματα των χώρων γραφείων, γυάλινα συχνά, πρέπει να επιλέγονται ώστε να εξασφαλίζουν την αναγκαία ηχομόνωση. Βασικό είναι να κατασκευάζονται μέχρι την οροφή και όχι μέχρι την ψευδοροφή. Τα χωρίσματα από γυψοσανίδες διαθέτουν ηχομόνωση περισσότερο από 40 dB. Οι υαλοπίνακες για να αποδώσουν τιμή 40 dB πρέπει να έχουν πάχος τουλάχιστον 10 κιλ. Ή να είναι διπλοί σε απόσταση κατ' ελάχιστον 10 εκ. μεταξύ τους.

Το πλέον ευαίσθητο σημείο στην ηχομόνωση των γραφείων είναι οι πόρτες. Εάν οι πόρτες συνδέουν δύο διαφορετικά γραφεία τότε πρέπει να είναι ηχομονωτικές στον ίδιο βαθμό που είναι και οι τοίχοι. Για να αποδώσουν οι πόρτες τιμή 40 dB είναι αναγκαίο να είναι συμπαγείς, να έχουν μεγάλο επιφανειακό βάρος και περιμετρικά λάστιχα αεροστεγανότητας. Εάν όμως οι πόρτες συνδέουν γραφεία με διαδρόμους, τότε η ηχομόνωσή τους είναι δυνατό να είναι μικρότερη.

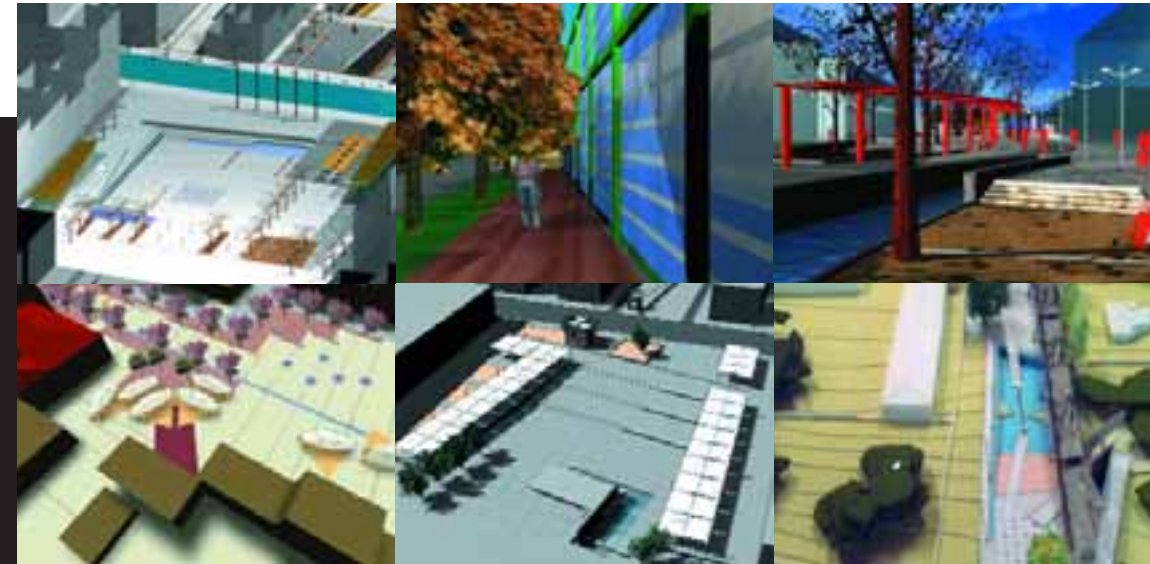
Τα παραπάνω ζητήματα ακουστικού σχεδιασμού γραφείων πρέπει να εντάσσονται στη συνολική προσπάθεια δημιουργίας αρχιτεκτονικού εσωτερικού περιβάλλοντος, πάντα με γνώμονα ότι η προτεραιότητα σχεδιασμού πρέπει να δίδεται στους χρήστες για μία ποιοτική καθημερινότητα.

Αν επιδίωξη στο σχεδιασμό γραφείων είναι η δημιουργία χώρων με μέγιστη καθημερινή άνεση και ποιότητα, τότε τα ζητήματα ακουστικού σχεδιασμού πρέπει να έχουν την αναγκαία προτεραιότητα.

συγκεκριμένου φάσματος ροζ θορύβου. Το αντίστροφο αυτό φάσμα από το φάσμα του κατώφλιου ακοής επικαλύπτει την ομιλία. Στο ακουστικό φαινόμενο της επικάλυψης ακόμη και ένας απλός τόνος με υψηλή ηχοστάθμη, επικαλύπτει ένα ευρύτερο φάσμα συχνότητων π.χ. απλός τόνος 1000Hz με ηχοστάθμη 100dB επικαλύπτει ήχους χαμηλότερης και υψηλότερης συχνότητας από 1000Hz με ηχοστάθμη

πάνω: Αναρτημένα πορώδη ηχοαπορροφητικά πανώ οροφής σε γραφεία

διαγωνισμός

Κεντρική πλατεία και Εμπορικό κέντρο Νέας Ορεστιάδας

Με αφορμή τον αρχιτεκτονικό διαγωνισμό για τη «Διαμόρφωση του Εμπορικού κέντρου και της Κεντρικής πλατείας της Ορεστιάδας» (Οκτώβριος 2000), προσπαθήσαμε να επαναξιολογήσουμε την πόλη ως έναν εν δυνάμει πόλο ανάπτυξης της Θράκης και να απαντήσουμε με ένα σύγχρονο δυναμισμό στις ανάγκες του υπό διαμόρφωση χώρου του κέντρου της.

Η βασική επιδίωξη είναι η διαμόρφωση ενός ενιαίου συστήματος υπαίθριων χώρων που οργανικά να αποτελεί τη ραχοκοκαλιά των κοινωνικών δρώμενων της πόλης. Η αλληλουχία χωρικών ενότητων που προτείνεται, αρθρώνει ένα αδιάσπαστο σύνολο εναλλαγής φυσικού με τεχνητό στοιχείο, το οποίο γίνεται αντιληπτό ως μία συνεχής συνθετική χειρονομία.

Η πρόταση στηρίζεται στη χάραξη ενός ιστού αξόνων που αποτελεί τη σπονδυλική στήλη της σύνθεσης. Αποκορύφωσή τους, είναι η οργάνωση του χώρου της κεντρικής πλατείας.

Οι άξονες –σε διάφορες συνθετικές παραλλαγές– οριοθετούν και αναδεικνύουν τις οπτικές φυγές προς τα ενδιαφέροντα σημεία, οργανώνοντας ένα σύνολο υπαίθριων διαμορφώσεων. Δεν επιθυμούμε να αναιρέσουμε το δεδομένο ότι είναι ένας χώρος διέλευσης, αυτό είναι μια από τις μοναδικές και

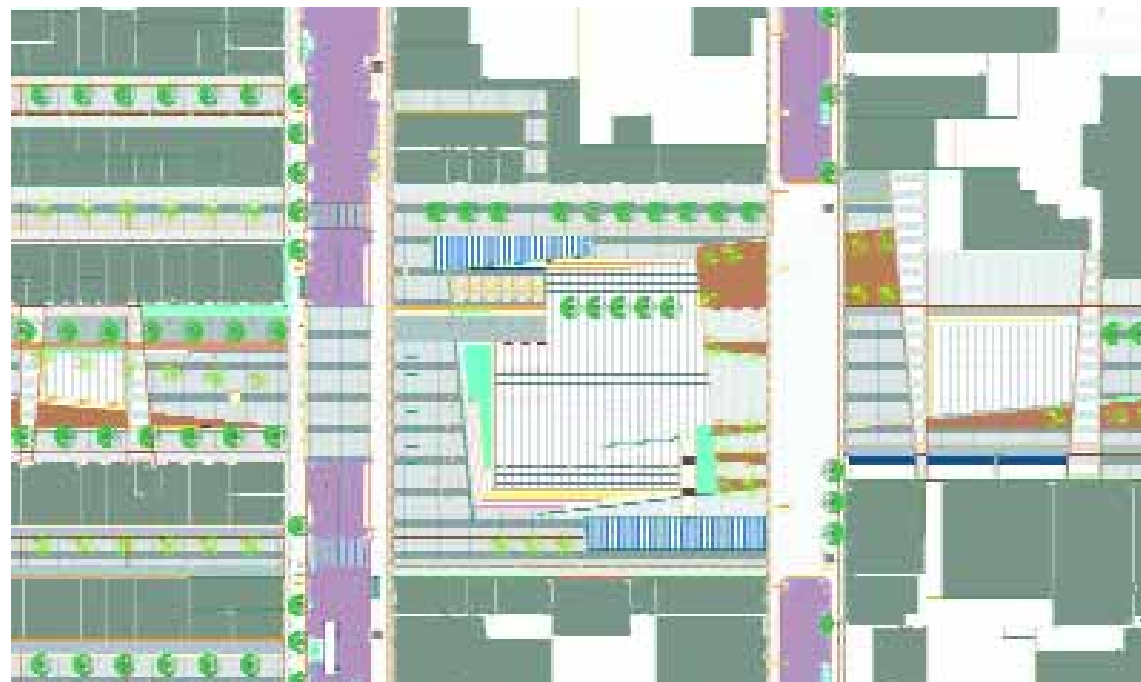
ιδιάζουσες αρετές του. Προσπαθούμε όμως να χειριστούμε αυτό το αλληπάλληλο των ροών και προσπελάσεων.

Όταν οι άξονες είναι σε παράλληλη σχέση, ο χώρος διευρύνεται και οργανώνει μικρές στάσεις, πλατώματα των οποίων η υψομετρική διαστρωμάτωση βρίσκεται ελαφρώς χαμηλότερα. Όταν οι άξονες τέμνονται τότε υψώνονται ελαφριές μεταλλικές κατασκευές που φιλοξενούν υπόστεγα ή περίπτερα.

Αυτές οι σχέσεις μεταξύ των διαγραφόμενων χαράξεων, συνθέτουν ένα ανάγλυφο τοπίο με συχνές αναφορές στις 3 διαστάσεις, που γεμίζει με δραστηριότητες τη διαδρομή της αγοράς. Οι κόμβοι προτείνονται προκειμένου να αρθεί η χωρική μονοτονία των 700μ. μήκους και 30μ. φάρδους, ώστε να μεταλλαχθεί αυτό το αστικό «κενό» σε «πλήρες».

Στα σημεία επέμβασης η δαπεδόστρωση υποχωρεί και μορφώνει περιοχές πρασίνου, αποκαλύπτοντας το έδαφος. Η φύτευση των δένδρων ακολουθώντας τις συνθετικές χαράξεις, δημιουργεί ενόπτεις σκιασμού και οριοθετεί στις τρεις διαστάσεις τις ενδιαφέρουσες φυγές.

Στο κέντρο της πλατείας χωροθετείται ένας καθαρός τετρα-

Μελετητές:
*Βάσω Αγοραστίδου, Λητώ Ιωαννίδου, Μιχάλης Καραβάς,
 Πανίτα Καραμανέα, Έλενα Κουρή, αρχιτέκτονες*

Συνεργάτης:
Ιουλία Δρούγα, αρχιτέκτων

γωνικός χώρος, μία tabula rasa. Η επιφάνεια αυτή χαρακτηρίζεται από μια απαλή κλίση, διαμορφώνοντας ένα ήπιο ανάγλυφο.

Ο περιέκων εσώτερος χώρος της πλατείας, περιβάλλεται πλευρικά από δύο ζώνες, για τις ανάγκες εκτόνωσης των μαγαζιών.

Το πάνω επίπεδο λειτουργεί σαν περιοχή υποδοχής, σαν εξέδρα θέασης, που παραλαμβάνει την αθρόα κίνηση από τον άξονα της αγοράς.

Ερμηνεύοντας την εναλλαγή των κινήσεων σε αυτό το σημείο, διατηρείται σε μικροκλίμακα το χαρακτηριστικό του χώρου διέλευσης και συναναστροφής, ενώ σε μακροκλίμακα επιτυγχάνεται η λειτουργία του σε συνδετήριο ρόλο ανάμεσα σε πλατεία και άξονα.

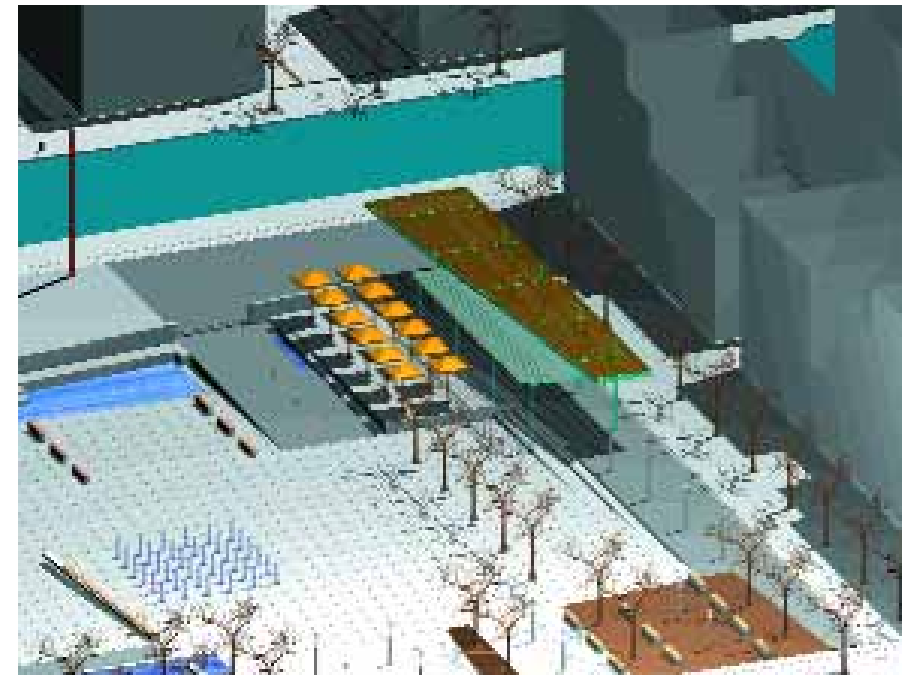
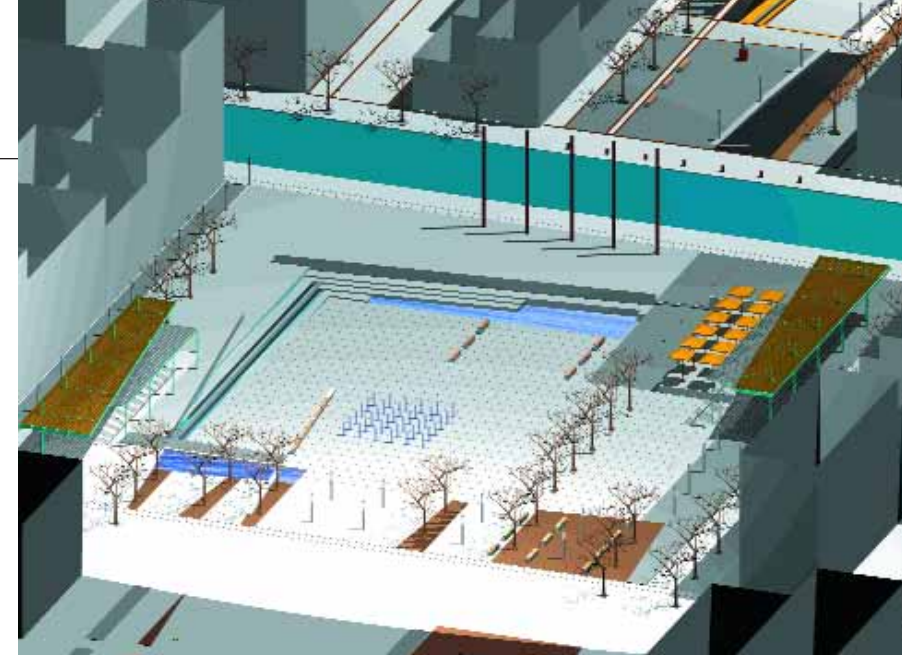
Δημιουργείται μια βαθμιαία προσέγγιση στο χώρο, μια εισχώρηση που φιλτράρει και διαχειρίζεται τις κινήσεις, διαμορφώνοντας υποπεριοχές θέασης προς το εσωτερικό.

Το φυσικό στοιχείο απαντάται υπό τη μορφή μεγάλης ζώνης πρασίνου στα νότια. Αποτελεί μια φυσική κοιλότητα από υψίκορμα δένδρα που λειτουργούν σαν αντιληπτικό όριο του χώρου της πλατείας.

Τα φυλλοβόλα δέντρα που προτείνονται προσδίδουν χρώμα και εναλλαγή κατά τη διάρκεια του χρόνου, τα δε αισθαλή, επισημαίνουν την τρίτη διάσταση είτε με την κατακορυφότητα τους, είτε με τον όγκο τους.

Λόγω της φυσικής ανφορικής κλίσης του εδάφους από το Σιδηροδρομικό σταθμό, ο επισκέπτης αντιλαμβάνεται σιγά-σιγά το χώρο, διεισδύει στο εσωτερικό της διαμόρφωσης και βιώνοντάς την, εμπνυχώνει με την οικειοποίηση και την ιδιοποίηση του τον τόπο.

Οι οπτικές φυγές του αποκαλύπτονται σταδιακά, καθώς η προοπτική βαθμιαία αλλάζει.

Γενικές αρχές της μελέτης

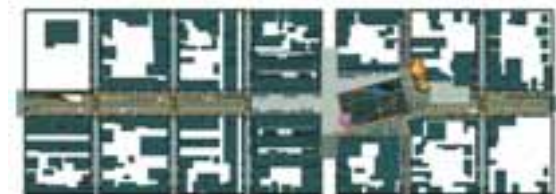
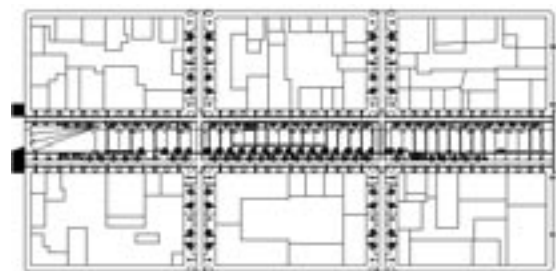
Η πεζοδρόμηση της Λεωφόρου Βασ. Κωνσταντίνου επιτρέπει την αποφόρτιση του κέντρου από την τοπική κίνηση. Διαμορφώσαμε έναν άξονα που ενοποιεί τις λειτουργίες εκατέρωθεν της πλατείας, με δίκτυα ροών πεζών που ξεκινάνε και καταλήγουν σε αυτήν. Το εύρος του άξονα, 24μ, καθιστά δυνατή την παράλληλη δημιουργία χώρων συγκέντρωσης και περιπάτου καθ' όλο το μήκος του.

Κυκλοφοριακές ρυθμίσεις

Διακρίνονται 4 υποπεριοχές με τρεις κόμβους. Στους κόμβους δίνεται προτεραιότητα στον πεζό, επιβραδύνοντας το αυτοκίνητο και διατηρώντας ενιαίο τον πεζόδρομο και την πλατεία. Διατηρήθηκαν δύο λωρίδες μικρού πλάτους, που χρησιμοποιούνται αφενός για την τροφοδοσία των καταστημάτων και τη διέλευση ασθenoφόρων, και αφετέρου ως ποδηλατόδρομο.

Υποπεριοχές [χωρικές ενότητες]

Ο χαρακτηρισμός υποπεριοχή αφορά περισσότερο στην έμφαση που επιδιώκουμε να δοθεί σε αυτήν παρά στην ύπαρξη σαφούς διαχωρισμού. Οι επιμέρους κατασκευές λειτουργούν ως τοπόσημα του εκάστοτε τμήματος. Η ενιαία δαπεδόστρωση αποσαφηνίζει το επίπεδο της απρόσκοπτης κίνησης των πεζών ακόμα και στην περίπτωση της αλληλοτομίας της με την κίνηση των αυτοκινήτων. Χωροθετήθηκαν διευρυμένες περιοχές πρασίνου, που προσανατολίζουν, σκιάζουν, δημιουργούν φυγές, καθ' όλο το μήκος και σε ελεύθερη διάταξη αναιρώντας, όπου είναι επιθυμητό, το αυστηρά αρχιτεκτονικό τοπίο. Η σύνθεση συμπληρώθηκε από επαναλαμβανόμενα στοιχεία αστικού εξοπλισμού.

Μελετητές:

Χριστίνα Γαλφινιάκη, Μανώλης Βότσης, Ευγενία Μπουράζου, Αγγελική Γαλάτη, αρχιτέκτονες

1η Χωρική Ενότητα

Βρίσκεται στο δυτικό άκρο της περιοχής επέμβασης. Για την σηματοδότηση της εισόδου τοποθετήθηκε ένα σιντριβάνι, μία επαλληλία τριγωνικών επιπέδων νερού, σαν ένα βέλος που στρέφεται προς την καρδιά της επέμβασης.

2η Χωρική Ενότητα

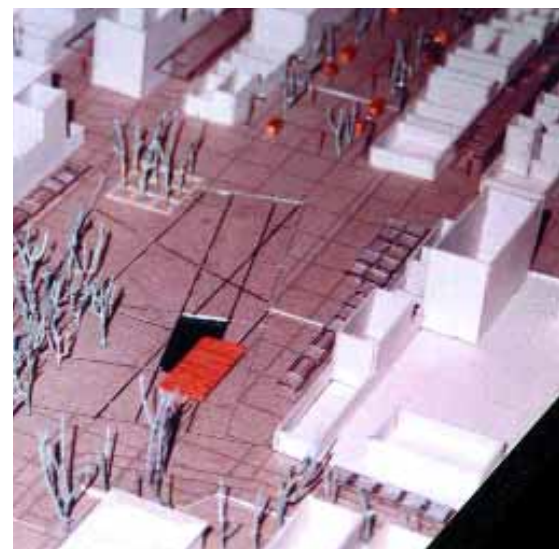
Χαρακτηρίζεται από την ύπαρξη του δημοτικού σχολείου. Ο χώρος μπροστά σε αυτό λειτουργεί ως επέκταση της αυλής και σηματοδοτείται από μία κατασκευή στο έδαφος, μία σύνθεση κεκλιμένων επιπέδων για παιχνίδι.

3η Χωρική Ενότητα

Αποτελεί την καρδιά της πόλης. Ο κύριος πεζόδρομος εξοπλίζεται με εμπορικά κιόσκια και οι παράλληλοι με στέγαστρα. Το κατέβασμα στο εσωτερικό της πλατείας επιτυγχάνεται στο χαμηλότερο τμήμα της με σκαλιά, και ισόπεδα στο τμήμα της που στρέφεται στο Δημαρχείο. Στη βορειοανατολική γωνία της βρίσκουμε μία δεξαμενή με πίδακες νερού, της οποίας μέρος υπερκαλύπτεται από μία ξύλινη πλατφόρμα. Η νότια παρειά της παρουσιάζεται ως χώρος στάσης και παιχνιδιού ανάμεσα στα δέντρα.

4η Χωρική Ενότητα

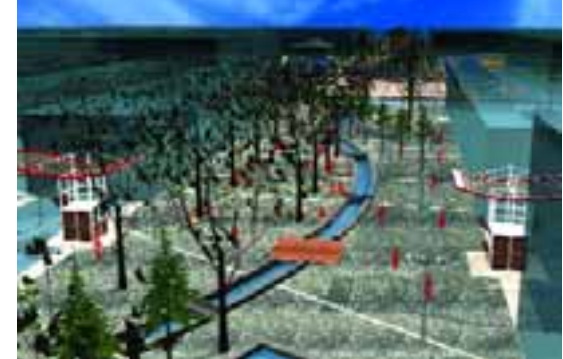
Το τμήμα της που βρίσκεται κοντά στην πλατεία είναι σχεδόν συνεπίπεδο με αυτήν, ενώ το υπόλοιπο μέχρι το σταθμό παρουσιάζει έντονη καταφορική κλίση. Κινούμενοι από την πλατεία προς το σταθμό, ακολουθούμε μία αξονική πορεία που ορίζεται από δέντροστοιχίες. Στο δώμα του αναψυκτηρίου διαμορφώθηκε χώρος στάσης με φυγές προς την ύπαιθρο.

Η αναβάθμιση, ο εξωραϊσμός και η αναδιάρθρωση του κεντρικού άξονα (οδός Β. Κωνσταντίνου και κεντρική πλατεία) ώστε να δημιουργηθεί ένας τόπος στον οποίο να μπορούν να αναπτυχθούν εκείνες οι λειτουργίες και δράσεις που αντιστοιχούν στο εμπορικό, οικονομικό και κοινωνικό κέντρο της Νέας Ορεστιάδας αποτελούν τους βασικούς στόχους της πρότασης. Για την επίτευξη των στόχων αυτών πιστεύουμε ότι θα πρέπει να δημιουργηθεί μια περιοχή πρασίνου, ένας τόπος με στοιχεία φυσικού περιβάλλοντος τα οποία απουσιάζουν σήμερα από την πόλη. Στο νέο αυτό τόπο θα πρέπει να εξασφαλίζονται οι προϋποθέσεις απρόσκοπτης και ασφαλούς κίνησης των πεζών, ευχάριστων διαδρομών στις εμπορικές περιοχές, ανάπτυξη πολιτιστικών και κοινωνικών εκδηλώσεων καθώς και ευχάριστων τόπων συνάντησης, τόσο των ενηλίκων όσο και των παιδιών.

Βασικά στοιχεία οργάνωσης της υπό μελέτη περιοχής προτείνεται να είναι το χαμηλό και ψηλό πράσινο, το νερό, οι διαδρομές και οι στάσεις των πεζών, οι διαμορφώσεις των δαπέδων, οι στοιχειές των φωτιστικών σωμάτων και του αστικού εξοπλισμού και οι περιορισμένες δυνατότητες κυκλοφορίας των οχημάτων.

Η ένταξη «φυσικών στοιχείων» καθώς και η δημιουργία μιας «φυσικής διαδρομής» σε ένα αυστηρό ορθοκανονικό σύστημα ρυμοτομίας, μας οδήγησε στην αναζήτηση ενός άλλου οργανωτικού πλαισίου γεωμετρικών χαράξεων, το οποίο θα διαφοροποιείται μεν από το υφιστάμενο ορθοκανονικό, αλλά θα είναι σε διάλογο με αυτό εξασφαλίζοντας ένα είδος αρμονικής συνύπαρξης. Το νέο αυτό φαινομενικά άτα-

κτο σύστημα γεωμετρικών χαράξεων παραπέμπει στη φύση, ενώ το υφιστάμενο ορθοκανονικό παραπέμπει στην πόλη. Συνύπαρξη φύσης και πόλης, δημιουργία φυσικού περιβάλλοντος μέσα στην πόλη, είναι από τα βασικά ζητούμενα του προτεινόμενου οργανωτικού πλαισίου της επέμβασης.

Τα δύο συστήματα γεωμετρικών χαράξεων συνυπάρχουν, αλληλοσυμπληρώνονται και ορίζουν τα κανάλια και τις διευρύνσεις του υδάτινου στοιχείου, τις διαμορφώσεις των δαπέδων, τις φυτεύσεις, τις συστοιχίες των φωτιστικών σωμάτων και του αστικού εξοπλισμού. Επίσης υποδεικνύουν ροές πεζών, διαμορφώνουν στάσεις και καθιστικά, και υποδηλώνουν τις δυνατότητες διέλευσης τροχοφόρων οχημάτων.

Μελετητές:

Αναστασία Αβραμίδου, Εμμανουήλ Αναγνωστίδης, αρχιτέκτονες
Στυλιανή Γεωργιάδου, Μαρία Δούση, αρχιτέκτονες, MSc στην αποκατάσταση ιστορικών πόλεων και μνημείων
Μιχαήλ Νομικός, αρχιτέκτων, αναπ. καθ. ΑΠΘ

Συνεργάτες:

Πρόδρομος Βασιλειάδης, Αντώνιος Αναγνωστίδης, φοιτητές αρχιτεκτονικής

Το θέμα και τα προβλήματα – Ερμηνευτική προσέγγιση

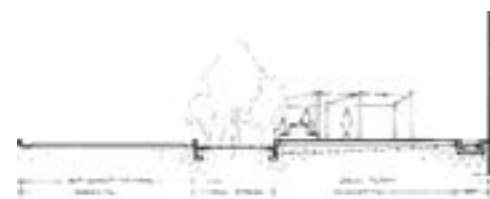
Η πόλη της Νέας Ορεστιάδας αποτελεί ένα ακραία τεχνητό περιβάλλον, σαφώς οριοθετημένο και εσωτερικά οργανωμένο με το Ιπποδάμειο σύστημα, που περιβάλλεται από φυσικό περιβάλλον και καλλιέργειες.

Οι δημόσιοι χώροι της πόλης είναι ποσοτικά επαρκείς αλλά υποτάσσονται στην ουδετερότητα του ρυμοτομικού σχεδίου και δεν «παρακολουθούν» τις κατά τόπους λειτουργικές ιδιαιτερότητές της. Οι δρόμοι και τα πεζοδρόμια έχουν υπερβολικό πλάτος που δεν διαφοροποιείται, οι εμπορικοί, διοικητικοί και πολιτιστικοί χώροι διαχωρίζονται από πλατιές λεωφόρους, ενώ η κεντρική πλατεία περιζωσμένη από την κυκλοφορία αυτοκινήτων υπολειπόμενη.

Το «ορθολογικό» ρυμοτομικό σχέδιο της αποβαίνει ανορθολογικό όσο αφορά την έκφραση του δυναμικού της πόλης και το πρόβλημα εκτός από λειτουργικό είναι και βαθύτατα αισθητικό, αφού το αδιαφοροποίητο σύστημα δρόμων και πεζοδρόμων τελικά δημιουργεί μια ανοίκεια κλίμακα.

Κεντρική ιδέα πρότασης

Προτείνεται η δημιουργία μιας ευρείας ζώνης πεζών ως κεντρικός κορμός του δημόσιου χώρου. Η ζώνη αυτή αποτελείται από φυσικά και τεχνητά στοιχεία, διαπερνά το σώμα της πόλης διαβαθμίζεται λειτουργικά και κλιμακώνεται μορφολογικά κατά τόπους με σχεδιαστικές χειρονομίες.

Μελετητές:

Βασίλης Γκανιάτσας, αρχιτέκτων, επίκ. καθηγητής ΕΜΠ
Παναγιώτης Τούρλας, αρχιτέκτων MSc ΕΜΠ

Συνεργάτες:

Ιωσήφ Λεοντής, Γιάννης Τσίλης, Γεωργία Ψαλλίδα

Σύμβουλοι:

Θάνος Βλαστός, συγκοινωνιολόγος, επίκ. καθηγητής ΕΜΠ
Αντώνης Σκορδίλης, φυτοτέχνης

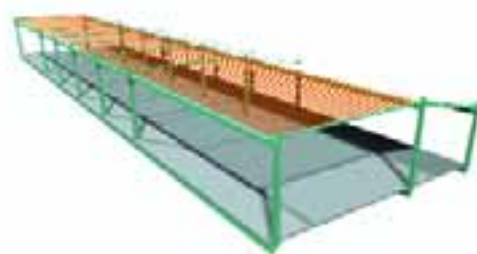
Αυτή η διαβάθμιση της μορφής της ανάλογα με τις λειτουργίες, στοχεύει στην εισαγωγή μιας ασυμμετρίας δηλωτικής της ζωής της πόλης που συνδιαλέγεται με το συμμετρικά διατεταγμένο ουδέτερο κάρναβο του ρυμοτομικού σχεδίου.

Στοιχεία της πρότασης

1. Δημιουργία ζώνης πεζών πλάτους 5-16 μ. σε απόσταση από την κίνηση των αυτοκινήτων στη βόρεια πλευρά της Β. Κων/νου, ώστε να ενοποιήσει τα περισσότερα σχολεία και δημόσια κτίρια και να εντάξει στη διαδρομή της την κεντρική πλατεία.

2. Εισαγωγή του φυσικού στοιχείου, που κυριαρχεί στο ευρύτερο περιβάλλον της πόλης, με σημειακές αποκαλύψεις του φυσικού αναγλύφου και τη δημιουργία υδάτινου καναλιού σε συνέχεια υφιστάμενου ρέματος πλάτους 1 μ στο όριο της οικοδομικής γραμμής που συλλέγει όμβρια, τροφοδοτεί σιντριβάνια και αρδεύει το πράσινο.

3. Εξοπλισμός της ζώνης πεζών με την επαναλαμβανόμενη παρουσία ενός δομικού στοιχείου με κάτοψη κυκλικού τομέα από μεταλλικές διατομές, που θα δίνει έμφαση στη συνέχεια της ζώνης και θα εξυπηρετεί πολλαπλές χρήσεις (χώρος κερκίδων, εκθεσιακός χώρος, κίосκι, χώρος διοραμάτων, καθιστικά, αγορά, χώρος προβολών, εξέδρα-belvedere).

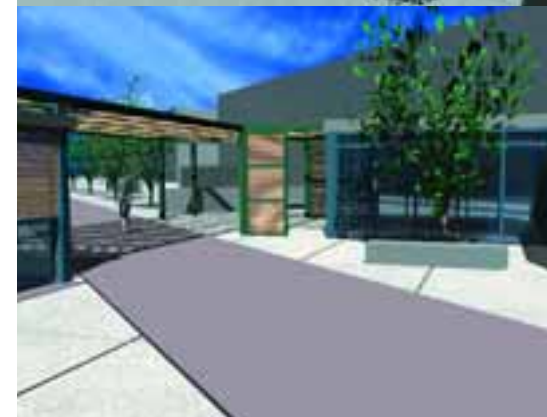
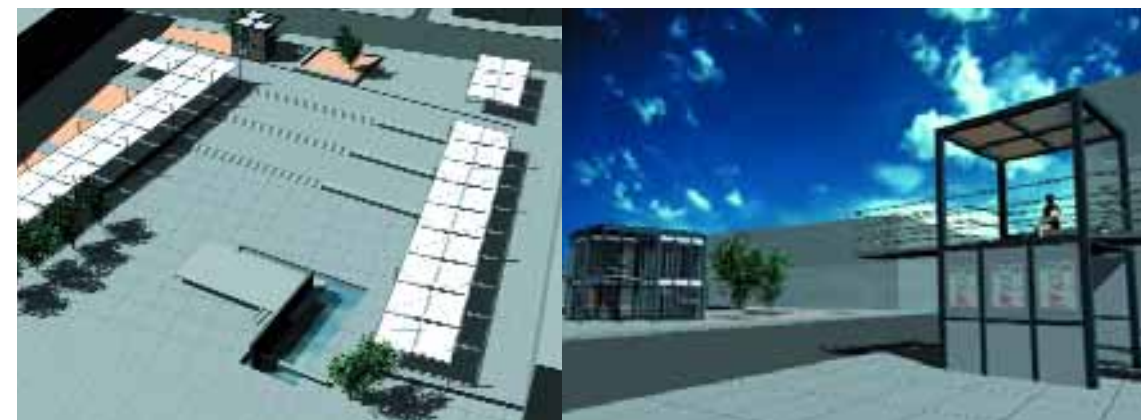
Βασική αρχή είναι η προτεραιότητα στους πεζούς κατά μήκος της κεντρικής λεωφόρου, η οποία αποτελεί πλέον άξονα περιπάτου, αναψυχής και εμπορικών δραστηριοτήτων. Ο συνολικός χαρακτήρας παραμένει ήπιος και οικολογικός με επεμβάσεις, που δεν αλλοιώνουν την αρχική γεωμετρία του άξονα, είναι αντιστρεπτές και αξιοποιούν φυσικά υλικά (πέτρα-ξύλο) ή φυσικά στοιχεία (πράσινο-νερό).

Η κύρια διαδρομή διατρέχει όλο το μήκος της υπό ανάπλαση περιοχής, αποτελώντας τη σπονδυλική στήλη που συνδέει και οργανώνει τις επί μέρους επεμβάσεις. Αποτελείται από ευθύγραμμα τμήματα, που εμφανίζουν παράλληλες μικρομετατοπίσεις για τον εμπλουτισμό της μονοσήμαντης αξονικότητας.

Στα σημεία «ολίσθησης» οι διαδρομές συνδέονται με μικρές διευρύνσεις-«πλατείες» κομβικά σημεία στάσης – αλλαγής κατεύθυνσης. Ο χαρακτήρας μεταβάλλεται στον άξονα ανατολής-δύσης.

Από την οδό Ζαρίφη έως την κεντρική πλατεία κυριαρχούν οι εμπορικές χρήσεις και αντίστοιχα τα υλικά είναι περισσότερα σκληρά και ευκολοσυντήρητα.

Από την κεντρική πλατεία έως το Σιδηροδρομικό Σταθμό το φυσικό στοιχείο επικρατεί και η κύρια διαδρομή, ελαφρά υπερυψωμένη από το φυσικό έδαφος, επιστρώνεται με ξύλινες σανίδες.

Η κεντρική πλατεία διευρύνεται και αποτελείται από δύο τμήματα. Η διαμόρφωση διαδοχικών επιπέδων σε συνδυασμό με τα πλευρικά στέγαστρα των καταστημάτων δημιουργούν δυνατότητα υποδοχής πολιτισμικών εκδηλώσεων.

Ακολουθώντας τη γενική αρχή μιας ήπιας και φιλικής επέμβασης, προσπαθήσαμε να αξιοποιήσουμε τα φυσικά στοιχεία. Έτσι, χωρίς να χάνεται ο αστικός χαρακτήρας της κύριας διαδρομής, οι φυτεύσεις έχουν σημαντικό ρόλο. Μέσα στο άλσος χωροθετείται ένα ανοικτό θέατρο 300 θέσεων με ελαφρά ξύλινη κατασκευή.

Αντίστοιχη κατασκευή είναι το παρατηρητήριο που σηματοδοτεί την αρχή της διαδρομής. Η παρουσία του υγρού στοιχείου είναι ένα διακριτικό, αλλά επαναλαμβανόμενο θέμα. Κατά μήκος της διαδρομής δημιουργείται μια ακολουθία από περίπτερα, στέγαστρα, σημεία στάσης και ειδικές διαμορφώσεις. Αυτά τα αστικά «επεισόδια» κρατούν αμείωτο το ενδιαφέρον του περπατητή και στεγάζουν ελαφρές χρήσεις.

Μελετητές:

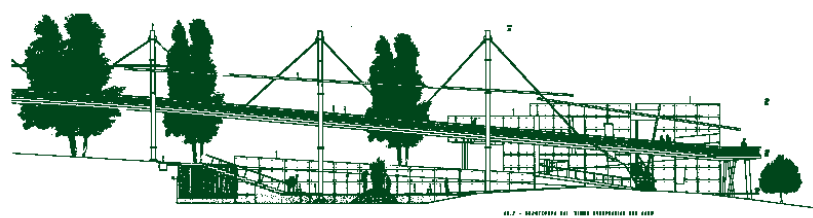
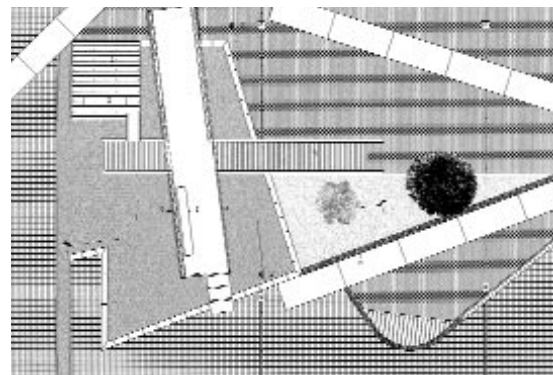
Νίκος Καλογήρου, αρχιτέκτων
Σωτήρης Κουβόπουλος, Γιώργος Παπαδάκης,
φοιτητές αρχιτεκτονικής

Η κεντρική ιδέα και βασική συνθετική αρχή της πρότασης διαμορφώθηκε ως απάντηση στα δεδομένα που προκύπτουν από την αποτίμηση της υπάρχουσας κατάστασης, από την ανάγκη ικανοποίησης των βασικών στόχων της μελέτης, αλλά και υποστήριξης συγκεκριμένης μεθοδολογίας αντιμετώπισης των λειτουργικών απαιτήσεων.

Έτσι η περιοχική παρέμβαση αντιμετωπίζεται ως ένα γραμμικό σύστημα που οριοθετείται από δύο στιβαρά, γεωμετρικά, «πειθαρχημένα» από την άποψη της συνθετικής προσέγγισης άκρα: Το γραμμικό αλούλιο στο Δυτικό όριο, και την περιοχική μπροστά από τον Σιδηροδρομικό Σταθμό με την πεζογέφυρα και τη «Λίμνη της συνεργασίας των λαών» στα Ανατολικά.

Σε αυτά τα τμήματα που οριοθετούν τις κεντρικές περιοχές, οι χαράξεις που οργανώνουν τη σύνθεση είναι ευρύτερες, τα σχήματα σαφέστερα και οι κινήσεις εμφατικές, οδηγούν συγκλίνουσες στην κύρια εμπορική περιοχική, και το χώρο του Δημαρχείου και της πλατείας αντίστοιχα διαμέσου δύο χαρακτηριστικών αξόνων κίνησης των πεζών.

Μελετητής:

Εμμανουήλ Μπόργης, αρχιτέκτων

Συνεργάτες:

Ελένη Λαφαζάνου, Ιωάννα Νικολάου, αρχιτέκτονες

Υπεύθυνος ηλεκτρονικής σχεδίασης:

Εμμανουήλ Παπαδόπουλος

Ανάμεσα στα πειθαρχημένα αυτά όρια ο χώρος πάλλεται με ελεύθερες δυναμικές χαράξεις, αναπτύσσοντας ένα μωσαϊκό από καμπύλα και ευθύγραμμα σχήματα, ένα κύμα που διασχίζει το εμπορικό κέντρο, παρασύροντας σε μικρές δίνες μέσα του και γύρω από αυτό το σύνολο των στοιχείων που οργανώνουν το χώρο: κινήσεις, καθιστικά, φυτεύσεις, δέντρα κ.λπ., πάντοτε μέσα από τους κανόνες που διέπουν, υπό τη μορφή συντακτικού, τις σημαντικές λειτουργικές απαιτήσεις.

Έτσι ο ελεύθερος, «χορευτικός» σχεδόν τρόπος αντιμετώπισης στις χαράξεις αλλά και στην οργάνωση των επιμέρους στοιχείων, αν και συγκρούεται φαινομενικά με τον αυστηρά οργανωμένο περιβάλλοντα πολεοδομικό ιστό, ανατροφοδοτεί και εμπλουτίζει ουσιαστικά τη βάση του αστικού σχεδιασμού, προστατεύοντας και αποσαφηνίζοντας τα χαρακτηριστικά που προσδίδουν αυτοτέλεια και «προσωπικότητα» στο δημόσιο χώρο.

Απάντηση στο άρθρο του κου Σαρηγιάννη «Το σύστημα διδασκαλίας είναι η διδασκαλία του συστήματος», όπως δημοσιεύτηκε στο τεύχος 42, του περιοδικού ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΕΣ

«Ο κύριος Σαρηγιάννης στο άρθρο του αναφέρεται απαξιωτικά στις προτάσεις που βραβεύτηκαν για τις κεντρικές πλατείες της Αθήνας –πλατείες Ομόνοιας, Κουμουνδούρου– εκτιμώντας ότι έχουν λίγο πολύ κοινές αρχές σχεδιασμού. Έτσι λοιπόν θεωρεί “υπεύθυνους” τους αρχιτέκτονες, τους κριτές των διαγωνισμών αλλά και τους καθηγητές που τους «διέπλυσαν» να παράγουν σχεδιαστικές προτάσεις με τις οποίες ο ίδιος διαφωνεί. Αν και κανείς θα μπορούσε να έχει πολλές ενστάσεις για το αν και κατά πόσο όλες αυτές οι λύσεις έχουν συνθετικά ή και ιδεολογικά κοινό τόπο αφητηρίας το σημαντικότερο λάθος του κύριου Σαρηγιάννη είναι ότι θεωρεί την Ομόνοια ως “το παράδειγμα που εξόργισε την κοινή γνώμη” λόγω ακριβώς του σχεδιασμού της – και όχι λόγω της κακοποιημένης, ημιτελούς και κακοκατασκευασμένης εκδοχής της που είδαμε στην πράξη.

Σαν συνάδελφος δεν έτυχε να ενημερωθεί από τις δημόσιες καταγγελίες της ομάδας αρχιτεκτόνων ότι η σημερινή κατάσταση της πλατείας δεν αποτελεί παρά παράφραση της μελέτης που βραβεύτηκε; Είναι απολύτως θεμιτό να διαφωνεί κανείς με τη βράβευση μίας πρότασης, με τους κριτές ή το πρόγραμμα, η συμμετοχή όμως στην παραπληροφόρηση που επιχειρήθηκε στη συγκεκριμένη περίπτωση με σκοπό να πεισθούμε όλοι ότι “οι αρχιτέκτονες φταίνε που σχεδίαζαν λάθος”, είναι αλήθεια συνειδητή; Γιατί για να στρίξει τη διαφωνία του με τη βραβευμένη πρόταση ο κ. Σαρηγιάννης ταυτίζεται με την άποψη της ΕΑΧΑ, την οποία με ζήλο προέβαλαν και τα περισσότερα ΜΜΕ, ότι αυτό που βλέπουμε σήμερα δεν είναι παρά η εφαρμογή της μελέτης του διαγωνισμού. Ίσως για κάποιους να είναι “ψιλά γράμματα”, το αν η μελέτη κακοποιήθηκε, το αν δημοπρατήθηκε μισή, το αν η κατασκευή της κρίθηκε απαράδεκτη από τους συμβούλους επίβλεψης, το αν παραδόθηκε στο κοινό ατελής, με πλήθος κακοτεχνιών, χωρίς να λειτουργούν ζωτικά στοιχεία της λύσης (φωτισμός, συστήματα νερού κ.λπ.). Θα περιμέναμε όμως από συναδέλφους και δασκάλους μας να έχουν καταλάβει ποιος και γιατί εξυπηρετεί να

γίνουν “αποδιοπομπαίοι τράγοι” οι αρχιτέκτονες και να υποτιμηθεί η αξία των διαγωνισμών, με αφορμή το θέμα της Ομόνοιας. Γιατί η επιτυχία ή η αποτυχία της βραβευμένης πρότασης θα μπορούσε να κριθεί μόνο μετά τη συνεπή εφαρμογή της και όχι με αφορμή την κακοποίησή της. Γιατί δεν μπορεί να διευκολυνεται η σύγχυση σχετικά με το ποιο είναι το αντικείμενο της κριτικής: η σημερινή πραγματικότητα ή αυτή καθεαυτή η μελέτη όπως ποτέ δεν θα εφαρμοστεί».

Βοζάνη Αριάννη

αρχιτέκτων, μέλος της ομάδας μελετητών της πλατείας Ομόνοιας

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΩΝ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΩΝ EUROPAN 7

Το Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε, η Διεύθυνση Οικιστικής Πολιτικής και Κατοικίας και η Εθνική Γραμματεία EUROPAN 7, προκήρυξε στις 12.1.2002 τον Ευρωπαϊκό Αρχιτεκτονικό Διαγωνισμό EUROPAN 7 με θέμα «Προστασιακή Πρόκληση, Ενίσχυση Αστικότητας και Οικιστική Διαφοροποίηση».

Το θέμα του τελευταίου αυτού διαγωνισμού βρίσκεται στην ενδιάμεση κλίμακα μεταξύ πολεοδομίας και αρχιτεκτονικής. Το ενδιαφέρον επικεντρώθηκε στη μεταμόρφωση της διάχυτης πόλης, προκειμένου να δημιουργηθεί ένας βιώσιμος αστικός χώρος και στη δημιουργία νέων οικιστικών περιοχών με καινοτόμες τυπολογίες και πολυπλοκότητα προγραμμάτων.

Η Ελλάδα συμμετείχε με 4 περιοχές στους Δήμους: Ιλίου (Αττική), Πυλαίας (Θεσ/νικης), Νεάπολης (Λάρισας) και Νέας Ιωνίας (Μαγνησίας).

Η Τεχνική Επιτροπή EUROPAN 7 αποτελείται από τα εξής μέλη: – Ελένη ΚΛΕΙΣΙΟΥΝΗ, αρχιτέκτων-πολεοδόμος στη ΔΟΠΚ, μέλος Εθνικής Γραμματείας EUROPAN – Γιώργος ΜΑΜΛΙΔΗΣ, αρχιτέκτων-πολεοδόμος στη ΔΟΠΚ μέλος Εθνικής Γραμματείας EUROPAN – Λενούσα ΧΟΛΕΒΑ, αρχιτέκτων-πολεοδόμος στη ΔΟΠΚ μέλος Εθνικής Γραμματείας EUROPAN

Η Κριτική Επιτροπή EUROPAN 7 αποτελείται από τα εξής μέλη: – Παναγιώτα ΚΑΠΕΡΩΝΗ, Δ/ντρια

ΔΕΕΑΠ, εκπρόσωπος της Διοίκησης. – Παναγιώτης ΤΟΥΡΝΙΚΙΩΤΗΣ, αρχιτέκτων-πολεοδόμος, καθηγητής ΕΜΠ, μέλος Εθνικής Επιτροπής EUROPAN 7, εκπρόσωπος ΕΜΠ – Γιάννης ΑΙΣΩΠΟΣ, αρχιτέκτων, καθηγητής στο Τμήμα Αρχιτεκτόνων του Πανεπιστημίου Πατρών, μέλος Εθνικής Επιτροπής EUROPAN 7, εκπρόσωπος του ΣΑΔΑΣ – Ουρανία ΚΛΟΥΤΣΙΝΙΩΤΗ, αρχιτέκτων-πολεοδόμος, εκπρόσωπος ΤΕΕ, μέλος Εθνικής Επιτροπής EUROPAN 7

– Σοφία-Δομνίκη ΠΑΡΑΣΚΕΥΟΠΟΥΛΟΥ, αρχιτέκτων-πολεοδόμος. – Δαμιανός ΑΜΠΑΚΟΥΜΚΙΝ, αρχιτέκτων, βραβευμένος μελετητής EUROPAN 3, μέλος Εθνικής Επιτροπής EUROPAN 7. – Γιώργος ΠΡΟΚΑΚΗΣ, αρχιτέκτων, καθηγητής στο Τεχνικό Πανεπιστήμιο του Βερολίνου. – Nathalie DE VRIES, αρχιτέκτων, βραβευμένη μελετήτρια EUROPAN 3.

– Bruno DESLANDES, αρχιτέκτων, εμπειρογνώμων στην UNESCO. – Didier REBOIS, αρχιτέκτων, Γενικός Γραμματέας της Ευρωπαϊκής Γραμματείας EUROPAN, ως παρατηρητής.

Μετά την τελευταία συνάντηση της Κριτικής Επιτροπής (3 και 4 Οκτωβρίου 2003 και 21 Νοεμβρίου 2003) διακρίθηκαν οι παρακάτω αρχιτέκτονες:

ΔΗΜΟΣ ΠΥΛΑΙΑΣ - Ν. ΘΕΣ/ΚΗΣ

Βραβείο - Μελέτη PC 247
Παύλος Φιλίππου, Πάρης Φιλίππου, Μιχάλης Κοσμάς, αρχιτέκτονες Συμμετοχή: Talar Kouyoumdjan, αρχιτέκτων

Έπαινος - Μελέτη IG 150
Gabor Stark, αρχιτέκτων Συμμετοχή: Rudolph Ines-Ulrike, αρχιτέκτων

Η περιοχική μελέτη στην Πυλαία Θεσσαλονίκης

Η περιοχική μελέτη στη Ν. Ιωνία Μαγνησίας

ΔΗΜΟΣ ΝΕΑΠΟΛΗΣ - Ν. ΛΑΡΙΣΑΣ

Έπαινος - Μελέτη WB 121
Ελένη Καραναστάση, Angelika Fucks, αρχιτέκτονες

ΔΗΜΟΣ ΙΛΙΟΥ - Ν. ΑΤΤΙΚΗΣ

Βραβείο - Μελέτη ΜΤ 003
Μαρία Βασενχόβεν, Torsten Bessel, αρχιτέκτονες

Βραβείο - Μελέτη GP 557
Igor Stipac, Daniela Stankovic, Michalis Buika, Mladen Stamenic, αρχιτέκτονες

Έπαινος - Μελέτη SC 578
Gorka Goitia Amundarain, Sara Gallego Stinus, Roberto Hoyos Miguel, Silvia Martin Nieto, αρχιτέκτονες

ΝΕΑ ΙΩΝΙΑ - Ν. ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ

Βραβείο - Μελέτη ΑΑ 001
Francesco Menegatti, Dina Nencini, αρχιτέκτονες
Συμμετοχή: Elena Tacconi
Alessandro Dipace
Loredana Landro

Έπαινος - Μελέτη VE 723
Βασιλική Αττάρτ, Ηλέκτρα Σκαμνάκη, Ελένη Αγγελέτου, αρχιτέκτονες
Συμμετοχή: Ζωή Λιούτα, αρχιτέκτων

Το Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε ανέλαβε τη διοργάνωση της **Ευρωπαϊκής Εκδήλωσης Λήξης του Ευρωπαϊκού Προγράμματος** στην **Αθήνα 6-8 Μαΐου 2004**, στον Πολυχώρο της Αθηναΐδας.

Η Εκδήλωση αυτή που διοργανώνεται με τη λήξη του κάθε διαγωνισμού, αποτελεί το κορυφαίο γεγονός κάθε προγράμματος δεδομένου ότι συμμετέχουν 700-1000 άτομα απ’ όλη την Ευρώπη. Κατά τη διάρκεια αυτού του FORUM θα γίνει η παρουσίαση όλων των βραβευμένων μελετών απ’ όλη την Ευρώπη καθώς και απονομή των βραβείων για τις ελληνικές συμμετοχές. Συγχρόνως θα δημιουργηθούν ομάδες εργασίας που θα φέρουν σ’ επαφή τους νέους βραβευμένους αρχιτέκτονες, τους εκπροσώπους όλων των 68 περιοχών της Ευρώπης (Εκπρ. Τοπ. Αυτοδιοίκησης) και τους επαγγελματίες του κατασκευαστικού τομέα καθώς και ειδικούς εμπειρογνώμονες. Επίσης θα γίνουν διαλέξεις και θεματικές συζητήσεις στις οποίες θα συμμετέχουν βραβευμένοι αρχιτέκτονες που έχουν προχωρήσει σε υλοποίηση των μελετών τους.

Το πλήρες πρόγραμμα της εκδήλωσης καθώς και περισσότερες πληροφορίες υπάρχουν στην Ευρωπαϊκή ιστοσελίδα του EUROPEAN: <http://www.europaeurope.com>

Α-Ι. Δ. ΜΕΤΑΞΑ, Η ΥΦΑΡΠΑΓΗ ΤΩΝ ΜΟΡΦΩΝ – ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΟΜΙΛΙΑ ΤΟΥ ΚΛΑΣΙΚΙΣΜΟΥ, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 2003

Κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου, δηλαδή τις δύο δεκαετίες 1920-1940, η Ευρώπη συνταράσσεται από ισχυρά πολιτικά, οικονομικά, κοινωνικά, πνευματικά και καλλιτεχνικά ρεύματα. Η άνθηση αυτή, η οποία θα μαραθεί στη φρίκη του Β΄ παγκοσμίου πολέμου,

έχει διακοπεί στη Γερμανία όταν το 1933 αναρριχάται στην έννομη εξουσία ο γνωστός δεκανέας, που θα πνίξει κάθε ελεύθερη σκέψη και δράση, θα υπαγορεύσει τη δική του τέχνη και στο τέλος θα αιματοκυλίσει την Ευρώπη και θα προκαλέσει τον αφανισμό της ιστορικής κτιριακής κληρονομιάς της πατρίδας του και όχι μόνο. Μετά το 1945 η Ευρώπη θα προσπαθήσει να επανασυνδεθεί με τον πλούτο εκείνο των ρευμάτων, με εξαίρεση βέβαια της Σουηδίας και της Ελβετίας, οι οποίες χάρις στην ουδετερότητά τους θα πραγματώσουν, ιδιαίτερα όσον αφορά την αρχιτεκτονική, τα οράματα του Μεσοπολέμου. Από τις μεγάλες δυνάμεις η Γαλλία θα απωθήσει γρήγορα και θα ξεχάσει τη χλωμή εποχή του καθεστώτος του Βισύ. Διαφορετικά η Γερμανία, η οποία φέρει το τεράστιο βάρος των φοβερών εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας. Αυτό το άγχος θα πασχίσουν να απαλύνουν οι μεγάλοι καγκελάριοι Κόνραντ Άντεναουερ και Βίλλυ Μπράντ. Η μαύρη όμως υποθήκη δεν εξαλείφεται ούτε εύκολα ούτε γρήγορα. Οι Γερ-

μανοί έπλασαν ένα νέο όρο για αυτό το σκοπό, την *Vergangenheitsbewältigung*, δηλαδή την υπερνίκηση, το ξεπέραςμα του παρελθόντος. Έτσι συνειδητά η περίοδος 1933-1945 αντιμετωπίζεται με απέχθεια ή και με αυτοειρωνία ως ένα κενό, βέβαια κατά το δυνατό. Οι μεγάλοστομοι ζωγραφικοί πίνακες και τα ηρωικά γλυπτά ή τα θεατρικά και τα κινηματογραφικά έργα παραμένουν κατακλωνισμένα και απρόσιτα, όχι όμως κατ’ ανάγκη και τα ογκώδη αρχιτεκτονήματα, τα οποία ζουν μέσα στις πόλεις και έχουν αποδοθεί σε άλλες χρήσεις. Το παρελθόν όμως δεν εξορκίζεται και δεν «εκ-καθαρίζεται» με την παράκαμψη και την απώθηση, όπως παρατηρήθηκε κατά τις μεταπολεμικές δεκαετίες. Τότε η μελέτη αυτού του δυσάρεστου παρελθόντος περιοριζόταν κυρίως στην καταγραφή των καλλιτεχνημάτων τη συνοδεία απαξιωτικών και καταδικαστικών σχολειών. Η χρονική όμως απόσταση από τότε αυξάνει, όπως αυξάνει και η αντικειμενικότητα. Αρχίζει πρόσφατα η συστηματική και σοβαρή διερεύνηση των παραμέτρων, της προέλευσης και της δημιουργίας αυτών των αμφιβόλου αξίας και διατεταγμένης σκοπιμότητας έργων. Τα έργα αυτά θεωρούνται μεν εκφάνσεις μίας αποτρόπαιας ιδεολογίας, αλλά όχι και απρόσιτα. Είναι σαφής η στροφή προς την ερμηνευτική προσέγγισή τους από ειδικούς επιστήμονες.

Για τους λόγους αυτούς αποτελεί σημαντική συμβολή στην κατανόηση του παρελθόντος η μελέτη του Α-Ι. Δ. Μεταξά «Η υφαντή των μορφών – Από την πολιτική ομιλία του κλασικισμού», με πρόθεμα του Αλ. Παπαγεωργίου-Βενετά. Η ειδική μελέτη δεν απευθύνεται από έναν πολιτικό επιστήμονα σε πολιτικούς επιστήμονες. Ενέχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για κάθε «Ζώνον πολιτικών» και ιδιαίτερα για τους Έλληνες εικαστικούς δημιουργούς, πολεοδόμους και αρχιτέκτονες στους οποίους προσφέρει την πολιτική σκέψη, δεδομένης πρωτίστως της μεγάλης σημασίας του κλασικισμού στην Αθήνα από την απελευθέρωση και για έναν περίπου αιώνα, και μάλιστα με διάχυση από λαϊκούς μαστόρους σε όλη την Ελλάδα. Όπως τονίζει ο συγγραφέας, ικνηλατείται η εξελικτική «πολιτική» κατάχρηση κατά το πρώτο ήμισυ του 20ού αιώνα μιας έρπουσας αισθητικής υπεξείρεσης, που έγινε σε βάρος μιας «καταληγμένης» και καταξιωμένης μορφής τέχνης, της

κλασικής, και για την ακρίβεια η λιγότερο ή περισσότερο λανθάνουσα ή φανερά «χρησιμοποίηση της τέχνης για τον καλλωπισμό της πολιτικής», έστω με κάποιες «νεωτερικές τάσεις». Ασφαλώς οι αρχιτέκτονες και οι πολεοδόμοι, ακόμα και μέχρι το Β΄ παγκόσμιο πόλεμο, δεν είχαν διλήμματα επιλογής αρχιτεκτονικού ύφους, προκειμένου να εκφράσουν τις δημόσιες λειτουργίες. Ο κλασικισμός παρέμενε το σταθερό θεμέλιο. Αργότερα όμως και μετά την ανενδοίαστη ή και αναϊδή κακοχρησιμοποίηση του κλασικισμού, η χωρική έκφραση της δημοκρατικής πολιτικής παραμένει δυσχερές εγχείρημα, εφόσον ο δημιουργός πρέπει, όπως ενδελεχώς αναλύει ο συγγραφέας να συναισθανθεί την ευθύνη της δημοκρατικής πολιτείας και να αποφύγει το τυχόν «κατεξουσιαστικό» ύφος, εν πολλοίς αλλιώτικο ή αναιρετικό του δημοκρατικού τρόπου σκέψης, το οποίο ελλοχεύει ήδη στον κλασικισμό και σήμερα αντιμάχεται τον επιθυμητό πολιτικό πλουραλισμό. Η «αισθητικοποίηση της εξουσίας» και η ωραιοποίηση της καλλιτεχνικής έκφρασής της, διατρέχει ως ο μίτος της Αριάδνης την τέχνη των ολοκληρωτικών καθεστώτων του 20ού αιώνα. Και όπως προφήτευσε ο W. Benjamin, η αισθητικοποίηση της αυταρχικής εξουσίας οδηγεί αναπόδραστα στον πόλεμο. Σε αυτό το εργαλείο κατεξουσιαστικής επιρροής συμβάλλει η «θεατρική» σχέση ανάμεσα στην εξουσία και στους πολίτες, που καθημερινά ζουν μαζί με τα κτίρια και τους κοινόχρηστους χώρους. Οι λεπτές και διαυγείς σκέψεις του συγγραφέα συμπληρώνονται από μια σειρά παραδειγμάτων καλλιτεχνικών, αρχιτεκτονικών και γλυπτικών «υφαντών» από την Αναγέννηση και τον κλασικισμό έως τις μεσοπολεμικές Γερμανία, Ιταλία ή Ρωσία. Άλλη μια φορά: αυτοί οι προβληματισμοί του Α-Ι. Δ. Μεταξά, Καθηγητή της πολιτικής επιστήμης στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και Διευθυντή του Εργαστηρίου Πολιτικής Επικοινωνίας, υποδεικνύουν το δρόμο για την ερμηνεία του ελληνικού και, ιδιαίτερα, του αθηναϊκού κλασικισμού, και μάλιστα σε μια εποχή προστασίας και ανάδειξης του διασωθέντος νεοκλασικού πλούτου της Αθήνας.

Γιάννης Μιχαήλ,
αρχιτέκτων-πολεοδόμος